

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINAND KIRÁLY ALATT.

(1526—1563)

ÍRTA

Dr FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR. ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK I—IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 ft.

BUDAPEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

A
MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

HARMADIK KÖTET-

(1540 — 1556.)

I.

A pozsonyi országgyűlés 1546. Februárban.

V. Károly császár és Ferdinand király követei, kik 1545 nyarán Konstantinápolyim küldettek, nem voltak képesek állandó békét hozni létre; egyelőre csak egy évi fegyverszünetet kötöttek meg, a melynek tartama alatt a békealkudozásoknak tovább kellett folytattatni.

Ezen eredmény nem elégítette ki, sőt inkább komolyan nyugtalanította a bécsi udvart. Szükségesnek mutatkozott tehát elkészülni minden eshetőségre, és első sorban igénybe venni a magyarországi rendek áldozatkészségét.

A király 1545 november közepén Bécsbe hívta meg a magyar főpapokat és urakat, a kiket midőn egybegyűltek, felhívott, hogy az ország védelmére kiállítandó hadak fogadására és ellátására segílyt ajánljanak meg, egyúttal pedig a török ellen tervezett nagy hadjárat megindítása tárgyában javaslataikat térj esz szék elő.

A főrendek, rövid tanácskozás után, a magok nevében saját birtokaikra, minden jobbágy után fizetendő egy forintnyi adót vetettek ki; de ugyanakkor határozottan kijelentették, hogy *»a közadó vagy segílypénz megajánlása felett csak országgyűlésen lehet határozni* Hasonlag kimondották, hogy nem tekinthetik magokat illetékeseknek arra, hogy a magyar rendeknek a tervezett hadjáratban való részvételére vonatkozólag nyilatkozatot tegyenek. E miatt azt ajánlották a királynak, hogy a jövő év február 2-ára Pozsonyba országgyűlést hirdessen, és azon személyesen jelenjék meg.¹⁾

¹⁾ »Responsum Dominorum Prelatorum et Baronuni Vienne existentium ad propositiones 8. R. Maiestatis, 16 Novembris anno 1545 eis. Vienne factas.« Ebben többi között olvassuk: »Quod vero hortatur

Ferdinand követte tanácsukat. Deczember 18-án az ország rendéit 1546 január 25-ére Pozonyba hívta össze. A meghívólevelekben buzgó igyekezetei- és tevékenységére hivatkozik, melyekkel »Magyarország védelmén, felszabadításán és egyesítéscn« fáradozott. Annak, hogy c czélt el nem érte, okát az ország megosztásában és a nemzet pártoskodásában találja. Mindazáltal el van határozva mind végig teljes erejével gondoskodni híveinek javáról és bajaik orvoslásáról, továbbá a közbéke fentartása, a török zsarnok-uralmának megszüntetése és az ország egységének visszaállításáról. E végből hirdeti ki az országgyűlést, melyen személyesen meg fog jelenni.

Azonban attól tartván, hogy utóbbi ígérete, melyet ismételve tett, anélkül hogy teljesítené, hitelre nem fog találni, szükségesnek látta kiemelni: »Ne gondoljatok azzal — ügy mond — hogy az utolsó nagyszombati országgyűlésen nem jelenhettünk meg, bár ezt kilátásba helyeztük volt. Ugyanis a miatt kellett elmaradnunk, hogy híveink megoltalmazására hadat gyűjthessünk össze. De a jövő országgyűlésen, Isten segélyével, mindenesetre meg fogunk jelenni, hogy veletek mind arról, a mi szükségesnek mutatkozik, személyesen tanácskozhassunk és végezthessünk.¹⁾

Es csakugyan a király ez alkalommal beváltotta Ígéretét. Február 6-án Pozsonyba érkezett, és márczius 3-ig maradt ott.²⁾

Maiestas Sua, utde subsidio aliquo ad intertenendas gentes pro continua Begni defensione ratio ineatur, etsi« ... de contributione aut subsidio generáli in publicis solummodo Conuentibus decerni solet . . . « adót ajánlanak meg . . . »Ut autem clarius et manifesting de modo atque ordine, quo fideles et subditi Sue Maiestatis ex reliquiis Hungarie in expeditionem generalem presto aftüturi sunt, decerni et Sue Maiestati exponi queat, id quod sine participatione mutuisque tractatibus cum ceteris Ordinibus ac Statikus Begni, qui liinc absunt, nequaquam fieri potest, ad habendos tractatus, dccernendumque communibus omnium Ordinumvotistum.de modo atque ordine ineunde generális expeditio-n's, tñm vero de majori aliquo subsidio prestando« . . . össze kell hívni az országgyűlést. (Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.)

¹⁾ A Pozsony városához intézett példány ezen város levéltárában.

²⁾ *Gevey.* Itiuerar Ferdinand I. 51. 1.

Arról azonban, hogy az országnak hány megyéje van és városa volt képviselve, és a főrendek soraiból kik jelentek meg az országgyűlésen, nincs tudomásunk.¹⁾

A király a teendő előterjesztések iránt előlegesen kikérte mind a magyar tanácsosainak, mind a bécsi kamarának véleményét.²⁾ Ezeket felhasználta előadásában, melylyel élő szóval nyitotta meg az országgyűlést.³⁾

Ismételvén azt, mit meghívólevelében az ország védelme és felszabadítása érdekében kifejtett tevékenységéről kiemelt részletesen előadja azokat, a miket ez irányban az elmúlt (1545) esztendőben tett; rábírta ugyanis a császárt, hogy személyes vezetése alatt, egész erejével támadó hadjáratot indítson a török ellen, a mely elhatározásában csak váratlanul közbejött betegsége akadályozta meg. Miután ekként a legszebb alkalom, mely Magyarországnak a török igája alól való felszabadítására kínálkozott vala, eltűnt, a francia király azt tanácsolta a császárnak, hogy Magyarország és az egész keresztény világ javára igyekezzék békét kötni a törökkel, felajánlván c. célból közbenjárását a szultánnál, mint a kihez' évek óta szövetségi viszonyban áll. Ezen ajánlatot nem volt tanácsos visszautasítani. A császár tehát és ő maga is (Ferdinánd) követeket küldöttek a portára, hogy a béke létrehozása ügyében tárgyalásokat kezdjenek. Szulejmán kezdetben nem volt idegen a békességtől. Mivel azonban később, a tárgyalások alatt, a magyarországi rendek egy részétől leveleket vett, melyekben ezek hódolatukat jelentették be és adófizetést ígértek: kinyilatkoztatta, hogy kész ugyan békét kötni, de ezt Magyarországnak csak azon részére terjesztheti ki, a mely tényleg az ő (Ferdinánd király) kezei között van, nem tartván illőnek azon ország rész lakóival kötni békét, kik fenhatóságát önkényt elismerték. Minthogy pedig a követek csak oly béke

¹⁾ Követi jelentéseket ezen országgyűlésről nem bírunk.

A bécsi kamara javaslata, mely azonban egyedül a horvát- és tótországi vég helyek állapotára vonatkozik, a bécsi kamara levéltárában. A magyar tanácsosok felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Hogy a király élő szóval tartotta megnyitó-előadását, mind a törvénykönyvben, mind az országgyűlés irataiban többször említettik.

megkötésére valának felhatalmazva, mely Magyarország egész területére terjed ki, egyelőre egy évre terjedő fegyverszünet jött létre, melynek tartama alatt neki (a királynak) nyilatkoznia kell az iránt, vajjon hajlandó-e az állandó békét a szultán által követelt megszorítással elfogadni, vagy nem? De akár létrejö ezen béke, akár nem, még a fegyverszünet alatt sem lehet az ország határainak és véghelyeinek védelmét elhanyagolni, minélfogva azokban elégséges számú hadakat kell tartani. Továbbá az ország rendei körében is találkoznak lázadók, békezavarók és engedetlenek. E miatt el van határozva, hogy kellő számú lovasságot és gyalog-hadat állandóan zsoldjába fogad és alkalmas pontokon elhelyez. De habár ezen is túl saját költségén jelentékeny számú idegen zsoldosokat fog tartani, szükséges, hogy a magyar rendek is hazájuk oltalmára szintén hozzanak áldozatokat. Szavazzanak meg bizonyos, évenként fizetendő, segélyösszeget, és példájuk által buzdítsák a többi keresztény népeket áldozatkészségük utánzására. Tanácskozzanak arról is, hogy azon esetre, ha a békealkudozások eredményre nem vezetnének, és ó (a király) Magyarország felszabadítására támadó hadjárat megindítására határozná magát, mily módon fognak abban részt venni. Általán, igyekezzenek nyomdokaiba lépni őseiknek, kik azon időben is, midőn még nem kellett hazájuk és szabadságok oltalmáról gondoskodni, a keresztény hitért és a magyar nemzet dicsőségéért nem haboztak magokat minden veszélynek kitenni, szenvedéseket tűrni és életüket feláldozni. ¹⁾

A király ugyanakkor írásban összeállítva benyújtotta a rendeknek azon pontok sorozatát, melyek felett tanácskozniuk kellett. ²⁾ Úgy látszik a tanácskozások ez alkalommal zajtala-

¹⁾ A magyar tanácsosoknak fennebb idézett előterjesztése képezte a királyi előadás alapját, a mint ezt az országgyűlés válaszirata kétségtelenné teszi.

²⁾ A törvénykönyvben olvassuk, hogy a rendek »intellegerunt . . . ea quae 8. R. Mtas ... in hoc Conventu coram et *seripto* proponere dignata est.« A propositiók szövegét nem ismerjük. Hogy azok csakugyan a tárgyalandó kérdéseket részletesen kijelelték, tudjuk a törvénykönyv XXXIX. cikkének ezen szavaiból: »Quod vero attinet ad libertatem colonorum de qua pluribus verbis Majestas Regia Ordines et Status Regni in sua propositione admonuit.)

nul folytak le. Minden oda mutat, hogy az országgyűlés két tényezője: a főrendek és követek között lényeges ellentétnek nem merültek fel, és nyugodt hangulat uralkodott körükben.

Meleg szavakban hálájokat fejezték ki a királynak hazájok iránt tanúsított atyai gondossága- és fejedelmi kegyelmességeért. Mindamellett, a portával kezdett békealkudozásokra térvén át, nem hallgatták el sajnálatukat a felett, hogy ezen, hazájukat oly közelről érdeklő, annyira fontos ügyben az ő hozzájárulásokat nem vette igénybe; bár ezen eljárásnak nem annyira jogtalanságát támadták meg, mint inkább gyakorlati hátrányait tüntették fel. »Ha — így szólnak — ha ő felsége szándékát némely magyarországi híveivel közölte volna, ezek képesek leendettek kivinni, hogy az óhajtott czél elérésére a Zápolya-párt ő felsége híveivel egyetértőleg közreműködjék.«

Egyébkint felkéri a királyt, hogy az ország védelmére saját tartományainak és a császárnak támogatását és segítségét eszközölje ki. Meg vannak győződve a felől, hogy e nélkül végvéraikat saját erejükből fentartani és védelmi állapotba helyezni nem képesek. Mindazáltal, az egész világ előtt bebizonyítandók, hogy leg válságosabb helyzetükben is mit sem mulasztanak el, a mi az ország oltalmára tőlök kitelik, ő felségének *egy évre* a következő segílyt ajánlják meg:

Minden jobbágyra két forint adót vetnek ki, melynek első fele márczius 21-én, második fele augusztus 11-én lesz fizetendő. Éhez » saját erszény okból,« szintén minden jobbágy után 20 dénárt a királyné és ugyanannyit a király részére ajánlottak. Azonban midőn ezen adó behajtásának módzatait megállapították, egyúttal felkérték a királyt, hogy a befolyó pénzösszeg kezelésével egy magyar kincstárnokot bízson meg, általán az országos hivatalokra csak magyarokat alkalmazzon, a rendeket régi szabadságaik és kiváltságaikban tartsa meg, a magyar cancellária rendeleteinek az idegen származású kapitányok irányában is szerezen érvényt, és a nagy pecsétet a cancellár őrizetére bízza.

Továbbá azon kérelemmel fordáinak a királyhoz, bírja rá a főpapokat, hogy tized-jövedelmeik után, a törvény által szabályozott kötelességük értelmében, a véghelyek oltalmára

hadakat tartsanak. Az egyházi javakat és tizedeket, melyeket zálogba vetett, szerezzé vissza. A magyar korona területéhez tartozó várakat, melyek régiebb időkben az ausztriai főherczegséghez szintén zálogczimen csatoltattak, úgy szintén a borsmonostori apátságnak jelenleg Ausztriához tartozó birtokait bocsássa a magyar kormány hatósága alá. A határokat Magyarország és a szomszéd tartományok között állapíttassa meg és igazíttassa ki. A némely magyar urak és stíriai birtokosok között, a határterületek tárgyában keletkezett pereket intézze el.

Eszközölje, hogy a II. Lajos halála óta elidegenített jószágok, még ha a saját vagy Mária királyné kezei között vannak is, törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Gondoskodjék, hogy a rablóig hatalmaskodók, és mindazok, kik törvénytelen tetteket visznek véghez, megérdemlőit büntetésüket el ne kerüljék, és a rablóvárak lerontassanak.

A horvát- és tótországi várakat vizsgálttassa meg, és azokat, a melyek az ország védelmére nem szükségesek, nehogy az ellenségnek kezeibe kerüljenek, szintén rontással le. Gondoskodjék a Dunán inneni és túli országrész várairól is, és az egri püspökséget mielőbb töltse be, hogy a kinevezendő főpap ezen fontos hely védelméről intézkedjék.

Tegye meg a -szükséges lépéseket, hogy a budai basa és a többi szandzsákok a fegyverszünetet tartsák meg, s hogy azon esetre, ha ezt megszegnék, a fenyegetett vármegyék megvédelmeztessenek. A spanyol katonák hitelezőiket elégtételt, ilcndelje el, hogy mind Pozsonyban, mind Magyarország felső részeiben az országos törvényszék mielőbb kezdje meg működését.

A harminczadokat, melyek magánosok birtokában vannak, szerezzé vissza, hogy jövedelmeiket az ország közszükségeire lehessen fordítani. A bányákat vizsgálttassa meg, igyekezzék azokat jó karba helyezni, és az ezüst árát, a melyen a királyi kamara a kiaknázott terményt a bányabirtokosoktól beváltani szokta, emelje fel; minthogy a jelenlegi árak mellett az utóbbiak a bányákat műveltetni nem képesek. A Csalólőköz lakóinak a gabona- és bor kivitele körül élvezett kiváltságait tartsa meg. Bírja rá a lengyel királyt, hogy ren-

delejét, melylyel alattvalóit áruiknak Magyarországra való szállításától eltiltotta, vonja vissza; a mennyiben pedig az nem sikerülne, viszont ő is tiltsa el a saját alattvalóit áruiknak Lengyelországba való kivitelétől.

A király propositióban felhívta volt a rendeket, hogy a jobbágyok szabad költözködési jogát, melyet az 1545. évi országgyűlés felfüggesztett, állítsák vissza. Ezek elismerték ugyan a kívánat jogosságát és méltányosságát, azonban kiemelték, hogy mivel némely hatalmaskodó főurak a kisebb nemeseket elnyomják, jobbágyaikat erőszakosan elhurczolják, vagy más módon kényszerítik, hogy földesuraikat elhagyva az ő birtokaikra költözködjenek: attól kell tartani, hogy azon esetre, ha a jobbágyok szabad költözködési joga törvény által megállapíttatik, a kisebb nemesek jobbágyok nélkül maradnak. E miatt abban állapodtak meg, hogy ezen kérdés végleges elintézése a jövő országgyűlésre halasztassék, feltéve, hogy időközben a hatalmaskodások megszűnnek. Ez alatt pedig a korábban elhurczolt, vagy a törökök elől menekült jobbágyok törvényes uraiknak adassanak vissza.

Az ország belső békéjének és az egységnek helyreállítására és megszilárdítására, a bel- és külső ellenségek leküzdésére mit sem tartanak alkalmasabbnak, mintha a király állandón az ország határai között tartózkodik és állandó hadsereggel rendelkezik. E célból fogadjon szolgálatába minden megyében bizonyos számú nemeseket, kiknek egyenkint 12—15 fegyveres eltartására rendes zsoldot fizeszen; a nemeseknek továbbra is szabadságukban állván a főpoknak és uraknak szolgálatába lépni. A világi urak közül is azokat, kiket méltóknak ítél, fogadja szolgálatába, oly feltétel alatt, hogy a véghelyeken és az ellenség által fenyegetett egyéb pontokon személyesen tartozzanak megjelenni.

Egyébkint a rendek, azon esetre, ha a török ellen tervezett támadó hadjárat csakugyan megindíttatnék, megújítják a korábbi országgyűléseken tett azon ajánlatukat, hogy a király mellett fejenként fel fognak kelni.¹⁾

¹⁾ Az országgyűlés felterjesztését, mely végzéseiket és kivonataikat tartalmazta, nem bírjuk. Tartalmára a királyi válaszirat és a véglegesen elfogadott törvénykönyv vet világosságot.

A *királynak* a rendek által felterjesztett észrevételek, végzések és kiváratatok ellen számos kifogásai voltak.

A török békcalkudozásokra nézve tett észrevétel alaposágát nem akarta elismerni. Nézete szerint a magyar tanácsosoknak közreműködése nem háríthatta volna el a felmerült nehézségeket, melyek főleg onnan származtak, hogy ugyanakkor, midőn a király és császári követek Konstantinápolyban működtek, az ellenpártnak is voltak ott ügynökei, a kik minden módon meg igyekeztek akadályozni a béke és fegyverszünet létrejöttét.

Az ausztriai tartományok- és a császárnak támogatásáról biztosította a rendeket.

A felajánlott adóval meg volt elégedve. De hogy az hiány nélkül hajtassák be, s lehetőleg czélszerűen kezeltessék, magyar tanácsosaival tüzetesen kívánt értekezni; felhíván az alsó nemességet:²⁾ hogy a maga köréből hat vagy nyolcz egyént jeleljen ki, a kik az értekezletekben részt vegyenek. Ellenben egy magyar kincstárnoknak kinevezésére nem volt hajlandó, s azt mellőzendőnek vélte. Csakhogy erre nézve elhallgatván a valódi okot, ellenzését pénzügyi tekintetekre vezette vissza, a melyek sürgetően javasolják, hegy azon költséget, melyet a kincstárnoknak rangjához illő ellátása igényelne, meg lehessen kímélni. Mindaz által kész az adóból befolyó pénzüsszeget magyar pénztárnok kezelésére bízni: és ígéri, hogy az ország többi hivatalaira, miként eddig is tette? szintén mindenkor csak magyarokat alkalmazand, alrendeket ősi jogaik- és szabadságaikban fentartandja, a magyar cancellaria rendeleteinek az egész országban érvényt szerezem!, a titkos pecsétet a magyar cancellár által fogja őriztetni.

Elismeri, hogy némely egyházi jószágokat és tizedeket a legnagyobb szükség idején, kényszerítve volt az ország javára zálogba vetni; de minthogy azoknak visszaváltására a jelen viszonyok között nem képes, az egyháziakat felhatalmazza, hogy ekként elidegenített birtokaikat és jövedelmeiket saját pénzükön, egyházaik részére visszaválthassák. És ezt

¹⁾ »Connunitas Nobilium.« A városi követek nem vétettek tekintetbe.

megkönnyítendő, a tényleges birtokosokat a zálogösszeg elfogadására szorítandja. Egyúttal kilátásba helyezi, hogy békésebb időkben a főpapok áldozatkészségét bőkezűen jutalmazandja.

Az Ausztriához csatolt magyarországi várak visszacsatolásának kérdését most szőnyegre hozni nem látja időse-rűnek; minthogy jelenleg minden törekvést oda kell irányozni, hogy Magyarország és a szomszéd tartományok között a barátságos viszonyok megszilárduljanak, és az utóbbiaknak rendei Magyarország segélyezésére indíttassanak. Kiemeli, hogy ha a magyarok igényeiket II. Lajos uralkodása alatt nem érvényesítették, erre most még kevésbé van szükség, midőn Magyarország és Ausztria egy fejedelmet ural. És figyelembe veendő az is, hogy az ausztriai főhercezség sokkal nagyobb összegeket fordít Magyarország védelmére, mint a mennyi ama várak és birtokaik adójából befoly. Ezek után a király azon véleményben van, hogy a visszacsatolás kérdése egyelőre teljesen mellőzendő. A mi a borsmonostori apátság birtokait illeti, ezek, mióta ő (Fendinánd) a főhercezséget kormányozza, mindig Ausztriához tartoztak; ha azonban a rendek igényeik alaposágát kimutatják, nem idegen visszacsatolásuk iránt tárgyalásokba bocsátkozni.

A Magyarország és a szomszéd tartományok közötti határok megállapítása és kiigazítása céljából meg fogja tenni a szükséges intézkedéseket. De a némely magyar és stíriai urak között fenforgó határpert illetőleg, minthogy ebben, az érdeklett magyar urak kérésére, a magyar tanácsosok hozzájárulásával, ítéletet mondott, ezt érvényben tartatni kívánja.

A rendek azon kívánatára, hogy állandóan Magyarországbán tartózkodjék, kijelenti, hogy szívesen jönne gyakran és maradna hosszú ideig a magyar rendek körében, a mit a maga és az ország érdekeire egyaránt hasznosnak látna, ha személyes megjelenésével és a magyar rendek közreműködésével képes volna az idegen segélyt nélkülözni és a török támadásának ellenállni. Minthogy azonban a rendek jól ismerik a török roppant hatalmát, és tudják, mily nagy tevékenységet kell neki a (a királynak) kifejteni, hogy a német birodalom fejedelmeitől megfelelő segítséget eszközölhessen ki: terme-

szétesnek fogják találni, hogy a közelebb tartandó birodalmi gyűlésen személyesen jelen kíván lenni. Egyébkint most nem fogja előbb Magyar országot elhagyni, mielőtt a véghelyek megoltalmazására a szükséges intézkedéseket megtette. Ekkor azután többi országainak és tartományainak rendével fog tárgyalásokat kezdeni, hogy azoktól a magyar véghelyek ellátására segítséget eszközöljön ki. Ezen és a birodalmi gyűlésen megindítandó tárgyalásokat lehetőleg siettetni fogja, hogy mielőbb visszatérhessen Magyarországra. A rendek meg lehetnek győződve, hogy azon esetre, ha épen hazájuk érdekében nem látná sürgetően szükségesnek távozni, szívesebben maradna itt, és nem vetné magát alá az utazás fáradalmainak.

A rendek kívánságának megfelelőleg, igyekezni fog állandó zsoldos hadsereget tartani.

Az elidegenített jószágok tárgyában a magyar tanácsosokkal és az alsó nemesség által választandó biztosokkal behatóan értekezni fog és mindent megteend, a mi szükségesnek mutatkozik.

A mi őt magát illeti, nincs arról tudomása, hogy oly vár vagy jószág volna birtokában, mely jogosan mást illetne. Felhívja a rendeket, hogy ha ilyeneket tudnak, jelöljék ki. Mária királynét már korábban felhívta, hogy ez irányban a jog- és törvény követeléseinek feleljen meg; úgy hiszi, hogy már is többekkel alkura lépett. Ha mindazáltal némelyek jogosult igényeit kielégíteni elmulasztaná, fog módot találni, hogy a további panaszoknak elejét vegye. A bányák megvizsgálására pedig biztosokat fog kiküldeni, kik a szükséges rendelkezéseket megteendik; és ha kitűnik, hogy a bányavárosoknak az ezüst árának emelésére vonatkozó kérélmé eléggé indokolt, ez iránt Mária királynéval tárgyalásokat fog kezdeni.

Az elzálogosított harminczadok visszaszerzését maga is sürgetően szükségesnek tartja. Mivel azonban az elzálogosításból befolyt pénz az ország közszükségeire fordított, azoknak kik a pénzt kölcsönözték, érdekeit meg akarja óvni. A visszaváltást a trencsini harminczaddal fogja megkezdeni.

Helyesli, hogy a horvát- és tótországi várak vizsgáltatásának meg, s azok, melyek az ország védelmére nem szüksé-

gesek, nehogy a törökök kezeibe essenek, rontassanak le. Mindazáltal ezen javaslatot oly kikötéssel fogadja el, hogy a fentartandó váraknak birtokosai maguk tartozzanak azokat védelmi állapotba helyezni, és csak ha erre nem képesek, fogja ő (a király), az urakkal egyetértőleg a szükséges intézkedéseket megtenni.

A Dunán inneni és túli országrész váraira szintén gondja lesz. Az egri püspökséget, a rendek óhajtása szerint, be fogja tölteni, minthogy akinevezendő főpap ama fontos vár jó karba helyezésére is van hivatva.

Gondoskodni fog, hogy a budai basa és a többi szandzsákok a fegyverszünetet megtartsák, és azon esetre, ha ezt megszegnék, az általok fenyegetett terület megoltalmaztassék. Valamint az sem kerüli el figyelmét, hogy a Magyarországból elhelyezett spanyol katonák azokat, kiktől pénzt kölcsönöztek vagy a kiket megkárosítottak, kielégítsék és kárpótolják.

Magyarország felső részeibe az igazság kiszolgáltatása végett, a rendek által kitűzött határnapon, a királyi helytartót, több bíróval és ítélőmesterrel, ki fogja küldeni; a meny nyiben pedig ezek akadályozva volnának, néhány tanácsost, Mérey Mihály személy nőkkel és az Ítéző mesterekkel fog oda rendelni. A jobbágyok költözködése tárgyában hozott határozatban megnyugszik.¹⁾

A király válasziratának átküldése alkalmával, felhívta a rendeket, hogy azon végzéseket, melyekhez hozzájárult, és a melyeket az ő kívánsága szerint módosítani hajlandók, Írják össze, a többiek iránt pedig, a melyekre nézve nem jó közöttük egyetértés létre, újabb felterjesztést intézzenek hozzá.

A rendek csakugyan indítatva érezték magokat egy újabb felterjesztésben előadni észrevételeiket a királyi válasz némely pontjaira.

Különösen elégtelenek voltak az elzálogosított egyházi javakra vonatkozó ponttal. Meleg szavakkal kérték a királyt, legyen tekintettel Isten egyházaira, melyeknek pártfogása kiváló kötelességeihez tartozik, és Isten dicsőségé-

¹⁾ A királyi válaszirat eredeti fogalmazata (dátum nélkül) a bécsi titkos levéltárban.

nek előmozdításáért eszközölje az ily javaknak visszaadását. Figyelmeztetik, hogy ezeknek elzálogosítása a kánoni és római jog szabványai-, az egyházak kiváltságai-és Magyarország ősi szabadságaival ellenkezik. Ezeket elődjei mindenkor lelkiismeretesen tiszteletben tartották, és remélik, hogy e példát ő is, mint katolikus fejedelem, követni fogja. Es az elzálogosított egyházi javak visszaadását annál könnyebben rendelheti el, mert a tényleges birtokosok az előlegezett pénzt »roppant uzsorakamattal« már rég visszakapták.

Biztosítják továbbá a felől, hogy a borsmonostori apát-ság birtokai soha sem tartoztak az ausztriai főhercegség területéhez, mert még életben vannak azok, kik ama birtokon a magyar országgyűlések által megszavazott adókat beszédtek. Megújítják azon kérelmüket is, hogy a stíriaiak által bitorolt magyarországi terület visszabocsátását rendelje el.

Ismételve felhívják figyelmét a bányák szomorú állapotára, és felkérik, eszközölje ki legalább azt, hogy egy márka ezüst hat forinton váltassák be. Ha ezt rögtön nem teszi, a bányák művelése meg fog szűnni, és a kárt, mely innen felmerül, többé alig lesz lehetséges pótolni.

Minthogy a lengyel király alattvalóinak eltiltotta áruikat Magyarországra szállítani, a király eszközölje ki ezen tilalom visszavételét; ha pedig ez nem sikerül, ő is tiltsa el magyar-, cseh- és morvaországi alattvalóit a Lengyelországgal való kereskedéstől. '

N&gre kéri, hagyja meg helytartójának, hogy az ország rendes bíráltnak közreműködésével, a beír vány ok tárgyában felmerült perekben mielőbb Ítéljenek.')

Az ezen második felterjesztésre adott királyi válasz nem ismerjük.

A rendek a törvénykönyv végleges összeállítása alkalmával, végzéseik és kívánataik sorozatából, tekintettel a király óhajására, némelyeket *teljesen* elhagytak, másokat

1) A magyar rendek felterjesztése. Egykorú másolat, ugyanott.

módosítva vettek fel, ellenben némelyekre vonatkozólag túltették magokat a király kifejezett óhajtásán.

Teljesen elhagyták az elzálogosított egyházi javakra, az ausztriai főhercegséghez csatolt magyarországi várakra, a borsmonostori apátság birtokaira, a bányák művelésére és a lengyelországi kereskedésre vonatkozó pontokat.

A török békealkudozások tárgyában, megnyugvásukat fejezték ki azok iránt, a mik történtek, meg lévén győződve, hogy a király mit sem visel inkább szíven mint Magyarország javát és megmentését; mindazáltal kérték, hogy jövőben, ha a törökökkel tárgyalásokba bocsátkoznék, ne mulassza el magyar tanácsosainak köz remünk álását igénybe venni, mint-hogy ezek a török ügyekben nagy jártassággal bírnak.

A magyar kincstárnok kinevezését nem sürgették, és ezen kívánatukat, a király válasziratával öszhangzólag, akként módosították, hogy »ő felsége egy hű és alkalmas magyar embert rendeljen, a kinek kezeihez a kivetett adókból befolyó pénzek beszolgáltatassanak.«

Azon esetre, ha a törökkel békét nem lehetne létrehozni, a rendek, a király felhívására, készeknek nyilatkoznak, fejenként felkelni, mihelyest ő felsége is személyesen táborba száll. Ha pedig időközben a törökök valamely várat ostrom alá vennének, vagy a király területére betörést intéznének, vagy végre ha lázadók és engedetlenek megfélemezésére fegyveres erővel kellene fellépni: határoztatott, hogy ily esetekben a királyi helytartó vagy a főkapitányok felhívására, az urak és nemesek, jobbágyaikkal együtt, főispánjaik vezérlete alatt táborba szállani köteleztessenek. .

A rendek lemondottak azon kívánatukról, hogy a király állandón körükben tartózkodjék. Kiemelik, hogy nincs kétségük az iránt, hogy valahányszor a király külföldi országokba távozik, mindenkor hívei javának érdeke vezérli; és csak azt óhajtják, hogy »ha nem is tartózkodik állandón az országban, elődjeinek példájára, idejének nagyobb részét töltsen itt.« A rendek egy úttal élő szóval azon kérelemmel is fordultak a királyhoz, hogy ha ő nem maradhat az országban, küldje ide első szü-

lőtt fiát, *Miksa* főherceget, mit Ferdinánd, szintén élő szóval adott válaszában, megígért. ¹⁾

Midőn az elidegenített jószágok visszaadásáról szólnak, tekintettel a király határozott nyilatkozatára, kihagyták azon pontot, mely a király kezei között levő idegen birtokok visszaadását is sürgeti.

Hasonlag a határsérelmek tárgyában felmerült egyenetlenségek megszüntetéséről határozván, szintén a királyi választirat következtében, az egyesség vagy bírói ítélet alapján történt megállapodásokat érvényeseknek ismerik el.

Ellenben a magyar cancellária útján kibocsátandó rendeleteket a Lajos király halála óta idegen kezekre jutott jószágokat, a sláviai várakat, az egeri püspökség betöltését, a spanyol katonák adósságait, és a harminczadokat illető pontok változatlanul felvették a törvénykönyvbe, anélkül, hogy a király ajánlatai és ígéretei felől említés történt volna. ²⁾

Annak nyomát nem találjuk, hogy az alsó nemesség megválasztotta volna azon biztosokat, kiknek a király óhajtása szerint, az adó behajtása és a befolyó pénzösszeg kezelése tárgyában megindítani tanácskozásokban részt kellett volna venni.

Mindazáltal a király nem akarta tovább az országgyűlés befejezését késleltetni. A rendek által benyújtott törvénykönyvet, minden nehézség nélkül, február 27-én megerősítette.

¹⁾ Erre hivatkozik a következő (1547) országgyűlés V. cikkében.

²⁾ A végzéseken tett módosításokra vonatkozó emlékirat a bécsi titkos levéltárban. — Az 57 cikkből álló törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében. Egykorú másolata a bécsi kamarai levéltárban.

II. Magyarországi részleges gyűlések 1547-ben.

I.

Az 1546-ik évi országgyűlés törvényei ép oly kevéssé orvosolták az ország belbajait, a mint a Szulejmánnal kötött egy évi fegyverszünet sem volt képes a nemzetet jövője iránt megnyugtanni.

E miatt az 1547-ik év lefolyása alatt az egyes ország-részek renclei többször összegyűltek, hogy érdekeikről és védelmükről tanácskozzanak és intézkedjenek.

Így, mindjárt az év első napjaiban, január 13-án, a Dunán túl fekvő megyékből több főpap, főúr és nemes *Hidvégen* jött össze.

Minthogy ugyanis értésökre esett, hogy Ferdinánd Csehország-, Ausztria- és Stíriában gyűléseket készül tartani, felhasználták ezen alkalmat arra, hogy a királyhoz követeket küldjenek, és általok bajaikat előadván, segítségért esedezzenek. .

Chernelházai *Chernell Ambrus* és Sa.lamonfalvi *Groff Bernát* voltak e követek, kiknek visszatérésük után a rendek a királyi válasz meghallgatására újabb gyűlés tartását határozták el, megbízván Dewecheri Choron Andrást, hogy őket maga idején Vasvárra hívja össze.

Nehogy azonban addig is a külső támadás, vagy a lázadók és hatalmaskodók merényletei készületlenül találják őket, elhatározták, hogy a magok költségén 400 lovast fognak tartani. És pedig 100—100 lovast Porkoláb Márton kapitány alatt Paczódon, Horváth Márk alatt Csurgón, Pethew Péter alatt Devecseren, végre Zarka Pál alatt Pápán. Az előbbi kettő Baranya- és Zala, az utóbbi kettő Vas- és

Soprony megyék biztonsága felett is volt hivatva örködni.¹⁾ Ezen négy kapitány Choron András alá rendeltetett, a ki megbízott hadaik felett szemléket tartani és azoknak fizetéséről gondoskodni. Segédül Chány Ákos rendeltetett melléje.

Ezen hadaknak, úgy szintén a hidak őrzésére rendelt puskás gyalogoknak ellátására minden jobbágy-portára egy forintnyi, két részletben fizetendő, adót vetettek ki, mely alól csak azon jobbágyok mentettek fel, kiknek vagyona hat forintnál csekélyebb értékű. Mivel pedig ezen adó behajtása némi késedelemmel járt, pénzre pedig haladéktalanul volt szükség, megállapított, hogy a földesurak jobbágyaik adójának egy negyedrészt előlegezni tartozzanak. Egy lovasnak havi zsoldját 3 forintban, a kapitányok, úgy szintén Choron és Chány havi tiszteletdíja 50—50 forintban állapított meg.

Vége rendelkezés történt az adó behajtása és kezelése, úgy szintén a Rába folyam szabályozása tárgyában.²⁾

Mennyiben és mily eredménnyel hajtottak végre ezen végzések:³⁾ arról nincs tudomásunk.

II.

A *Dunán inneni megyék* rendeit Várday Pál esztergomi érsek, mint királyi helytartó, 1547. június 15-ére, *Nyit-rára* hívta egybe, hogy velök a véghelyek megoltalmazásáról tanácskozzék.

A gyűlést maga a helytartó nyitotta meg. A király nevében felhívta az egybegyűlt rendeket, hogy az uralkodójuk iránt tartozó hűség és saját érdekek által indítva, törekedjenek addig is, míg a király az országba visszatér, hazájok védelméről gondoskodni.

¹⁾ Az erre vonatkozó pont a végzések szövegében nem egészen világos.

²⁾ »Dimensio(?) portus fluvii Rabae.«

³⁾ A hídvégi gyűlés végzéseinek több helyen érthetetlen és homályos szövege arra utal, hogy az magyarból latinra fordítottat le. A végzések egykorú példánya a budai kamarai levéltárban. Kiadta *Kovachich*. Supplementum. III 198 — 204. 11.

A rendek több napi tanácskozás után, a következő eredményre jutottak.

Mínthogy a véghelyek megoltalmazása gyalog- és lovas-hadak tartását igényeli, és az 1546-iki országgyűlés által megajánlott adóból befolyt összeg már ki volt merítve, szükségesnek mutatkozott új adót vetni ki. E miatt minden jobbágy után, augusztus elsején behajtandó, egy forintot szavaztak meg, és pedig húsz dénárt »kamarai nyereség« címén, a többi nyolczvan dénárt pedig a hadak fizetésére. Úgy hogy minden főúr és nemes fel legyen hatalmazva saját jobbágyainak adójából hadakat fogadni és tartani; mindazáltal ezeknek elhelyezése az alkalmas pontokon közös tanácskozás útján történjék. A hadak három hónapig tartassanak, minthogy remélik, hogy ezen idő alatt a király vissza fog térni.

Már a gyűlés előtt, és annak tartama alatt is, hírek érkeztek, hogy Budán nagyszámú török hadak gyülekeznek és nagymérvű hadikészületek történnek, melyeknek, úgy hitték Egernek vagy valamely más várnak megvívása és a körülfekvő terület feldúlása képezi célját. Ezzel szemben a rendek abban állapodtak meg, hogy egyesült erővel fognak az ellenségnek ellenállani. E végből be nem várván a megajánlott adónak behajtását, az urak és nemesek köteleztettek saját pénzükön fogadni hadakat, és ezeket már július elsején a kijelendő helyekre küldeni, sőt ott jobbágyaik ötödrészével személyesen is megjelenni.

Ezen hadseregnek vezérletét, a mennyiben a királyi helytartó elohaladott kora miatt nem tehetné, a királyi hadak főparancsnoka Salm Miklós gróf, vagy az országos főkapitány Báthory Endre vegye át; de ha ezek akadályozva volnának, a király helyett minden esetre a helytartó álljon a sereg élére.

A megyei hadak részére három gyűlhely jelettetett ki: Nyitra, Báth és Fülek. Minthogy pedig ezeket egymástól nem nagy távolság választja el, ha a szükség úgy kívánja, az egész haderő könnyen egy helyre pontosítható össze.

Habár pedig a rendek remélik, hogy képesek lesznek ily módon a fenyegető veszélyt eltávolítani; minthogy azonban oly hatalmas ellenséggel szemben az eredmény kétséges: azon kérelemmel fordulnak a királyhoz, hogy ne csak ezen

végzéseiket erősítse meg, hanem némi idegen hadakat is küldjön mielőbb segítségökre, hogy ezekkel egyesülve annál biztosabban állhassanak ellen, sőt ha lehet, az ellenséget meg is verhessék.

E szerint a rendek meg valának győződve a felől, hogy idegen hadak támogatása nélkül az országot meg nem védelmezhetik, s e miatt arra is kéri a királyt, hogy azon idegen hadakat, melyek jelenleg az ország területén állanak, innen ki ne vezesse; sőt bírja rá császári bátyját, hogy végre, miután Németországban a békét helyreállította, indítsa meg a török ellen a nagy támadó hadjáratot, melytől egyedül várják az ország fenmaradását és megmentését.

Felhívják továbbá a király figyelmét a magyar ércpénzre is, mely egy idő óta oly rossz minőségben veretik, hogy míg csak néhány hónap előtt a magyar forintot Bécsben a pénzváltás- és vásárlásnál 110 dénár értékben számították, most 90 dénár értékben is alig fogadják el; sőt a Tiszán túl általában vonakodnak azt elfogadni. Felkéri tehát a királyt, hogy vagy ismét a régi körmöczi érték szerint veresse az ércpénzt, vagy pedig rendelje el, hogy a magyar forint Bécsben és egyéb közelfekvő helyeken a német forinttal egyenlő értékben fogadtassék el. Ellenkező esetben, egyéb bajok mellett, az egész magyarországi kereskedelem nagy hátrányokat fog szenvedni. A morvaországi dénárak (babka) körül is nehézségek merültek fel; amennyiben Morvaországban egy krajezárra három dénár, Magyarország némely részeiben pedig egy krajezárra csak két dénár számíttatik. Ezen visszaélés megszüntetését is sűrgetően szükségesnek tartják.

A király, az elmúlt évben, a kivitt ökrök után a harminczadi díjat egy forintról kettőre emelte fel. Mivel azonban ezen intézkedés a királyi kincstárra nemcsak előnyös nem volt, hanem hátrányosnak is bizonyult, a rendek megszüntetését javasolják.

Az önkényesen elfoglalt jószágok és jövedelmek visszabocsátását elrendelő törvényeknek végrehajtását; továbbá azon királyi rendeletnek, mely a király távollétében a helytartó által tartatni szokott törvényszékek működését felfüggeszti, visszavételét sürgetik,

Ezen végzéseknek és kérelmeknek, úgy szintén némely magánosok folyamódásainak bemutatása czéljából, a nyitrai gyűlés, június 24-én két követet küldött Ferdinánd királyhoz: *Sbardellati Ágoston* esztergomi nagyprépostot és *Baracskey Pált*.⁹

A király július közepe táján Prágában fogadta a követeket, és úgy látszik, megerősítette a nyitrai gyűlés végzéseit; azt legalább biztosan tudjuk, hogy az adó kivetésére vonatkozó végzésnek foganatosítását elrendelte.²⁾

III.

A Dunán túli országrész rendei január havában tartott hídvégi gyűlésükben megbízták Choron Andrást, hogy őket, mielőtt felterjesztésökre a királyi válasz megérkezik, újra hívja egybe. Megtörtént-e az? nem tudjuk.

De (1547) augusztus 22-én ismét együtt találjuk őket *Körmeden*.

Ezen alkalommal is a bel- és külellenségek részéről fenyegető veszélyek képezték a tanácskozások tárgyát. Ezeknek elhárításáról kívántak intézkedni, addig is, míg ezt a király teendi. ·

E miatt a véghelyek oltalmára tartandó hadak fizetése adót ajánlottak meg: és pedig minden hat forint értéket meghaladó vagyonnal bíró jobbágyra egy forintot és 20 dénárt, továbbá az egy telkes és tíz forint értéket meghaladó vagyonnal bíró nemesekre egy forintot vetettek ki. '.

A jobbágyok által fizetendő adóból 20 dénár kamarai nyereség czímén a k. kamarát illeti; mindazáltal a király felkérte, hogy ezen összeget is a megyéknek hadak fogadására engedje át. A jobbágyok és egy-telkes nemesek adójából

¹⁾ A részökre, 1547. aug. 27-én kiállított utasítást, mely a gyűlés végzéseit tartalmazza, egykorú példányban, a budai országos levéltár őrizi.

²⁾ Ferdinánd királynak 1547. aug. 20-án Batthyányi Ferenczhez intézett rendelete, a hg. Batthyányi család körmendi levéltárában. *Kovachich* által készített másolata a M. N. Múzeumban.

80 dénár hadak tartására, végre a fenmaradó 20 dénár a vég-helyek megerősítésére fordítandó; az előbbi 80 dénárból befolyó pénz Salm Miklós főparancsnok, a 20 dénárból befolyó összeg pedig Choron András kezeibe szolgáltatandó. Az adó két részletben hajtatik be: közvetlenül az összeírás után és a következő év első napjaiban.

A főispánok utasítottak, hogy azon uraknak és nemeseknek, kik az adót megfizetni vonakodnak, jószágaikat foglalják el, és a megye részére addig tartsák kezeik között, míg jövedelmeikből a meg nem fizetett adónak kétszeres értéke befolyik. Hasonló eljárás követendő azok irányában, kik az 1546. évi országgyűlés által megajánlott adót meg nem fizették és a hátralékot, a jelen gyűlés után 15 nap alatt, sem fizetnék le. Kivétel csak Bánffy László-, Erdődy Péter- és Salm Miklóstra vonatkozólag történt, kiknek részére külön fizetési határnapok állapítottak meg. Az adóhátralékokból első sorban a megyei hadak kapitányaiknak követeléseit fognak kielégíttetni.

A törökök pusztító hadjáratainak megakadályozása céljából határozatok, hogy az állandó hadak tartása mellett, mihelyt betörésüknek híre érkezik, az 1546-iki törvények értelmében, az összes urak és nemesek, birtokaikból lovasokat és gyalogosokat állítván ki, a főispánok zászlai alatt táborba szállani tartoznak. Az egy-telkes nemesek minden egész cúria után egy jól felfegyverzett gyalogot állítanak ki.

Chernél Ambrus és *Gióffy Bernát*, kik a hídvégi gyűlés megbízásából Prágában Ferdinánd királynál jártak volt, költségeik megtérítéséért folyamodtak. A rendek 100 forintot rendeltek részökre.

Felmerült a gyűlésen a király által Szulejmán szultánnal megindított békealkudozásoknak ügye is. Minthogy ugyanis ezek tárgyában aggasztó hírek hozattak forgalomba, a rendek, biztos felvilágosítások megszerzése végett, *Ist ván ffy Pált* és *Sibrik Gergelyt* küldötték mint követeiket V. Károly császárhoz és Ferdinándhoz.¹⁾

¹⁾ A körmendi végzések egykorú példánya a budai m. k. kamarai levéltárban.

Mielőtt azonban ezek küldetésükben eljártak volna, Várday Pál helytartó jelentést tett a királynak a körmendi gyűlés lefolyása felől és megküldötte néki az alkotott végzéseket.

Ferdinánd, be nem várva a követeket, megbízta *Batthyányi Ferenczet*; hogy azon urakat és nemeseket, kik a körmendi gyűlésen részt vettek, vagy legalább az előkelőbbeket közülök, hívja össze és közölje velök válaszáat.

A király elismeréssel szól a rendek buzgalmáról és bölcseségéről, melylyel a közjó előmozdítása körül fáradoztak, minélfogva végzéseiket jóváhagyja és megerősíti. Erdödy Péter a dunántúli megyék főkapitányává ¹⁾ és azon hadnak, melyet a megajánlott adóból ki fognak állítani, fővezérévé nevezi, székhelyévé Szigetvárat jelelvén ki. Egyébkint őt Salm Miklós főparancsnok alá helyezte, kit utasított, hogy Erdödynek, a mennyiben a kül- vagy belellességekkel megmérkőzni nem volna képes, segítségére legyen.

A király továbbá a rendeknek azon kérelmét is teljesítette, hogy a dunántúli megyékből befolyó kamarai nyereséget is azon országrész védelmére fordítsa; azt Erdödy Péternek rendelkezésére bocsátotta.

A mi azonban a követeket illeti, kiket a körmendi gyűlés a török békealkudozások tárgyában a császárhoz és a királyhoz küldeni elhatározta: figyelmeztette a rendeket, hogy ezen okból felesleges a követeket útnak indítani, megnyugtatóván őket, hogy a létrehozott fegyverszünet feltételei az országra és lakóira nézve egyáltalán nem hátrányosak, sőt inkább előnyösek. Ha azonban a követek hivatva volnának a császárnál a török ellen rég tervezett támadó hadjárat megindítását sürgetni: ez ellen semmi kifogása nincs.

Végre Batthyányinak buzdítania kellett a rendeket, hogy ezentúl is hűséggel ragaszkodjanak uralkodójukhoz, viseltessenek iránta és császári bátyja iránt bizalommal, mert Magyarország javát és fönmaradását mindenekfelett szívökön viselik, és mit sem óhajtanak melegebben, mint hogy a rendeket

¹⁾ »Quem — írja a király — communi veto et consensu in Ker-mend Domini Praelati, Barones et Nobiles ad hoc elegisse dicuntur;« a minek azonban a végzésekben semmi nyoma.

a török zsarnokságtól megmentve ősi szabadságukba visszahelyezzék.¹⁾

Azonban Batthyányi nem hívta össze a dunántúli rendeket, mit azzal indokolt, hogy a királytól külön rendeletét, mely a gyűlés kihirdetésére felhívta volna, nem vett. E miatt arra határozta el magát, hogy a királyi leirat tartalmát azon alkalommal fogja a dunántúli rendekkel közölni, a mikor azok a november végére Nagyszombatba kihirdetett országgyűlésen együtt lesznek.

A király Batthyányinak ezen határozatában megnyugodott.²⁾

¹⁾ Az 1547 szeptember 16-án Prágából Batthyányihoz intézett utasítás eredetije a körmendi családi levéltárban.

²⁾ Ferdinánd az 1547 november 17-én Augsburgból Batthyányi Ferenczhez intézett levélben többi között írja: »Scribis primum, responsum nostrum ad Te missum, fidelibus Statibus et Ordinibus il Jorum Comitatum, qui nuper in Oppido Kermend congregati . . . propter aliqua impedimenta, potissimum vero quod non habueris litteras nostras, quibus illos conuocasses . . . referre non potuisse . . . Non erat opus ad conuocandos eos Status et Ordines literis, cum non fuerit institution nobis nouam congregationem facisndi, sed paulo ante congregatis .. . voluntatem nostram referendi, quos Tu solis tuis literis conuocare potuisses . . . Nihilominus postquam Tibi et aliis nonnullis fidelibus nostris, cum quibus hac de re locutus es, ita est visum, ut relationem nostri responsi ad Conuentum generalem . . . referres ... id boni consulimus.« (Eredetije a hg Batthyányi család körmendi levéltárában.)

III.

A nagyszombati országgyűlés 1547. Deczemberben.

A németországi vallási küzdelmek 1546-ban nyílt háborúvá fejlődtek. V. Károly fegyvert fogott a protestáns fejedelmek ellen, kik egy időben a kath. egyház és a császári hatalom ellen támadtak. Ily körülmények között a török ellen intézendő hadjárat tervét egészen elejtette, és Weltwycket visszaküldötte Konstantinápolyba a békealkudozások folytatására. Ferdinánd ugyanezen célból Ugrinovicst bocsátotta a portára.

A tárgyalások, melyekre, a pozsonyi országgyűlés felszólalása daczára, a magyar tanácsosoknak semmi befolyásuk nem volt, ¹⁾ kielégítő eredményre vezettek. A béke öt évre kötött meg, többi között oly feltétellel, hogy a magyar király évenként 30,000 aranyat fizet a szultánnak és 3000-et Rusztem fővezérnek.²⁾

Ferdinándnak — ki ekkor Augsburgban tartózkodott, — erről még nem volt tudomása, midőn szeptember 25-én a magyar országgyűlést 1547. november 25-re Nagyszombatba hívta össze. A meghívó levelekben a tanácskozások fő tárgyául a véghely ékről való gondoskodást tűzi ki; »mert habár — úgy mond — az ellenség ígéri is, hogy a békét vagy fegyverszünetet megtartja, nekünk mindenkor felkészülve kell lennünk.« Személyes megjelenését ez alkalommal nem helyezte kilátásba. Előre jelentette, hogy utasítással ellátandó biztosokat fog az országgyűlésre küldeni.³⁾

¹⁾ Ez kitűnik Ferdinándnak 1547 deczember 5-én a magyar helytartótanácsához intézett leveléből. (Közli Horváth Mihály. Briesseli Okmánytár. II. 141. 1.)⁹

²⁾ Hammer II. 201. s. kk. 11.

³⁾ Az 1547. szeptember 25-én kelt meghívó levél *Kovachichnal*, Supplementum. III. 211. 1. t

Biztosaivá gróf *Salm Miklós* főkamarásmestert, magyarországi főparancsnokot és gróf *Nádasdy Tamás* ország-bírórt rendelte. ’)

Az országgyűlés megnyitása előtt Várday Pál királyi helytartónál *Pozsonyban* több főpap, four és nemes — szám szerint 24 — gyűlt egybe,²⁾ hogy előlegesen a teendők iránt tanácskozzanak.

Ezek — november 6-án — V. Károly császárhoz levelet intéztek. A schmalkaldeni szövetség ellen viselt háború diadalmas befejezése alkalmából szerencse-kívánataikat tolmácsolják. Egy úttal kifejezik azon reményüket, hogy most miután a belső ellenséget leküzdötte, a török ellen fogja irányozni egész erejét. Es habár értesültek, hogy Ferdinánd király a törökkel kötött fegyverszünetet meghosszabbította, bíznak benne, hogy védelmükről gondoskodni fog. E miatt el vannak határozva, hogy a közelebb megnyitandó nagyszombati országgyűlésből a császárhoz és az augsburgi birodalmi gyűléshez követeket küldenek. Nehogy azonban ezek talán már későn, agyülés befejezése után érkezzenek, szükségesnek látták e levelet előrebocsátani.

Felhívják figyelmét arra, hogy a szultán a békekötésekben mindenkor csak a maga érdekét szokta szem előtt tartani; és jelenleg is megrettentve a császári hadak győzelméi által, nehogy ezek ellene forduljanak, fogadta el a fegyverszünetet; annál inkább, mert más háború által van igénybe véve. Minélfogva az isteni gondviselés most nyújtja a legkedvezőbb alkalmat a török zsarnok igájának lerázására.

Kéri tehát, tegye meg a birodalmi gyűlésen a kellő lépéseket, hogy a Magyarország felszabadítására elhatározott hadjáratot mielőbb meg lehessen indítani és szerencsésen befejezni. Addig is pedig, míg e hadjárat létesülhet, a véghe-lyek rögtön erősíttessenek meg, nehogy az ellenség hatalmába

¹⁾ A részekre 1547. november 5-én kiállított királyi utasítás — melyről még alább bővebben szólunk — *Pray* kézirati gyűjteményében, a budapesti egyetemi könyvtárban

²⁾ Az V. Károlyhoz intézett levél alatt, melyről alább szólunk, 24 pecsét áll. Az egyik Várdayé. A legtöbbnek birtokosát nem vagyunk képesek meghatározni.

jutván, az ellene indítandó hadjárat sikerét nehezítsék. Mert hogy a törökök által elfogadott fegyverszünet megtartásában nem lehet bízni, mutatják a pusztítások, melyeket a király területén eddig véghezvittek.

Egyébkint habár a magyar nemzet, számos és súlyos csapások által megtörve, önmagát nem képes többé megvédeni: az egybegyült rendek kijelentik, hogy készek mindnyájan a császár zászlai alatt fegyvert fogni, őseik példájára, hazájok szabadságáért és a kereszténység javáért életüket és vérüket feláldozni. *)

Az országgyűlés csak december első napjaiban nyitotta meg.

A királyi biztosok tisztében, nem Salm és Nádasdy, hanem *Várday Pál* és *Salm* gróf jártak cl.²⁾

Ezek megnyitó beszédükben, a király üdvözlését és kegyelmét jelentve, előadták, mikép kényszerítették az engedelmességet megtagadó német fejedelmek a császárt, hogy ellenök háborút indítson, és a királyt, hogy bátyjának segítségére siessen. Ekként mindketten megakadályoztattak a török ellen tervezett hadjáratot megindítani. Minthogy azonban most már a németországi és csehországi mozgalmak el vannak fojtva, remélhető, hogy az Augsburgba egybehívott birodalmi gyűlésen Németországnak belső békéje állandón meg fog állapíttatni, egyúttal pedig a Magyarország felszabadítására szükséges rendelkezések meg fognak történni. Ennek folytán a király utasítva látja magát, nem annyira a maga, mint inkább magyarországi alattvalóinak érdekében, hogy személyesen vegyen részt a birodalmi gyűlés tárgyalásaiban, minélfogva a magyar rendek között nem jelenhetett meg. Mihelyt azonban a német és más keresztény fejedelmekkel a Magyarország védelmére vonatkozó tárgyalásokat befejezte, sietni fog körükbe visszatérni.

¹⁾ Az 1547. november 6-án kel, a császárhoz intézett, és 24 pecséttel ellátott levél eredetije a bécsi titkos levéltárban

²⁾ Ferdinand király 1548. február 22-iki válasziratában említi, hogy a török békekötés tárgyában Várday és Salm tették meg az országgyűlésnek az előterjesztést.

Továbbá, a király régóta tudomással bír a felől, hogy némely roszakaratú és a közbéke megzavarására törő emberek azon rágalmat terjesztették, hogy a császár és a király a fegyverszünetbe, melynek létrehozására a török szultánnal alkudoztak, Magyarországot nem foglalták be, és ezt szabad zsákmányul engedték a törököknek, hogy így további oltalmazásának gondjaitól megszabaduljanak. A rendek meg lehetnek győződve, hogy a császár és a király erre soha sem gondoltak. Sőt ellenkezőleg mindig azon voltak, hogy Magyarországot, a melynek békéjétől és fenmaradásától az egész kereszténységnek biztonsága függ, a hozzá tartozó tartományokkal együtt, a török zsarnoki igája alól felmentsék és hajdani szabadságába visszahelyezték.

Ne gondolják azt se, hogy a fegyver szünet, mely iránt a tárgyalások most folyamatban vannak, az országnak kárára fog válni; ellenkezőleg a rendek javát, fenmaradását és békéjét fogja az biztosítani, miként csakhamar ki fog tűnni.

Mindazáltal hábár a szultán késznek mutatkozik bizonyos időre békét kötni és azt megtartani, szükséges készen állani, nehogy e közben veszély érje az országot; szükséges tehát, hogy addig is míg a király visszatérvén, az ország védelméről és a véghegyek fentartásáról más módon gondoskodhatok, a rendek e célra némi segílyt ajánljanak meg. A rendek előtt ismeretes, hogy a király több év óta jelentékeny hadakat tart az ország védelmére, melyeket nagy részt többi országainak és tartományainak jövedelmeiből fizet, sőt a saját kincstárából is évenként nagy összegeket fordít Magyarországra. Mert hábár az elmúlt években a magyar rendek többször adót szavaztak meg az ország és a király szükségére, a befolyt pénzeket némely lázongók és békebontók szétragadozták. Minthogy pedig a király most több más oldalról is igénybe van véve, igazságosnak tartja, hogy a rendek újra ajánljanak meg adót, és annak elpazarlását akként igyekezzenek megakadályozni, hogy a király visszatértéig a véghegyeket és önmagukat minden lehető támadás ellen megoltalmazni képesek legyenek.

A király felhívja a rendek figyelmét arra is, hogy közöttük lázadók találtak, kik nemcsak a közbékét megza-

várják, és bármit önkényesen véghez visznek, hanem a király személye ellen támadni nem áttallanak. Hogy ezeket ekkoráig meg nem fékezhetette, részint hosszas távolléte, részint a nemzet megoszlása okozta. Mert habár többször hadakat küldött megfenyítésökre, mindég felmerültek oly körülmények, melyek miatt feladatukat meg nem oldhatták és az ország lakosait további zaklatásoktól meg nem óvhatták.

A király inti a rendeket, hogy belviszályaikkal — melyek szegény jobbágyaik elnyomását okozzák és Isten haragját idézik fel — felhagyván, magok körében a békét és összetartást megszilárdítani igyekezzenek; e célból addig is, míg személyesen megjelenhetik az országban, kapitányait utasítandja, hogy a rendelkezésökre álló haderőt, minden kímélet nélkül, használják fel a békeszegők és erőszakoskodók megfékezésére.

Végre, minthogy a király elődei, törvényes rendelkezéseik között azt is megállapították, hogy a főpapok és egyházak mindenütt a tizedjövedelmeket élvezzék, és pedig oly célból, hogy képesíttessenek az isteni tiszteletről gondoskodni és az ország védelmére hadakat tartani; jelenleg pedig gyakori eset az, hogy világiak az ily egyházi tizedeket bitorolják és saját céljaikra használják, minek az isteni tisztelet és a honvédelem egyaránt érezi káros következményeit: ennek folytán a király felhívja a rendeket, gondoskodjanak arról, hogy az egyházi tizedeket mindenütt rendesen szolgáltassák ki.

A király biztosítja a rendeket, azon esetre ha kívánatait teljesítik, kegyelme és támogatása felől, mind a lázadók megfékezésében, mind hazájuk védelmében; és hogy császár bátyjának közreműködésével mindent meg fog tenni, a mit egy jó és kegyes uralkodótól, ki alattvalóinak nyugalmit, szabadságát és jólétét szíven viseli, várni lehet. ¹⁾

¹⁾ Ferdinand királynak 1546 november 5-én, biztosai részére kiállított, fennebb idézett utasítása kizárólag azon előadást tartalmazza, melylyel az országgyűlést meg kellett nyitniok. Az utolsó előtti pont — a viszályok beszüntetéséről — nincs meg az instructióban, de hogy a k. proposíciókban előfordult, bizonyítja a törvénykönyv IV. czikke.

A rendek haladéktalanul megkezdték tanácskozásaikat ¹⁾ az adó megajánlása tárgyában. Egy úttal megválasztották a császárhoz és az augsburgi birodalmi gyűléshez küldendő követeket, a kik hivatva voltak a török elleni hadjárat megindítását sürgetni. ²⁾

Azonban csakhamar fontos fordulat állott be. Deczember közepe táján megérkezett Nagyszombatba Ferdinánd királynak a magyar helytartótanácshoz intézett levele, melyben a szultánnal kötött öt évi békéről értesíti; mellékelvén Szulejmánnak október 31-én Konstantinápolyban kiállított oklevelét, melyben az is foglaltatik, hogy Ferdinánd király, Magyarország azon részéért, mely tényleg birtokában van, »éyenként márczius elején, tisztességes ajándékot és tisztelet" díjt tartozik a portára küldeni.«

A király meghagyta a helytartótanácsnak, hogy a békekötést hirdesse ki, úgy azonban, hogy titkos feltételeit, melyeket nem szükséges nyilvánosságra hozni, hallgassa el. ³⁾

A királyi biztosok — ezen királyi irat vétele után — siettek a rendeket értesíteni, hogy Ferdinánd »különféle okok által indíttatva,« és »a rendek javát tartva ‘ zem előtt« a szultánnal öt évre térjedő békét kötött, oly feltételek alatt, hogy mindaz a mi ez időszakban a király és alattvalóinak birtokában van, a török támadások elől biztosítva legyen; továbbá mindazon városok, falvak és jószágok, a melyeket a szultán saját katonáinak adományozott ugyan, de a melyeknek ezek békés birtokába nem jutottak, szintén a király területéhez tartozóknak tekintendők; mindkét uralkodó hadai minden ellenségeskedéstől tartózkodjanak, és azok, kik a békét megsértik, érdem-

¹⁾ Ezekről közelebbi részletek nem ismeretesek. Sáros-megyének követei részére adott utasítását közli *Wagner*. Diplomata. Saros. 40. 1. — L. Irományok. IV. szám.

²⁾ Ezt az országgyűlési követek az augsburgi gyűléshez intézett beszédükben maguk említik. (L. Brüsseli Okmánytáj. II. 149.1.)

³⁾ Az utóirat így hangzik: »Ea quae sunt in articulis praesentibus inclusis, secretiora, et quae non sunt necessaria ad publicandum, teneatis apud vos secreta; quae vero publica, ea publicare poteritis. A királynak deczember 5-én Augsburgban kelt levelét, és a mellékelt békeoklevelet közli Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. II. 141 — 148. 11.

lett büntetést vegyenek; végre a szökevényeket egyik rész sé fogadja be.

Azonban az adófizetésről jónak látták nem tenni említést. ⁹

A rendek ekkor hálájukat fejezték ki uralkodójuknak buzgalmaért és ajánlataiért; kijelentették, hogy bizalommal néznek jövő tevékenységének eredményei elé, megjegyzevén, hogy már régóta belé helyezik, Isten után, minden reménységöket.

A török szultánnal kötött békében is, alattvalói javára irányzott gondoskodásának jelét látják. Azonban habár nem kételkednek az iránt, hogy a békefeltételeket azért fogadta el, mert azok által a magyar rendek javát előmozdíthatni hitte és remélte, hogy azokat a törökök is lelkiismeretesen fogják megtartani; mivel azonban a törökök hiesztelik, hogy a békekötés a közlött feltételeknél »hátrányosabbakat« is tartalmaz, egyúttal pedig a király alattvalóinak jobbágyak már is az eddigieknél súlyosabb terhekkel zaklatják, erőszakkal akadályozván őket, hogy a királynak adójukat, a földesuraknak jobbágyi tartozásait lefizessék és a véghelyeken közmunkát végezzenek: felkérlik tehát a királyt, találjon módot, hogy a törökök is ezentúl szigorúan tartsák meg a békefeltételeket. A szökevényekre vonatkozó pontnak módosítását kívánják; nem tartják ugyanis a keresztény felfogással összeegyeztethetőnek, hogy azokat, kik a pogány rabságból hozzájok menekülnek, el ne fogadják, vagy épen a törökök kegyetlen kínzásainak kiszolgáltassák. Minthogy pedig a törökök a korábbi fegyver szünetek idejében sem tartózkodtak várakat vívni és egész nagy területeket elpusztítani, és jelenleg is hasonló szándékot árulnak el: lássa el a király a Dunán-innen és túl fekvő várakat őrséggel, hogy szükség esetében ellenállhassanak. ²⁾

A rendek hálával fogadják a királynak viszályaik megszüntetésére vonatkozó intését. Elismerik, hogy azok, az ellen-

¹⁾ A biztosoknak előadását resumálja a törvénykönyvnek II. cikke.

²⁾ I—III. cikkek.

ség támadásai mellett, főokai az ország siralmas helyzetének, és hogy Isten haragjának megengesztelése végett is őszinte egyetértésre és szoros összetartásra kell törekedniök. Mivel azonban az által, hogy az erőszakos tettek szerzői hosszú időn át büntetlenül maradtak, sokan a gonoszban annyira megátalkodottakká lettek, hogy a jóra intő és buzdító szavak már semmi hatást sem gyakorolnak reájok, és csak erőszakos eszközökkel, fegyverrel lehet őket megfékezni; e miatt helyeselik a királynak ajánlatát, mely szerint addig is míg az országban személyesen megjelenhetik, kapitányait utasítandja, hogy a rendelkezésekre helyezett haderővel, a korábbi országgyűlések végzéseinek értelmében, minden kímélet nélkül fékezze meg a zavargókat és elégedetleneket; ha ez megtörténik, ez által véget vet az ártatlanok elnyomásának, megszilárdítja saját tekintélyét, és a törvények végrehajtását eszközli. Viszont a rendek készek ezen feladat megoldásában a királyt és kapitányait lehetőleg támogatni. ¹⁾

Mivel a hosszú tapasztalás kétségtelenné tette, hogy a királynak távolléte az országból számosaknak féktelenségét nevelte, hajdan is mindig nyugodtabb volt. az ország midőn határai között tartózkodott a király, mint távolléte alatt, és e miatt az ország törvényei is kívánják, hogy a király az év nagyobb részét Magyarországon töltsse, a mely törvényeknek azon uralkodók is hódoltak, a kik egyúttal a császári koronát viselték: ennek folytán a rendek azon kérelemmel fordulnak a királyhoz, hogy »végre valahára« jöjjen Magyarországra, ha pedig az ország érdekei távol tartanák, vagy nem' maradhatna itt hosszabb időn át, küldje fiát Miksa főherceget körükbe, a mit már a múlt évi pozsonyi országgyűlésen is kilátásba helyezett. Az ő megjelenésétől a törvénytenségek biztosabb megszüntetését várják. És kiemelik, hogy a király Csehország rendéinek hasonló kérésére másodszülött fiát Ferdinánd főherceget bízta meg azon tartomány kormányával.

Egyébként ezen kérelmüket egy még fontosabb nyilatkozattal is indokolják. »Mínthogy ugyanis — így szólnak — az ország karai és rendei *nem csak ő felsége, hanem örökösei*

¹⁾ A IV. czikk.

uralmának és hatalmának is, minden időkre, alávetették magokat- a Magyarországra küldendő főherczegnek nem csekélyebb hűséggel, ragaszkodással és tisztelettel fognak engedelmeskedni, mint magának ő felsége személyének.«¹⁾

Ezen nyilatkozat az ausztriai ház örökösödési jogának elismerését látszik magában foglalni. És valahányszor az udvar a nemzetnek szabad és korlátlan király választási jogát megtámadta vagy kétségbevonta, mindig hivatkozott a fennebbi szavakra.

Áttérve a király azon felszólítására, hogy *adót* szavazzanak meg, az ország helyzetét igyekeznek a királyija] megismertetni. Kiemelik, mennyire megfogyott mindnyájoknak vagyona, mily sokféle kell a szegény jobbágyoknak adózni, s mily csekély segítséget lehet ezektől várni. Az országnak már csak kis része van a király hű alattvalóinak kezei között; nagyobb része a törököt, vagy Izabellát és Fráter Györgyöt uralja. Minthogy tehát a király területe igen szűk határok közé van szorítva, innen kevés* segítségre számíthat. Mindazáltal, a rendek meggyőzni kívánván őt a felől, hogy a magyarok a legszerencsétlenebb helyzetben sem mulasztják el kötelességeket teljesíteni: készséggel ajánlanak meg új adókat. Kérik, fogadja azt szívesen, és az abból befolyó összeghez csatolja idejekorán a maga, császári bátyjának és a német birodalomnak segélypénzeit. Mert elismerik, hogy azzal a mit ők ajánlanak fel, sem a külső, sem a belső ellenség részéről fenyegető veszélyeket nem lehet elhárítani.

És pedig megszavaztak az összes urak és nemesek birtokain létező minden jobbágy után két forintot, a melynek fele a jövő évi márczius elsején, másik fele pedig június 24-én fog behajtatni. Ezen két forintnyi adóból 160 dénárt hadak tartására és a véghegyek megerősítésére, 20 dénárt követségekre és a király egyéb szükségeire szántak, 20 dénárt végre a kamarai nyereség czime alatt* szolgáltattak. Az utóbbi 40 dénár a királyi kamara rendelkezésére bocsáttatott; a 160 dénárról ellenben külön intézkedés történt. Hogy ugyanis ezen összeg csakugyan a kitűzött célra és pedig hasznosan értékesíttes-

¹⁾ Az V. és XII. cikkek.

sék, két kincstárnokot választottak: *Thnrzó Ferencz* nyitrai püspököt a főrendek és *Forgách Zsigmondot* az alsó nemesség soraiból. Az előbbinek fizetésére havonként 60 forintot, és .50 lovas tartására havonként 150 forintot; az utóbbinak havi fizetésére 32 forintot és 25 lovas tartására 75 forintot rendeltek. De kötelességükké tették, hogy ezen közköltségen tartandó lovasokkal rendszeren az országos főkapitányok táborában tartózkodjanak; és miként a magok, úgy a főkapitányok és más urak s nemesek által, a király és az ország szolgálatára felfogadandó katonák felett havonként szemlét tartsanak, és fejenként a három-forintnyi havizsoldot rendszeren kifizessék. Bevételeikről és kiadásairól »maga idején« rendes számadást tartoznak bemutatni.

Az adó behajtásának következő módja állapított meg. A kincstárnokok, az országgyűlés feloszlása után, haladékta-
lanul minden megyébe adófelvevőket küldenek, kik a királynak és az országnak hűségi esküt tesznek. Ezek minden mezővárosban és faluban összeírják, a porták száma szerint, a jobbágyokat, és ezektől vagyoni viszonyaik arányában a kitűzött határnapon beszedik az adót; ennek fizetésétől egyedül azok vannak felmentve, kiknek vagyonuk hat forintnál csekélyebb értékű, vagy házuk »nem rég« lángok martalékává lett; azok is, kik elpusztult helyeken új házakat építettek, három éven át adómentesek; végre adómentesek a majerosok (allodiatores), a szolgák és béresek, kik uraiktól nyerik élmezésüket és ruházatukat, vagy várakban szolgálnak. Az adófelvevők, míg e porták összeszámításával vannak elfoglalva 3', míg az adót behajtják 4 forint havidíjat és 3—4 lovasra zsoldot kapnak.

Mivel pedig ekkoráig némely engedetlen és hatalmaskodó urak az adó rendes behajtását megakadályozták, és a kivetett adónak csak csekély része fordított a törvényben kijelölt czélokra: a király felkérte, gondoskodjék, hogy mind az újon megszavazott adó, mind az adóhátralékok hajtassanak be.¹⁾

A hosszú tapasztalás meggyőzhette a királyt a felől, hogy a török elleni háborúban a magyar katonák legjobban

¹⁾ A VII—XI. és XVI. czikkek.

használhatók és legolcsóbbak; ennek folytán a rendek felhívják a király figyelmét arra, hogy azon nagyszámú magyar katonákat, kiket a török-foglalás ősi lakhelyeikből kiszorított, fogadja zsoldjába és alkalmazza a véghelyek oltalmazására. Ekként a hatalmaskodó és lázongó urak is, kik többnyire ily katonákat gyűjtöttek zászlaik alá, meg lesznek fosztva a fegyveres erőtől, melyet erőszakos tetteik végrehajtásában használni szoktak. Továbbá bízza meg az ország főkapitányát Báthory Endrét, hogy a királyi helytartó, a katonai főparancsnok¹⁾ és az országos kincstárnokok hozzájárulásával, a megajánlott adóból, fogadják zsoldba a katonai szolgáltra alkalmas urakat és nemeseket, — a magok ellátására megajánlott díjon felül, minden lovasra 3 forint havi zsoldot számítva — és küldje azon helyekre, hol a portyázó török hadak visszaüzésére és a hatalmaskodó urak megfélemezésére mindig készen álljanak. A Dunán innen és túl, úgy szintén a Tótországban létező végvárat is lovas- és gyalog őrséggel kell ellátni. Az újabb időkben, királyi engedély nélkül emelt erősségek, a melyek többnyire rablófészkeknek tekinthetők, a mennyiben az ország védelmére nem szükségesek, haladéktalanul vontassanak le.

Az ország összes birtokosai 100 jobbágy után 3 lovast és 3 gyalogot tartoznak állandón felfegyverezve tartani, saját költségükön ellátni, és azon esetre ha az ország főkapitánya és a Magyarországon tartózkodó idegen hadak főparancsnoka a rendelkezésükre álló hadakat, a török támadások visszaverésére, az engedetlenek megbüntetésére vagy a rablóvárok lerombolásának keresztülvitelére, nem tartják elegendőnek, — a király, vagy távollétében a főparancsnok és a királyi helytartó felhívására oda küldeni a hová szükséges leend; sőt végső szükség esetében személyesen is kötelesek fegyvert ragadni. Ha a veszély oly hirtelen jönne, hogy nem lehetne bevárni a királynak, vagy távollétében a főparancsnoknak és helytartónak rendeletét, a főkapitány szintén fel van hatalmazva felkelést hirdetni. Ha pedig a főurak vagy nemesek közül bárki vonakodnék ezen kötelességét teljcsi-

¹⁾ » Generális (Japitaneus.«

teni, a főkapitány utasíttatik, hogy rögtön foglalja le birtokait és ezeket addig vissza ne bocsássa, míg azon összegnek, a melybe a honvédelmi kötelesség teljesítése került volna, kétszeres értékét lefizeti.

A mi a hatalmaskodó főurakat illeti, a főparancsnok és a főkapitány csak az ország rendes bíráltnak ítélete alapján léphetnek fel ellenök fegyveres erővel, továbbá ha nyilvános törvényt sértést vagy hatalmaskodást visznek véghez.

A főparancsnok és a főkapitány az ország azon részében fognak tartózkodni, a melyben ily hatalmaskodások leggyakrabban fordulnak elő. A főkapitány Egert, Nyitrát vagy Semptét fogja székhelyéül választani, s a közel vidéken helyezendí el hadait; a mennyiben pedig a körülmények arra bírnák hogy a Tiszán-túl tartózkodják, helyettes kapitányt rendeljen. Végre mivel egy főkapitány alig képes a Dunán inneni és túli országrész védelméről kellően gondoskodni: a rendek felkérlik a királyt, hogy a Dunán túli megyék számára külön főkapitányt nevezzen, lássa el fizetéssel, és székhelyéül Szigetet, Pápát, vagy Kanizsát jelelje ki. ¹⁾

A korábbi országgyűléseknek mindazon végzései, a melyek az Önkényesen elfoglalt jószágok és tizedek visszaadását illetik, megújíttatnak. A győri püspökség tizedeire nézve, a melyeket a király bizonyos német uraknak zálogosított el, kivételes rendelkezés történik; a király ugyanis felkéretik, engedje át azokat a főparancsnoknak, hogy jövedelméből Győr várát és városát megerősíthesse.

A tizedek kibérlése és beszédese körül gyakran támadott zavarok megszüntetése céljából rendeltetik, hogy jövőben a tizedeket bíró egyháziak tiszteiket minden év sz. Györgynapján a tized-kerület főhelyére küldjék, hol azok kik a tizedeket bérelni kívánják, az egész évi bérleti összeggel ellátva, szintén megjelenvén, a bérleti szerződések megköttesenek; oly módon hogy az illető földesurak egyéb ajánlkozók felett mindenkor elsőbbséggel bírijanak. A tized-jövedelmekből pedig azoknak birtokosai megfelelő számú hadakat tartozzanak az ország védelmére tartani. Azon nemesek, kik jószágaikból a török

¹⁾ A VI. XIII. XVJI.-XX. cikkek.

által elűzettek és más helyeken telepedtek le, a tized fizetésétől fel vannak mentve.

A rendek a kolosi apátság visszaállítását, és a vasvári káptalan, Fyrsth Móricz által lefoglalt, birtokainak visszaadását kéri. ¹⁾

Az 1546-ik évi országgyűlés befejezése után a király, tanácsosainak és némely nemeseknek hozzájárulásával, az országból kivitt ökrök harminczadi díját egy forintról kettőre emelte? Azóta kiderült, hogy ezen rendszabály jelentékeny hátrányokat vont maga után, nemcsak a kereskedőkre, kik közül többen üzleteiket beszüntetni kényszerültek, hanem az ország összes lakóira, mivel a beszállított czikkek ára is fel-emeltetett. Továbbá a marhakereskedők, a súlyos harminczad fizetése alól kivonandók magokat, csempészkedést kísérlettek meg, a melyet a harminczadoknál alkalmazott lovas örk számanak megkétszerezése nélkül alig lehet meggátolni. Mint-hogy ezek mellett, a harminczadok emelése az ország szabadságaival és régi szokásaival ellenkezik: a rendek felkérlik a királyt, szállítsa le a harminczad díjt ismét egy forintra, és utasítsa az ausztriai kormányzóságot, hogy területén a magyar kereskedők üzleteik folytatásában ne engedje akadályoztatni. ²⁾

A *jobbágyok* sorsa ezen országgyűlés tanácskozásainak kiváló tárgyát képezte. »Mivel — így szólnak a rendek — régi és új példákból látják, hogy a népeket valamely nagyobb bűnök miatt a mindenható Istennek haragja szokta sújtani; és elismerik azt is, hogy a hajdan virágzó Magyarországnak semmi sem volt inkább ártalmára mint a jobbágyok elnyomtatása, a kiknek jajveszéklése szünet nélkül emelkedik Isten színe elé; azért tehát, hogy a mindenhatónak haragját magoktól elhárítsák és kegyelmét valahára elnyerjék a királynak a múlt országgyűléshez intézett felhívása alapján, a jobbágyok szabad költözködési jogát visszaállítják, és azt a következő módon szabályozzák.

A költözni készülő jobbágy ezen szándékát jövendő föl-

¹⁾ A XXL, XXII., XXV., XXXV., XXXVI., XXXVIII. czikkek.

²⁾ A XXXIV. czikk.

desurának és a megye egyik szolgabírójának jelentse be; az utóbbi hivatva van a jobbágy ezen szándékát eddigi földesurának tudomására hozni, és ha ez utóbbi öt 15 nap lefolyása alatt maradásra nem bírhatja, a szolgabíró, maga mellé vevén még egy megyebeli nemes, a költözni kívánó jobbágyot helységének bírái és lakosai előtt arra esküdtesse meg, hogy nem gyűlölet, hanem terheinek súlya készteni új földesurat keresni; ezek elintézése után, mihelyest eddigi ura irányában minden tartozásának eleget tett, adósságait kifizette és házat jó karba helyezte: a szolgabírótól elnyeri a költözési felhatalmazást. Ha pedig a földesúr még ekkor sem bocsátaná el, vagy ha ily költözési felhatalmazás nélkül elköltözött jobbágyot elfogadna, azon jobbágynak vérdíjában és azon kívül 200 forintban marasztaltatik el. Az elköltözött jobbágynak háza régi urára száll, a ki azt tetszése szerint más jobbágyanak adhatja át. Ellenben az elköltözött jobbágy által saját költségén termővé tett földeket, erdő-irtványokat, réteket, szőlőket csak a szolgabíró és egy megyebeli nemes által megállapított becsérték lefizetése után veheti birtokába.

A jobbágyok érdekeinek biztosítása céljából megállapított, hogy az oly alispánok és szolgabírák, kik a jobbágyok költözése tárgyában részrehajlókig járnak el, hivataluk elvesztése mellett, 200 forintnyi bírsággal bűnhődjenek. A földesurak pedig kik a szolgabírónak ellenszegülnek, 72 forintnyi bírságban marasztaltatnak el; sőt ha az ellenszegüléshez verés, sebesítés, vagy letartóztatás járul, a nagyobb hatalmaskodásra szabott, végre emberölés esetében a hűtlenségre szabott büntetés is éri. A szolgabírónak és a hozzácsatolt megyebeli nemesnek ítéletétől a megyei törvényszékhez, ettől pedig a királyi törvényszékhez lehet fellebbezni.

A jobbágyok költözése ügyében eljáró alispán, szolgabíró és megyebeli nemes egyenként 12 dénár díjban részesül a költöző jobbágytól; azok pedig kik az elmarasztalt földesúr ellen hozott ítélet végrehajtásában közreműködnek, 12 forint perköltséget vehetnek meg.⁴⁾

Egy törvényezikk azokkal foglalkozik, a kik helytelen

⁴⁾ A XXVI-XXXII 1. csikkek.

keresetet indítanak, és perüknek hat gíra birság lefizetése után való letételét, melylyel az Ítélet kimondása előtt ekkoráig szabadon élhettek, ezentúl csak a per első szakában engedi meg, addig míg a bebizonyítás nem történt meg. ¹⁾)

Az *érczpénz* tárgyában a rendek azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy a magyar érczpénzt Kőrmöczön a régi pénzláb szerint, mely nem rég szenvedett változást, rendelje veretni. Ugyanis az érczpénz ezüsttartalmának csökkenése nagy kárt okozott, minthogy nehéz azt még névleges értékénél csekélyebb értékben is forgalomba hozni. A hamis pénzverők ellen a király a törvények *e* < ész szigorát érvényesítse. ²⁾)

Magyarország és a szomszéd tartományok közötti határok kiigazítását újból sürgetik; úgy szintén a soprony- és vasmegeyi magyar nemesek által némely ausztriai birtokosok ellen emelt panaszok orvoslását. ³⁾)

E mellett némely »magánosok kérelmeit« a rendek nem vették fel ugyan a törvénykönyvbe, de külön terjesztették fel a királynak. ⁴⁾)

A tanácskozások közben *Fráter György* ellen számos panaszok emeltettek: hogy oly megyékben is, melyeket János király nem bírt, igazságot szolgáltat és adót szed; hogy a nagyváradi káptalant, mint hiteles helyet, Ferdinánd király területén nem engedi hivatalos teendőit végezni; törvénytelen harminczadokat szed; várakat és jószágokat jogtalanul birtokol; sat. *Kecheti Márton* veszprémi püspök bízott meg, hogy ezen sérelmek orvoslására hívja fel. ⁵⁾)

Az országgyűlés az alkotott végzéseknek bemutatása és megerősítésök kieszközlése végett, Ferdinánd királyhoz Augsburgba követséget bocsátott, melynek tagjai valának, a főrendek közül: *Oláh Miklós* zágrábi püspök és királyi cancellár és *Batthyányi Ferencz* királyi tanácsos; az alsó nemes-

¹⁾ A XXIII. cikk.

²⁾ A XXIV. cikk.

³⁾ A XXXVII. és XXXVIII. cikkek.

⁴⁾ A XXXIX. cikk. A törvény könyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

⁵⁾ *Fráter Györgynek* 1548 június 11-iki mentegető irata az esztergomi érseki levéltárban.

ség részéről pedig: *Méret Mihály* királyi személynek és *Werner György* királyi tanácsos.

Ezek egy úttal utasítva voltak a császárnál és a birodalmi gyűlésnél is Magyarország részére segítséget kérelmezni.

Költségeik fedezésére a megajánlott adónak — miként láttuk — egy része rendeltetett. Mivel azonban ennek behajtását nem várhatták be, és magok nem voltak hajlandók bármit is előlegezni: az országgyűlésen jelenlevő némely urak és nemesek önkéntes ajánlataikkal előteremtették a szükséges pénzüsszeget, azonban csak is oly feltétel alatt, hogy törvény által felhatalmaztattak az előlegezett összeg erejéig jobbjágyaik adójának első részletéből szerezni magoknak kielégítést. *)

Az országgyűlés ezek után, december második felében eloszlott.²⁾ De a követek csak a következő (1548) év első napjaiban indultak útnak; és pedig a négyből egyik útközben megbetegedvén visszatért hazájába, egy második pedig kevésbé Augsburgba érkezése után, a király által politikai ügyekben Magyarországra küldetett; így csak kettőn jártak el a magyar rendek által reájok bízott feladatokban.³⁾

Ferdinand király február 22-ikén közölte velök válasziratát.

Kegyelmesen tudomásul veszi a magyar rendek hódolatának jelentését, és viszont királyi jóakarataról biztosítja őket.

A mi a török szultánnal öt évre kötött békét illeti, megnyugtatja őket az iránt, hogy az nem kárára, hanem javára

¹⁾ A XIV. cikk.— Az országgyűlésnek 1547 december 12-én kelt és 32 pecséttel ellátott megbízólevele a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Mikor? nem tudjuk meghatározni. Abból, hogy az Augsburgba rendelt követek megbízólevele december 12-én állítatott ki, egyáltalán nem következik, hogy az országgyűlés már a következő napokban hefejeztetett. Tudjuk ugyanis, hogy a követség megválasztása után érkezett meg a török békekötés híre, és kezdettek meg ez ügyben a tárgyalások.

³⁾ Ezt a két követ maga mondja el a birodalmi gyűlés előtt tartott beszédében.

fog szolgálni az országnak; reméli ugyanis, hogy a törökök lelkiismeretesen fogják az elvállalt feltételeket teljesíteni. Ha azonban ezeket megszegnék, és kísérletet tennének a királyi területen tovább terjeszkedni; valamint ha netán némely feltételeknek módosítása szükségesnek mutatkoznék: a portánál alkalmazott állandó ügy viselője által megteendő a szükséges lépéseket, miként már is megbízta őt, hogy a magyar királyi helytartó által közlött némely panaszokat a szultán elé terjeszse.

Azon kérelmükre, hogy vagy maga lakjék állandón Magyarországon, vagy pedig maga helyett Miksa főherceget küldje, következőleg válaszol. Ő mindig azon volt, hogy a magyar rendek körében tartózkodhassék, és személyes jelenléte által a belviszályoknak véget vetve, az ország békéjének helyreállításáról és védelméről gondoskodjék. Mivel azonban meggyőződött, hogy Magyarország megmentése külsőleg nélkül nem várható, utasítva látta magát mindenekelőtt a Németországban és saját országaiban dúló belső mozgalmak elfojtásán fáradozni, — se célból kellett Augsburgba is jönnie — hogy ezután egész erejét Magyarország javára használhassa. Mihelyt azonban ügyeit a birodalmi gyűlésen elintézte, Magyarországra fog sietni, és személyesen teendi meg mindazon intézkedéseket, melyek annak jólétét előmozdítani alkalmasak.

A megajánlott adóval megelégszik. És bár az országgyűlés követeinek megérkezése előtt is fáradozott, hogy a császártól és a birodalmi gyűléstől segítséget eszközöljön ki, most a rendek kérelme is hozzájárulván, még nagyobb buzgalmat fog kifejteni, hogy céljt érjen. Mivel azonban erre hosszabb idő igényeltetik, és a magyar országgyűlés által megajánlott adóból az ország védelmére kiállítandó sereg ellátásának költségeit csak csekély részben lehet fedezni; nem marad egyéb hátra, mint a sereg létszámát egyelőre leszállítani, mire nézve a királyi helytartónak, Salm Miklós főparancsnoknak és Báthory Endre főkapitánynak megfelelő utasításokat küldött.

A Dunán túli ország rész számára, miként a rendek javasolták, már kinevezte a főkapitányt, ki Sziget táján fogja

székhelyét bírni. A helytartót és a főparancsnokot utasította, hogy azzal érintkezésbe lépjenek.

A két országos kincstárnok választását jóváhagyja; de csak addig, míg működésök folytatását jónak látja¹⁾ és fenntartja magának, hogy melléjük egy kamarai tanácsost csatolhasson, a ki velök feladatuk megoldásában közreműködjék.

A helytartónak, főparancsnoknak és főkapitánynak meghagyta, hogy gondoskodjanak azon várak megerősítéséről, a melyeknek saját jövedelmeik nincsenek; ellenben oly várakat, melyeknek birtokaik és jövedelmeik vannak, uraik magok tartozzanak védelmi állapotba helyezni és ellátni. Végre azon várakat, melyek királyi jóváhagyás nélkül épültek, és rablófészek gyanánt szolgálnak, le fogja romboltatni.

A harminczadi díjak leszállítása, az érczpenz ezüsttartalma, a győri püspökség tizedjövedelmei, az országos határok kiigazítása, a soprony- és vas megyei birtokosok panaszaik tárgyában, mihelyest személyesen Magyarországra jő, oly módon fog határozni és intézkedni, hogy hű alattvalói meglesznek vele elégedve.

A többi végzéseket észrevétel nélkül erősíti meg.

Végre felhívja az ország összes rendeit, hogy a királyi és bánya-városok ősi jogait, kiváltságait és szabadalmait tartsák tiszteletben és óvakodjanak azokat megsérteni.²⁾

A magyarországi követek *V. Károly császárhoz* intézett feliratukban adták elő küldöiknek kérelmeit.

Midőn — így szólnak — Magyarország rendéi az elmúlt nyáron értesültek, hogy a császár leküzdvén ellenségeit, Németországban a békét és egyességet helyreállította, hálát adtak Istennek, hogy ezen győzelmek által képessé tette megvédelmezni a kereszténységet és különösen Magyarországot, mely két évtized óta szenved a török zsarnokságtól. Magyarország és a szomszéd tartományok lakói egyedül a császárba és királyi öccsébe helyezik minden reménységöket

¹⁾ Durante beneplacito nostro.«

²⁾ A k. leirat fel van véve törvényeink gyűjteményének összes kiadásaiba.

annál inkább, mert a császártól ismételve vettek ígéretet, hogy mihelyt megszabadul belellenségeitől, egész erejét Magyarország felszabadítására irányozandja.

Most tehát »Isten irgalmára« kéri, ne engedje a gondviselés által nyújtott kedvező alkalmat használatlanul eltűnni. Mert habár nem kételkednek, hogy a király egyedül a végett kötött a törökkel békét, hogy ennek tartama alatt mind ő maga mind a császár erőt gyűjtsenek, és utóbb annál biztosabban mérhessenek döntő csapást a kereszténység közös ellenségére; a magyarok azon meggyőződésben vannak, hogy ezen béke hazájukra nézve hátrányosnak fog bizonyulni és területüknek további csonkítását fogja maga után vonni. Köztudomású dolog ugyanis, hogy a törökök nem szokták megtartani esküjüket és szerződéseiket, és hogy a béke idejében is tudnak ürügyet találni foglalásaik kiterjesztésére. Magyarország a korábbi fegyverszünetek idejében is többször súlyos veszteségeket szenvedett. Most szintén, alig jött létre a béke, a törökök erősíteni kezdik végváraikat, hogy azokból területüket kiterjesszék; a jobbágyokat is súlyosabb terhekkel zaklatják, és iszonyú fenyegetésekkel kényszerítik, hogy a király- és földesuraiktól az engedelmisséget tagadják meg. Ha e szerint a béke csakugyan öt évig tart, és a törökök zsarnokságának határt nem szabnak: egész Magyarország el van veszve. Ez alatt ugyanis a törökök megerősítik váraikat, kiterjesztik területüket, gyarapítják haderejüket, és megsemmisítik a magyar katonaság maradványait. Míg ellenben, ha ez utóbbiakkal egyesülne a császári haderő, és a törökök ellen háborút indítanának: nincs kétség, hogy Magyarország és a török igája alatt sínylő többi tartományok felszabadíthatnának.

Habár a király nem mulasztja el minden erejét Magyarország védelmére fordítani, egymaga nem képes oly hatalmas ellenséggel megmérkőzni. A magyar rendek e miatt »térdre borúivá« kéri a császárt, siessen szorongatott helyzetükben segítségökre, és egyesülve a királylyal s a német birodalom fejedelmeivel, indítsa meg mielőbb a rég várt hadjáratot. Isten, kinek kezeiben van minden hatalom és az országoknak sorsa, kedvezni fog e vállalatnak; az özvegyek,

szüzek és árvák ezrei ostromolni fogják imáikkal, hogy győzelemmel és örök dicsőséggel jutalmazza a császárt!

Ezen hadjáratra épen most van a legkedvezőbb időpont, midőn a szultán kényszerítve van egész haderejével a perzsák fejedelme ellen síkra szállani. Á császár tehát nagy megerőltetés nélkül lesz képes Magyarország azon részeit, melyek török uralom alatt állanak, felszabadítani; ha pedig ez megtörtént, mi sem fogja többé feltartóztatni, hogy az egész világot a maga főuralma alá hódítsa. Kövesse őseinek, a burgundi fejedelmeknek¹⁾ példáját, kik a keresztény vallás védelmére nem haboztak hajdan Jeruzsálemig vinni fegyvereiket, és itt a keresztény hit ellenségeivel harczolva ontani verőket. A magyar rendek készek a magok részéről, fejenként életüket és vagyonukat kockára tenni. Mindnyájan sietni fognak a császári zászló alá, hogy első sorban mérkőzhessenek meg a törökkel, és, ha Isten úgy akarja, vérüket onthassák hazájokért.

Ezen hadjárat megindításában a létrejött békekötés nem szolgálhat akadályul. Ugyanis a törökök ezer alkalmat fognak szolgáltatni félbontására.

Ha azonban a császár a közügyek jelen állapotában, és magán viszonyai tekintetéből, nem volna képes a támadó hadjárat megindítására: a magyar rendek arra kérik, hogy ez esetben, a királylyal és a birodalmi fejedelmekkel közreműködve, Magyarországba és Slavóniába legalább oly számú segédhadat küldjön, hogy az a törököknek netán megkísérendő ellenséges támadásait visszaverhesse, és így a béke tartama alatt az ország maradványai biztosíttathassanak. A magyar nemzet ugyanis annyira ki van merítve a hosszú háborúk által, és a reája nehezedő terhek súlya alatt, hogy külső segítség nélkül nem képes többé megvédelmezni hazáját.²⁾

¹⁾ Ugyanis I. Miksa császárnak neje az utolsó burgundiai fejedelemnek, merész Károlynak, leánya volt.

²⁾ A felterjesztés egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

A császár soká késett ezen felterjesztésre megadni választát. Hónapok múltak el, míg a követek ismételt sürgetései,¹⁾ végre június 12-én eredményre vezettek.

V. Károly kijelenti, hogy németországi győzelmei alkalmából a magyar rendeknek szerencsekívánatait szívesen fogadta. Régtől fogva oda irányozta minden igyekezeteit, hogy Németországban a belbékét megszilárdítsa, s ekként képessé váljék a kereszténység érdekeit oly módon karolni fel, a mint ezt a feladat nagysága követeli. Felteszi, hogy a magyar rendek régtől fogva ismerik buzgó jóakarátát, melyet hazájuk iránt táplál. Mit sem óhajtott melegebben, mint hogy alkalma nyíljk az ország hajdani szabadságának és fényének visszaállítására közreműködni, s e célra Istentől nyert hatalmát értékesíteni. Jól tudja ugyanis, hogy Magyarország sorsa visszahat az egész keresztény világra, a mely amabban védfalát bírja. De a magyarok előtt sem titok, mily sokféle akadályok merültek fel, melyek a császárt szándékainak valószínűsítésétől visszatartották, és pedig éppen olyanok részéről, kiknek hivatásuk leendett őt támogatni.

Ez alatt Ferdinand király, az ő tudtával, öt évre békét kötött, melyet, értesülése szerint, a törökök ekkoráig »elég lelkiismeretesen« tartottak meg; sőt a szultánnak egy legközelebb érkezett levele azon ünnepélyes ígéretet tartalmazza, hogy mind maga meg fogja tartani a békét, mind pedig szigorú parancsot bocsátott összes basáihoz, hogy a béke megszegésétől óvakodjanak. Ennélfogva biztos reménység van, hogy a törökök a békét meg fogják tartani, annál inkább, mert haderejük másfelé van elfoglalva. A császár tehát azon meggyőződésben van, hogy jelenleg nem bocsátkozhatik oly vállalatokba, melyek a hitetlenek előtt aláásnák a keresztény fejedelmek szavának szentsége iránt viseltető bizalmat.

Ha azonban a törökök magok szegnék meg a békét, a mit nem hisz, mihelyt erről értesül, be fogja bizonyítani, hogy mindenkor el van határozva a kereszténység érdekeit felkarolni.

¹⁾ A követeknek a császárhoz intézett irata, egykorú másolat ugyanott.

A magyarok hősiesszelleme, mely által indíttatva készek nyilatkozni életüket és vagyonukat feláldozni, a császár teljes elismerését bírja; teljesen méltányolja ő azon bölcs tanácsot is, hogy a keresztény hatalmak minden eshetőségre felkészülve legyenek. A jelen birodalmi gyűlés buzgón igyekezett és ezentúl is igyekezni fog segítséget eszközölni ki. Azonban a magyarországi véghelyekre idegen hadakat küldeni, és ekként egy felől saját alattvalóit terhelni, másfelől az ellenségben gyanút kelteni és azt a békekötés felbontására ingerelni: nem véli tanácsosnak; annál kevésbbé, mert kevesebb költséggel és terheltetéssel jár a véghelyeknek belföldi őrséggel való ellátása, a mi a törököknél sem ébreszthetne gyanút.

Egyébként bármily fordulatot vegyenek az események a császár azon lesz, hogy minden esetben képes legyen a kereszténység, különösen Magyarország javáról gondoskodni.

A magyar követek még ezen válasz vétele előtt, magánúton tárgyalásba bocsátkoztak a birodalmi gyűlésen jelen lévő egyes fejedelmekkel. ²⁾ Azután pedig a birodalmi gyűlés által hivatalos fogadtatásban is részesültek, a mely alkalommal egyikök beszédet tartott.

A végett küldettek ide, — így szólott — hogy ismételjék azt, a mit a magyar rendek követői a korábbi birodalmi gyűléseken Magyarország romlásáról és szenvedéseiről már többször előadtak volt; és felkérjék a birodalmi rendeket, hogy egy oly gazdag, kitűnő és a kereszténység körül annyira érdekesült nemzet megmentése érdekében, tanácsukat, vagyonukat és haderejüket ne kíméljék. Mert vajjon kikhez folyamodhatnának inkább mint ő hozzájok, kiknek érdekei Magyarország érdekeivel azonosak, és a kiknek leginkább kötelességök örködni a felett, hogy a kereszténységet ne érje veszély?

A magyarok nem kételkednek az iránt, hogy a német birodalom rendei igazolni fogják azon reményeket, a melyeket felébredtetek volt, midőn egy, a törökök ellen Magyarország

¹⁾ A összárnak a követek részére adott válasza és a magyar rendekhez intézett irata, egykorú másolatok, ugyanott.

²⁾ A birodalmi gyűlésen tartott beszédükben említik: »Hac de recum Emis et Illmis Dominationibus Vestris etiam privát m egimus.«

felszabadítása céljából indítandó nagy hadjáratot kilátásba helyeztek. Ennek megvalósítására éppen most van a legalkalmasabb időpont, midőn a császár Németországban a belbékét helyreállította.

Es ha a szultánnal kötött békekötés a támadó hadjárat megindít fisát lehetetlenné is teszi, Magyarország a béke tartama alatt sem nélkülözheti a német birodalom segítségét. Erre nézve a gyűlésnek figyelmébe ajánlják a Ferdinánd király által előterjesztett javaslatokat. Nyújtsanak segílyt a véghe-lyek megerősítésére, és tartsák készen ama haderőt, a melyet a korábbi birodalmi gyűlések azon esetre szavaztak meg, ha a törökök új támadást intéznének Magyarország ellen. Ezt pedig annál gyorsabban és készségesebben tegyék, minél inkább követeli az összes keresztény államoknak és első sorban Németországnak érdeke, hogy Magyarország, mely több század óta a kereszténységnek védbástyája, épségben fenmaradjon. Biztosítják, hogy a magyar nemzet hálás emlékezetben fogja tartani szolgálatait, és háláját életének és vagyonának feláldozásával fogja bebizonyítani.¹⁾

A magyar országgyűlés követeit, tevékenységükben támogatták *Pesty* és *Haller*, a kiket Fráter György, úgy a maga, mint az erdélyi és Tiszán túli rendek nevében Augsburgba küldött.²⁾

A birodalmi gyűlés a magyarországi végvárak megerősítésére és felszerelésére, a török béke tartama alatt, évenként fizetendő *százezer arany forintot* szavazott meg.³⁾

¹⁾ A beszéd szövegét közli *TJorváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár. II. 148—151. 11.

²⁾ Targyalásairól bővebben szól *Horváth Mihály* » Fráter György élete« című dolgozatában. (Kisebb munkái. IV. 267. és kk. 11.)

³⁾ *L. Buchholz*, Geschichte Ferdinand I. VII. 236. 241. 11.

IV.

A pozsonyi országgyűlés 1548. Október- és Novemberben.

Ferdinánd király ismételve ígéretet tett a magyar országi rendeknek, hogy az augsburgi birodalmi gyűlés befejezése után meg fog jelenni Magyarországon, ennek védelméről és egyéb érdekeiről velök személyesen tanácskozándó.

Ígéretét nem késett valósítani. Augusztus 30-án Bécsből szétküldötte a meghívóleveleket, melyekben október 16-ára Pozsonyba országgyűlést hirdetett;¹⁾ biztos kilátásba helyezvén, hogy azt maga fogja megnyitni és vezetni.

»Minthogy — írja többi között — minden gondolatunk a ti jóléteket, megmaradástok és nyugalmatok körül forog, és el vagyunk határozva bizonyos módszert és rendet állapítani meg a véghegyek megerősítése és egy állandó hadsereg tartása iránt, hogy a szegények erőszakos elnyomásának véget lehessen vetni, és a korábbi országgyűlések törvényeit végrehajtani.²⁾

¹⁾ *Kovackick* (Vestigia. 675.1.) említést tesz a szlavóniai rendekhez intézett, és a horvát országos levéltárban őrizett, királyi meghívólevélről, melyben felhivatnak, hogy az 1548-ik év *szent György napján* Pozsonyban tartandó országgyűlésre követeket küldjenek. Sehol nyomát nem találjuk, hogy Ferdinánd e napra országgyűlést hirdetett. Az augusztus 30-án kelt meghívólevél sem tesz említést elnapolásról. Ennek folytán fel kell tenni, hogy Kovachich tévedésből Lukács napja helyett írta *szent György napját*.

²⁾ A megyékhez intézett meghívólevél szövege nem ismeretes. A városok teljhatalommal ellátott követek küldésére hívtak fel. A Soprony városához intézett példány eredetije ezen város levéltárában. —

Egyébkint az országgyűlésnek egy további főfeladatául a *pénzügyek rendezését* tűzte ki, a mi annál sürgetőbben mutatkozott szükségesnek, mivel ekkoráig ez irányban tüzetes és rendszeres intézkedések nem történtek.

Ferdinánd király október 26-án érkezett Pozsonyba, és deczember 12-ig időzött itt.¹⁾

Az országgyűlést személyesen nyitotta meg. »Atyailag és kegyesen« intette a rendeket, hogy tanácskozzanak arról, miként kelljen saját és gyermekeik életét és vagyonát megmenteni, hazájok megmaradását és békéjét biztosítani. E célra késznek nyilatkozott a maga részéről is közreműködni, semmi fáradságtól és költségtől vissza nem riadva, mindenemű veszélyekkel bátran szembeszállva; a minthogy uralkodásának kezdetétől fogva mindenképen azon volt, hogy híveit megoltalmazza, és mit sem mulasztott el, a mi szent igyekezeteinek sikert biztosíthatott. Előadja az okokat, melyek ezt ekkoráig megakadályozták. Minthogy azonban ezek most már nagy részben megszűntek, reméli, hogy sikerülnie fog véget vetni Magyarországot szerencsétlen helyzetének.

Felhívja továbbá a rendeket, tanácskozzanak a felől, miként lehessen a vallás ügyét és az isteni tiszteletet korábbi állapotába visszahelyezni, az eretnokségeket kiirtani, különösen az anabaptistákat és sacramentáriusokat²⁾ az országból kiűzni.

Alkossanak törvényeket, melyek eszközölkék, hogy a királynak mindenki engedelmeskedjék.

Az ország védelmére ajánljanak meg adót. Ő a maga részéről ígéri, hogy igyekezni fog a maga részéről az országnak segítségét eszközölni ki.³⁾

¹⁾ *Gevay*. Itinerar. Ferdinand's. I. 65. 1.

²⁾ Az utóbbiak alatt Kálvin és Zwingli követői értetnek.

³⁾ A királyi propositiók szövegét nem ismerjük. A fennebbi pontokról a törvénykönyvben történik említés. — Ezek után nem egészen valószínűnek tűnik fel azon tudósítás, melyet Ferdinánd megnyitó beszédéről a savoyai fejedelemnek a császári udvarnál levő követe Magyarországból kapott, és 1549. jan. 6-ki jelentésének mellélete gyanánt Turinba küldött, mely szerint a király szenvedélyes szavakban tett volna szemrehányást a magyar rendeknek hűtlenségükért.

A rendek válasziratukban meleg szavakkal fejezik ki hálájukat »ő felsége hihetetlen kegyelmessége- és jóakarataért«, kívánván hogy Isten őt és gyermekeit minden áldásaival halmozza el. Egy úttal elismerik, hogy mindent megtett az ország javára, a mi hatalmában állott, és nem kételkednek az iránt, hogy jövőben sem fog bármit elmulasztani. ¹⁾

Mindenek előtt a *vallás ügyét* tették tanácskozás tárgyává. A királynak erre vonatkozó felszólítása V. Károly császár németországi győzelmeinek volt következménye.

Ferdinánd ugyanis ekkoráig tartózkodott *erélyesen* lépni fel a protestáns tanok elterjedésének megakadályozására; nem tett kísérletet arra, hogy az ország rendei által alkotandó törvények vegyék oltalmokba a kath. egyház megtámadott érdekeit. Óvatosságra intette őt politikai helyzete, azon körülmény, hogy híveinek körében számosan találkoztak az új tan hívei. Most azonban trónját annyira megszilárdítva látta, hogy császári bátyjának támogatásában is bízva, elérkezettnek vélte az időpontot, midőn vallásos érzületeit és meggyőződését követheti.

Sajnos, az országgyűlési tárgyalások folyamáról mit sem tudunk. De az eredmény világosan elénk állítja a rendek körében uralkodó irányt és hangulatot. A főrendekés követek nagy többsége a kath. egyházhoz tartozott. Mindazáltal a mérséklet szelleme vezérelte őket. Mindenki érezte, hogy a bent megszlott, kívülről fenyegetett országban vallási harezot idézni fel, annyi volna mint azt a végső veszélynek tenni ki. És habáraz 1548-iki törvények között repressiv rendszabályok sem hiányoznak, ezek a mohácsi vész előtt alkotottaktól, és azoktól, melyek ez időtájt Európa egyéb államaiban jöttek létre, lényegesen különböznek.

Azon felfogásból indulva ki, hogy a fenforgó vallási zavarok megszüntetése egyedül az *egyetemes zsinattól* remélhető: felkérték a rendek uralkodójukat, használja fel befolyását a pápánál, mind közvetlenül, mind császári bátyja útján, hogy a zsinatot mielőbb hívja össze: a mennyiben pedig céljt

¹⁾ A törvénykönyv I—III. cikkei nyomán.

nem érne, hasson oda a császárnál, hogy »az egyetemes zsinat megtartása tovább el ne haladjon.«

Csak az *anabaptistákra* és *sacramentáriusokra* nézve mondatik ki általánosan és feltétlenül, hogy a mennyiben még az ország határai között találhatunk, száműzetnek, és jövőben ezen felekezetek tagjai az országba be nem vétetnek.

Minthogy továbbá — így szólnak a rendek — ekkoráig számos helyeken, az urak és nemesek engedőimével, tudatlan emberek, nagy részt iparosok, nem átalították mint prédikátorok lépni fel; ezeket a főpapok által a vallásügyi javítások eszközésére kiküldendő biztosok tiltsák el a prédikálástól, és igyekezzenek visszavezetni az igaz hitre; ha pedig nem akarnak megjavulni, száműzetnek és érdemlett büntetéssel sújtanak. *) A földesurak felhivatnak, hogy ezeket ne vegyék pártfogásuk alá, sőt inkább a főpapok küldötteit minden módon támogassák; a mennyiben pedig bárki közülök másként járna el, a királynak, vagy távollétében a királyi helytartónak, első felszólítására tartozzék személyesen vagy ügyvédje által a törvényszék előtt megjelenni, mely az érdemlett büntetéssel fogja sújtani.

Figyelemre méltó, hogy a rendek ezen végzésben csak az urak és nemesek birtokairól szólnak, ellenben a királyi városokról nem intézkednek; pedig épen ezeknek falai között volt leginkább az új tan elterjedve.

Még fontosabb jelenség az, hogy a magyarországi kath. egyház hajdani virágzó állapotának visszaállítását a rendek nem az erőszakos eszközöktől, hanem az egyház belső tevékenységének kifejtésétől várják. Ezen czél, felfogásuk szerint, úgy érhető el legbiztosabban, ha a püspökségeket és más egyházi hivatalokat tudós papi férfiak nyerik el, a kik mind magok szóval és példával tanítják a gondjaikra bízott híveket, mind pedig helynökeiket és az alárendelt papokat kötelességeik lelkiismeretes teljesítésére szorítják. A püspökök ezek után felhivatnak, hogy a városok- és falvakban oly lelkészeket rendeljenek, kik az igaz hitet vallják, hirdetik, és az isteni tiszteletet a kath. egyház szertartásai szerint végezik. Papokká álta-

*) Kétes, vajjon e helyen az 1523. és 25-ik évi törvényekben megszabott büntetések érttetnek-e

Ián csak feddhetetlen életű és tudományosan képzett egyéneket szenteljenek, és több javadalmat senki se bírhasson. Továbbá a főpapok állítsanak iskolákat, melyekben az igaz hit és a tudományos ismeretek taníttassanak, hogy ekként a tévtanok kiirtatván, az ősi hit újra gyökeret verjen, és ennek hirdetői országszerte terjedjenek. Végre magok állandón egyházaik mellett tartózkodjanak, s ha ebben, a közügyek által el lévén foglalva, akadályozva vannak, alkalmas helynököket nevezzenek.

Hogy pedig a főpapok ekként körvonalozott hivatásukat minden tekintetben betölthessék, a rendek szükségesnek látták, hogy az összes egyházi birtokok, jövedelmek és javadalmak, melyek, bármily jogcímen, világiak kezeire jutottak, törvényt nyes birtokosaiknak adassanak át. Az üresedésben levő egyházi javadalmakra nézve pedig azon kérelemmel fordulnak a királyhoz, hogy azokat alkalmas papi egyéneknek adományozza.

És minthogy a király által bírt országrész területén létező majdnem mindegyik püspökség, a lefolyt zavarok alatt, birtokainak és jövedelmeinek nagy részét elvesztette, minélfogva a püspökök mindennapi szükségüket sem képesek fedezni, annál kevésbbé pedig honvédelmi kötelességeiknek eleget tenni; a rendek elhatározták, hogy a pápához folyamodni fognak, hogy azon magyarországi püspökök részére, kik még nincsenek felszentelve, a megerősítést, a szokásos díjak elengedésével, adja meg; és hatalmazza fel a püspököket, hogy néhány segéd-püspököt szentelhessenek fel. A királyt folyamodásuknak támogatására kérik.

Az elpusztult monostorok és káptalanok birtokai^{x)} fordíttassanak tudós lelkészeknek és az isteni ige igaz hirdetőinek ellátására, hogy ezek a népet az ősi igaz kath. hitben megőrizzék, és azokat a kik elpártoltak, az egyház kebelébe visszavezessék; továbbá iskolák felállítására és jó reményű ifjagnak, tanulmányaik folytathatása céljából, segélyezésére. Az egyházi javaknak illetén ez élokra való fordítása minden egyházmegyében az illető püspökre bízott, a ki időnként, a mely-

¹⁾ Kivételt egyedül Béla várra nézve tesznek, melyet a király Tahy Ferencznek enged át.

nyiben szükségesnek látszik, eljárásáról a királynak jelentést tegyen.

Egyébként a rendek a kulturái, érdekeket közvetlenül is ajánlották a király figyelmébe. Felkérték, terjeszse ki gondoskodását a gymnásiuniok tanulóira »liogy a tudós és igazhitű férfiak minél könnyebben és biztosabban terjedjenek el az országban.«¹⁾

A király felhívta volt megnyitó beszédében a rendeket, hogy oly rendelkezéseket állapítsanak meg, a melyek részére alattvalóinak engedelmisségét biztosítsák, úgy látszik, rendkívüli intézkedéseket kívánt. De az országgyűlés ilyenekre nem volt hajlandó. Elismerte ugyan, hogy mindenkinek kötelessége a király iránt engedelmisséget tanúsítani, de kiemelte, hogy há ezt bárki megtagadja, mint Magyarország igazi királya, képes »rendes hatalmával,« érdeme szerint megbüntetni; annál inkább, mert a közelebb tartott országgyűléseken oly törvények alkottattak, s a király oly széleskörű hatalommal ruháztatott fel, hogy ez irányban már többet nem lehet tenni.²⁾

Azokat, a kik a korábbi országgyűlések végzései daczára a törvénytelenül birtokolt várakat és jószágokat vissza nem adták, a király büntesse meg, és kényszerítse arra, hogy ama várakat és birtokokat törvényes uraiknak adják vissza.³⁾ A törvényszerűen hozott és végcervényü Ítéletek végrehajtását is eszközölje.⁴⁾

A *törvénykezés* terén még azon fontos határozat is hozott, hogy mivel a peres ügyeket, roppant nagy számuk miatt a királyi törvényszék egy folyam tartama alatt elvégezni nem képes, és e miatt gyakran megtörténik, hogy a távol vidékekről érkezett feleknek eredmény nélkül kell hazatérniük: ezentúl nem kétszer, mint ekkoráig, hanem négyszer fog évenként a kirá-

1) Az V—XIII. törvény cikkek.

2) A XIV. és XV. cikkek.

3) Kőszeg vára tárgyában a király (a LXIX. törvényezikk útján) külön felkéretik, hogy Erdődy Péterrel jogigényei felett indítson meg-tárgyalásokat, és az igazság igényeivel öszhangzóan határozzon.

4) A XVI. és XVII. cikkek. A LXIX. cikk külön felkéri a királyt, hogy a Császárvára tárgyában hozott ítéletet erősítse meg és hajtsa végre.

lyi törvényszék Pozsonyban ülésezni; és pedig a tizenkét közelebb fekvő vármegye számára vizkereszt és szent Jakab apostol, a tizennyolcz távolabb fekvő vármegye számára szent György és szent Lukács nyolczadaiban. Az újólag elkövetett hatalmaskodások pereiben és a fellebbezett ügyekben a királyi helytartó ezentúl is folytonosan bíraskodik.

A magyar katonák kihágásai tárgyában, ha a táborban követik el ezeket, a főparancsnok vagy a főkapitány bíraskodik; ha pedig a táboron kívül követik el, a sértett félnek szabadságában áll a királyhoz, és távollétöben helytartójához, vagy az ország más rendes bírójához folyamodni. Az idegen katonák egyedül a király és a főparancsnok hatósága alatt állanak.

A régi *törvények átvizsgálásával* a király néhány jogtudóst bízson meg, a kik munkálatukat a jövő országgyűlés elé terjeszszék. 9

Az 1547-ik évi nagyszombati országgyűlés a *jobbágyok* költözési szabadságát visszaállította és szabályozta. A humánus érzelmek diadala volt ez az önérdek sugallata felett. De csakhamar megbánták a rendek nemes tettüket. A zavarok és hátrányok, melyeket helyenként tapasztaltak, alkuimul szolgáltak arra, hogy most a jobbágyok érdekében alkotott törvények érvényét, ideiglenesen, a jövő országgyűlésig felfügesszék. De nehogy ekként az urak és egyéb birtokosok felhatalmazva érezzék magokat önkényesen és erőszakosan jární el jobbágyaik irányában: gondoskodni kívántak arról, hogy őket uraik »nagyobb mértékben ne terheljék adókkal, ne kínozzák és javaiktól meg ne foszszák, mint igazságos, tisztességes és tűrhető. « Ezen czél elérésére elégségesneklátták általánosságban kimondani, hogy a jobbágyok »szabadságaikban« fentartassanak, és tartozásaikat »a régi szokás szerinte teljesítsék s szabatosan csak azon egy tartozás határozatván meg, hogy minden birtokos jobbágy évenként 52 napon át szolgál urának. 2) Ezen határozatlan fogalmazás széles tért nyitott a földesúri önkénynek. És még inkább állott ez a zsellérekről, kikről csak

1) A XIX—XXL cikkek.

2) Slavoniára nézve fentartatván az ott dívó eltérő gyakorlat.

az mondattott ki, hogy *«tehetségük szerint»* szolgáljanak uraiknak.

Egyébkint a földesuraknak eltiltatott jobbágyaikat rendkívüli adókkal terhelni, vagy azokat ingóságaiktól erőszakkal megfosztani. Ellenben a jobbágyok köteleztettek földesuraiknak, ha fogságba kerülnek, váltságdíjukhoz járulni, és menyegzőjük vagy első miséjük¹⁾ alkalmával »tisztességes és elviselhető segélyt« nyújtani. A jobbágyok kihágásaik- vagy büntényeikért a törvényesen megszabott büntetést kiállani és a bírságot lefizetni köteleztettek. Azonban nyilvánosan véghez vitt büntett vagy kihágás esetén kívül a földesúr nem vetheti jobbágyát börtönbe, annál kevésbbő illetheti súlyosabb testi büntetésekkel.

A rendek érezték, hogy ezen intézkedések nem fognak kellő oltalmat nyújtani a jobbágyoknak. E miatt felhatalmazták őket, hogy azon esetre, ha a földesúr »sem Isten-, sem embertől nem rettegvén« nagyobb adókkal és szolgálatokkal terhelné, mint jogosítva van, vagy másképen zaklatná és elnyomná: szabadon költözhessenek át más földesúr birtokára. Mielőtt azonban ezt tennék, kötelesek panaszukat egy, az alispánból, a szolgabíróból és e célra választandó esküdt nemesekből alakított bíróság elé terjeszteni, mely a földesurat kihallgatja, és ha a panasz alaposágáról meggyőződik, az elbocsátást megadja. A földesúr, ki ezen ítélet után is akadályozza jobbágyának elköltözését, 100 forintnyi bírsággal sújtatik. Ugyanezen büntetés éri a földesurat akkor is, ha a titkon hozzá menekült vagy erőszakosan magához ragadott jobbágyot visszaadni vonakodik. Az alispánok pedig, kik ezen törvény végrehajtását elmulasztják, ugyanazon bírságban marasztal tatnak el, és azon felül hivatalukat is elvesztik.

Azon jobbágyok, kik a nagyszombati országgyűlés által visszaállított költözködés! szabadsággal élve, és a törvényben megállapított feltételeket teljesítve, tetteleg átköltöztek; úgy szintén a nevezett országgyűlés óta, vagy még korábban elszökött és elrablói jobbágyok is, jelenlegi földesuraik-

¹⁾ Ugyanis a XVI. században igen gyakori eset volt az, hogy az egyháziak csak mint püspökök, érsekek mondták első miséjüket.

nál meghagyandók; ha azonban előbbi uraiknak kárt okoztak vagy adások maradtak, a tényleges földesurak tartoznak kárpótlást nyújtani.

Mindezen ügyekben, a jobbágyoknak földesuraikhoz való viszonyát illetőleg, végérvényűleg intézkedni a jövő országgyűlés lesz hivatva, mely eldöntendi, vajjon az 1547-iki vagy pedig a jelenlegi törvények alkalmasabbak-e a rendek és jobbágyok érdekeinek és nyugalmának biztosítására.¹⁾

Az *egyházi tizedek* tárgyában rendeltetett, hogy birtokosaik nem kötelesek azokat bérbe adni; ha azonban ezt önkénytakarják tenni, minden évben szent György napja előtt az illető földesurakon kívül másnak nem adhatják bérbe. A bérlő földesúr a szokásos, vagy egyesség útján szabályozott bérleti összeg felét azonnal, másik felét pedig szent Miklós vagy gyergyaszentelő b. asszony napjáig tartozik lefizetni. Ha a bérleti összegre nézve a felek között nem jöhet létre egyesség, a tized birtokosa azon évben senkinek sem adhatja azt bérbe; ha pedig ezt mégis megtenné, vagy ha szent György napja előtt másnak mint az illető földesúrnak adná bérbe, a földesúr fel van jogosítva azon évben ingyen szedni be ama tizedet. Ellenben ha a tizedet birtokosa nem akarja bérbe adni, azt akadálytalanul szedheti be, és az a ki ebben gátolja, vagy illetéktelenül beavatkozik a tizedek behajtásába, a tized kétszeres értékének lefizetésében marasztaltatok el. Egyébként az egyházi birtokosok intetnek, hogy a tizedeket az igazság követelései szerint szedjék, és azok behordására jobbágyaikat ne kényszerítsék.²⁾

Az elszaporodott gonosztevők kiirtásának céljából a következő rendelkezések állapítottak meg. A nyilvános tolvajokat és rablókat a főkapitányok, úgy szintén a fő- és alispánok vannak hivatva elfogatni és megbüntetni. A fő- és alispánok, a szolgálói rákkal és esküdt nemesekkel, évnegyedekint vizsgálatot intéznek azok ellen, kik gyanúban állanak, hogy vagy magok rablók, vagy rablókat tartanak szolgálatukban; azokra, kikre vétkességük bebizonyul szigorú büntc-

¹⁾ A XXXII—XL V. cikkek.

²⁾ A LX—LXI. cikkek.

test szabnak, s ha ezt magok végrehajtani nem képesek, az ország kapitányainak közreműködését veszik igénybe. A rablóvárakat, melyeknek urai fegyvereseiket rablás végett ki szokták küldeni, a király vagy a főkapitányok vívják meg, és e várak urait csúfos halállal végeztessék ki, jószágaik érdemes hazafiaknak adomány őzt atván. Hasonlag mindazon magyarországi és slavóniai várak is, melyek a király engedelmével építtetek, rojttassanak le, és pedig azon megyék lakói által, kik ama várakból károkat szenvednek; a mennyiben pedig erre nem képesek, a király és az ország kapitányai segílyt fognak nyújtani. A hamis pénzverőkre vonatkozólag, a király felkérte, hogy azokat a törvények által megszabott büntetéssel sújtsa, és jövőben a rendek megegyezése nélkül ne kegyelmezzon meg nekik.¹⁾

Az alsó nemességnek nemcsak általán a hatalmaskodó urak, hanem helyenként saját *főispánjaik* önkénye ellen is voltak panaszai. E miatt keresztülvitte azon végzést, melyben kimondatik, hogy a főispánok, kik hivatali esküjüket ekkoráig le nem tették, mozdíthassanak el, és azok, kik ezen túl ki fognak neveztetni, azonnal tartoznak esküjüket letenni; hasonló ha valamelyik főispán oroszul kormányozza» megyéjét, vagy erőszakos tetteket követ el, a megye közönségének panaszára, a mennyiben ez alaposnak bizonyul, f osztassék meg hivatalától, és érdemlett büntetését vegye el. Az alispánokat a főispánok ne önkényesen, hanem a megyei közönség hozzájárulásával válaszzák meg, és a választottak rögtön tegyék le a hivatali esküt.²⁾

A mi a király által kért *pénz-segélyt* illeti, a rendek nem mulasztották el kiemelni, hogy a szenvedett súlyos csapások és veszteségek következtében »úgy szólván végső nyomorig jutottak, minélfogva jövedelmeik mindennapi szükségekre is, annál inkább váraik ellátására, elégtelenek. Mindazáltal tekintetbe véve »ő felsége atyai intését,« továbbá azt, hogy a segílyt az ország védelmére kéri, végre hogy más felől is helyez kilátásba támogatást; minden egész jobbágy-porta

¹⁾ A XLVI—LI. cikkek.

²⁾ A LXVI. és LXX. cikkek.

vagy telek után, két részletben fizetendő *két forintnyi adót* szavaztak meg, hadak tartására és a végvárak ellátására, egy szóval: az ország védelmére.

Azon jobbágyok, kik a törököknek is adóznak és szolgálásokat végeznek, csak felét fizetik a megajánlott adónak; míg a zsellérek, kiknek házuk leégett, vagy a kik elpusztult helyeken új házat építettek, teljesen fel vannak mentve az adófizetéstől.

A jobbágyok által fizetendő két forintnyi adón felül, a rendek, saját erszényökből, minden jobbágyuk után *hatvan dénárt* szavaztak meg; a melyből 80 dénár szinten az ország védelmének költségeire fordítandó, 20 dénár kamarai nyereség címén a királyi kincstárt illeti, a hátralevő 10 dénárból pedig az utóbbi években küldött országos követségekre és egyéb közügyekre tett kiadások fognak fedeztetni. Az egytelkes nemesek minden cúria után 50 dénárral adóznak.

A jobbágytelkek összeírására, az országgyűlés szétszólása után tartandó első megyegyűlés fogja az adófelvevőket kiküldeni, kik tisztükben az 1546-iki országgyűlés által megállapított módon fognak eljárni. Hasonlag az ezen országgyűlés által megszabott büntetésekkel fognak sújtatni azon urak és nemesek, kik a megszavazott adót magok számára foglalják le, vagy pedig az adószedőket-, harminczadosokat. és egyéb kincstári tiszteket hivatalos eljárásukban gátolják

A kereskedők, kik a harminczad-jövedelmet csempészet által csökkentik, úgy szintén az urak és nemesek, kik a csempészeknek segédkezet nyújtanak, a csempészett áruk értékében marasztaltatnak el.

A korábbi országgyűlések által megszavazott adók hátralékait mindenképen be kell hajtani. Az adószedők számadásai is szigorú vizsgálat alá veendőek, és ha kitűnik, hogy a kincstárt megkárosították, méltó büntetésöket ki ne kerüljék. ¹⁾

Mindazon vámok, melyek királyi engedély nélkül, vagy pedig álnok utakon kieszközölt engedély alapján, állítottak fel, beszüntetendőek. A kiszállított ökrök után fizetendő har-

¹⁾ A XXIII—XXVIII. és XXXI. cikkek.

minczadi díjt, melyet a király két forintra emelt, ismét legalább felére szállítsa le. Az urak és nemesek saját ingóságaiktól, az ország határai között, harminczadot nem fizetnek, valamint azon áruktól sem, melyeket a külföldről saját magán használatukra hoznak be. Azok, kik a régi és új körmöczi pénzeket elfogadni vonakodnak, áruiktól fosztassanak meg. A esc hországi réz-pénz (babka) értéke akként szabályozhatott, hogy három tegyen egy krajczárt. ¹⁾

Az ország területi épségének megőrzése és illetőleg visszaállítása minden országgyűlés gondoskodásának tárgya vala. Most is felkérített a király, hogy azon birtokokat és javadalmakat, melyek egykor Magyarország területéhez tartoztak, ettől ne engedje egyéb tartományainak rendei által elszakítani; a mennyiben pedig a határok iránt még nehézségek léteznének, ezek mielőbb intéztessenek el. Minthogy pedig némely szakolczai polgárok szántóföldeiket és rétjeiket morvarországi lakosoknak és zsidóknak bocsátják áruba: a király akadályozza meg az ország területének ilyen megcsonkítását, a várost büntesse meg, és találjon módot, hogy ama szántóföldeket és réteket magyarok vásárolhassák meg. ²⁾

A János Zsigmondot uraló országrész ez alkalommal első ízben foglalkoztatja a magyar törvényhozást. A király | felkérített, hogy kapitányai által, Abaúj, Heves, Sáros, Ung és Zemplén megyéket, melyek »Fráter György által ő felsége területétől elszakítottak,« ismét csatoltassa vissza; továbbá a Fráter György által Varan ón, Sepsiben, Jászon és Tornán felállított harminczadokat szüntettesse meg; végre találjon módot, hogy alattvalói az Izabella és Fráter György kezei között levő jószágokat nyerjék vissza, és a nagyváradi káptalan, mint hiteles hely, tisztében ezentúl is akadálytalanul járhasson el. ³⁾

¹⁾ Az LI—Lili. LV. és LVIII. czikkek.

²⁾ Az LXIII és LXVIII. czikkek.

³⁾ Az LVII—LIX és LXIV. czikkek. A LXVII cikk a hiteles helyekről általán szól, hogy t. i. küldötteik csak 12 dénár napidíjt, kiadványaikért pedig a régi törvényekben szabályozott díjakat számíthassák fel.

Azon óhajtás, hogy a király állandón Magyarországon tartózkodjék, ismét élénken nyilatkozott a rendek körében. Minthogy, felfogásuk szerint, immár eléggé bebizonyult, hogy hosszas távolléte mind az ő, mind a rendek érdekeire egyaránt hátrányos; felkéri, hogy az ország helyes kormányzása és megvédelmezése, az igazság kiszolgáltatása és más egyebeknek keresztülvitele végett, melyek nélkül az országban az állandó béke, a rendek soraiban az egység és engedelmesség szelleme gyökeret nem verhet, maradjon állandón magyarországi hívei között. Továbbá az ország rendit tartsa fenn ősi szabadságaik-, kiváltságaik- és előjogaikban, mind a közügyek intézése, mind a véghelyek parancsnokságainak és egyéb hivataloknak betöltése körül. Azon nemeseket, kiket a lefolyt zavarteljes években némely hatalmasok parasztnak sorsára juttattak, helyezze vissza szabadságukba; és örködjék a felett is, hogy a városok és más helyek lakóit senki önkényesen el ne fogja, az elfogóttak pedig haladéktalanul szabadon bocsátassanak.¹⁾

Több megyei követ a *nádori niúdtóság*/ betöltését kezdte sürgetni. Azonban kezdeményezésüket a többség nem részesítette támogatásban. Ez abból indult ki, hogy az ország törvényei értelmében a nádor választására külön országgyűlést kell egybehívni.²⁾ »Midőn tehát — így szól az erre nézve alkotott czikk — ő felsége a nádort meg akarja választani, mi a rendek nézete szerint további halogatás nélkül lenne eszközlendő, akkor majd hívja össze az országgyűlést úgy, hogy a meghívó levelekben kijelje a nádori méltóság betöltésének feladatát; mire a főpapok, urak és nemesek közmegegyezésével választassák meg a nádor.«³⁾

A király a bemutatott végzésekre késedelem nélkül ko-

¹⁾ A XXII. LVI., LVHL, LXV. csikkek.

²⁾ Ezen felfogás félreértésen alapszik. Az 1480-ki törvénykönyv azt követeli, hogy a király a nádor halála után egy év alatt tartozik az utód megválasztása végett országgyűlést hirdetni; de ez nem zárja ki azt, hogy a nádorválasztás egy más célból egybehívott országgyűlésen is történhessék meg.

³⁾ A városok követei mellőztetnek.

zölte válaszat, ¹⁾ mely a rendeket — úgy látszik tökéletesen kielégítette.²⁾

Azonban Ferdinánd ugyanakkor egy újabb előterjesztést mutatott be az országgyűlésnek, mely a királyi kincstár állapotának javításával foglalkozott.³⁾

Ez mindenekelőtt a *bánya-ügyvel* foglalkozik.

Mínthogy az érc-bányák művelése mindenütt elhanyagolta tik vagy helytelenül történik, ebből pedig nemcsak egyesekre, hanem az egész országra és a királyi kincstárra is súlyos kár háromlik; felhívja a rendeket azon régi törvények megújítására, melyek a királyt felhatalmazzák, hogy a magánosok birtokain találtató érc- és só-bányákat, megfelelő kárpótlás fejében, birtokába vehesse. Ezen törvény alapján a király saját kamarája számára venné át a bányákat, vagy a mennyiben a bánya-birtokosok kártalanítása nem volna lehetséges, ezeket a bánya-jog díjának fizetésére szorítaná. Szükséges továbbá, hogy az összes bányákban az arany, ezüst és réz beváltásának kizárólagos joga a kamarát illesse, mi által lehetővé fog válni az érezpénzt, melynek hiánya az országban annyira érezhető, nagyobb mennyiségben veretni.

A bányamunkások hanyagsága- és azoknak elnyomatásából is merülnek fel a bányák művelésében hiányok, bajok és

¹⁾ Ez nem ismeretes. Utalnak rá a következő helyek a törvénykönyvben. A XVII. cikk az ítéletek végrehajtásáról rendelkezvén, megjegyzi »quemadmodum ipsa Maiestas Sua obtulit se gratiose facturam.« A XXII cikk az ország szabadságainak megtartásáról említi: »ut ipsa se, juxta Regiae Maiestatis suae responsum et scriptum facturam similiter obtulit gratiose.« A XXX. cikk a barmínzadokra történt beirványokról szólván hivatkozik arra, hogy a király »viva voce se facturam gratiose obtulit.« Az LII és LXVI cikkeken is hivatkozás történik a király válaszára: »uti gratiose se obtulit.«

²⁾ Ezt a fennebbi jegyzetben idézett helyek is kitüntetik.

³⁾ Hogy ez a végzések egy részének elkészülte és benyújtása után történt, kitűnik a rendeknek a királyi emlékiratra adott válaszukból, melyben ama törvénykönyvre utalnak. "Monetarum adulterinarumcusores ex Decreto puniri debere et antea, et in praesenti quoque Conuentu Ordines et Siatns una voce iledararnl. . . . Quod spectat ad tol len dós praedones .... en de re in art.icu/is Maiestati suae oblafis Ordines et Status Regni abunde concluserunt.«

rendetlenségek. Ezeknek megszüntetése végett, a király vissza akarja állítani ama gyakorlatot, mely egykor Magyarorszában el volt, és a király egyéb tartományaiban most is el van fogadva, mely szerint egy országos bánya-felügyelőt nevez ki. Ennek feladata az ország összes bányáira és bányászaira felügyelni, a kincstári bánya-díjakat behajtani, a bányák körül keletkező viszályok megszüntetésére alkalmas helyeken bíróságokat állítani fel, a bányák művelésének módját szabályozni és ellenőrizni, főleg arról gondoskodván, hogy a bányák birtokosai azokat pillanatnyi haszonért meg ne rontsák. Alatta egy országos erdész álljon, ki a bányák számára szükségelt fa vágatásának és a szén égetésének módját szabályozza, a tulajdosok jogainak épségben tartása mellett, felügyelvén, nehogy a pásztorok és mások az erdőket pusztítsák.

A bánya-munkások, a bányászat emelésének érdekében, mindenütt bizonyos kiváltságok- és szabadalmakkal vannak felruházva; ezeket tiszteletben kell tartani.

Mínthogy még mindig találkoznak, kik a törvényekben megállapított szigorú büntetések daczára, hamis pénzt vernek; továbbá a kik nemcsak a nyers ezüstöt, hanem a beolvasztott ezüst pénzt is üzérkedve külföldre szállítják, s ekként az érezpénz egy részét a forgalomból kiveszik; ezek ellen a király szigorú nyomozást fog rendelni. Egy úttal felhívja a rendeket, hogy senki közülök maga pénzt ne veressen, másokat a pénz-verésben ne támogasson, magánosok által illetékte, lenül veretett pénzeket forgalomba ne hozzon. Mindenki köteles legyen a bányáiban termelt ezüstöt a királyi kincstárnál beváltás végett átadni.

Mivel pedig a forgalomban levő magyar érezpénz csekély mennyisége miatt, az ország némely részeiben, a lengyel - pénz, bár ércz tartalma csekélyebb, a magyar pénzzel egyenlő értékben fogadtatik el; más részeken pedig a csehországi rézpénzt kelleténél magasabb értékben hozzák forgalomba: e miatt a király felhívja a rendeket, hogy ezen sokakat megkárosító visszaélések megszüntetéséről gondoskodjanak.

Továbbá az ércz-bányák mellett a *marmarosi* só-bányák a magyar korona egyik jelentékeny jövedelmi forrását képeztek; ez azonban a kedvezőtlen idő viszonyok és a kezelésben

elharapódzott rendetlenség következtében annyira kiapadt, hogy a kincstári tisztek fizetésére sem volt elégséges. Ugyanis nagy mennyiségű só szállított az országba a külföldről; a marmarosi só-bányák raktárai sok helyütt megszűntek; a fuvarosok, kik a sót szállították volt, szokatlan vámok és harminczadok fizetésével terheltetvén, sőt nem ritkán a rablók által szállítmányuktól, kocsijok- és lovaiktól is megfosztatván, a só-szállítással felhagytak. Hogy tehát ezen bajok orvosoltasának, a rendek hatalmazzák fel a királyt, bárhol só-áruhelyeket állítani fel, és a marmarosi sót bárhol szabadon áruítani; ellenben az erdélyi és lengyel sónak Magyarország területén áruítását és használatát tiltsák el; végre a marmarosi sót szállító fuvarosokat, jószágvesztés büntetése alatt, senki ne terhelje és ne zaklassa.

A *harminczadok* kezelésében is számos visszaélések hatalmasodtak el, melyek okozták, hogy a kincstárnak ezen jövedelem forrásból alig volt haszna. Ugyanis sokan valának az egyházi és világi birtokosok között, kik a kereskedőket birtokaikon a legcsekélyebb díj ^fizetése után átbocsátották áruikkal, és minden módon segítségökre voltak, hogy a rendes harminczadokat kikerüljék. Ellenben a harminczadok tisztei, midőn a csempészeket üldözik és tetten kapják, ama földesurak támogatására nem számíthattak; sőt találkoztak, a kik nyilván fenyegetődztek, hogy a harminczadosokat, ha birtokaikon találják, leölik. Éhez járul, hogy olyanok sem hiányoznak, kik, a nemesi szabadságokra hivatkozva, a házi szükségeikre vásárolt árucikkekre a harminczadoktól való mentességet igénybe vevén, oly árukat is szállítanak, melyekkel azután magok vagy mások kereskedést folytatnak. A király ezt tovább nem tűrheti. A rendek mondják ki tehát, hogy a ki ezentúl ily vétségeket követ el, méltóságaitól és jószágaitól fosztassék meg. Es hogy a visszaéléseknek jövőben annál biztosabban elejét lehetesen venni, a harminczadok mind a király kezei között legyenek. E végből meg kell vizsgáltatni a harminczadokra történt beirványokat: vájjon jogosak-e vagy jogtalanok? és az első esetben vájjon a harminczadokból az illetők által nyert jövedelmek megütik-e már a beirványi összeget? De azon esetben is midőn a harminczadok tényleges birtokosai a beirványi

összeget még be nem vették, azokat a kincstári tisztviselők kezelésére kell bízni, a kik a jövedelmeket, míg a beirványi összeg ki lesz fizetve, az eddigi birtokosoknak fogják átadni. Azok kik önkényesen foglaltak le harminczadokat, vagy ilyeneket önhatalmilag állítottak fel, számadásra vonandók, és bevételeiket a kincstárnak visszafizetni tartoznak. Ellenben a királynak szabadságában álljon bárkinek birtokán állítani fel harminczadokat. Továbbá meg kell vizsgálni a harminczadi szabadalmakat; és a mennyiben kitűnik, hogy jog-alapot nélkülöznek, nem törvényes okok miatt engedelyezt ettek, vagy visszaélésekre adtak alkalmat, vissza kell vonni vagy szabályozni.

Mivel számos birtokosok, a kereskedők nem csekély terheltetésére, és a harminczad-jövedelem hátrányával, a király engedélye nélkül, új vámokat állítottak fel, és a vámdíjakat felemelték; a király az újon felállított és az úgy nevezett »száraz« vámoknak, a korábbi országgyűlések végzéseit értelmében, megszüntetését követeli; a régi vámoknál pedig, azok elvesztéseinek terhe alatt, a törvényes szokás tartandó meg. A királyi és bánya-városok polgárainak vámmentessége sértetlenül érvényben marad.

A harminczadok- és vámoknál sem belföldieket, sem külföldieket, adósságok vagy kihágások miatt letartóztatni nincs megengedve; a hitelező, illetőleg a sértett fél, az illetékes bíróság előtt, törvényes úton indítson keresetet. A ki ennek daczára saját birtokán valakit letartóztatna, köteles elégtételt nyújtani.

Mínt hogy a király kényszerítve látta magát a, besztercebányai réz-bányákat, nehogy az ország nagy kárára műveletlenül álljanak, saját költségén venni művelés alá; kívánja hogy az ezen bányákból szállítandó réz harminczad- és vámmentességet nyerjen, és a kik ezt nem tartják tiszteletben, szigorúan fenytessenek meg. De nem ellenzi, hogy a kereskedők által megvásárolt rézre ezen mentesség ki ne terjedjen.

A király mint köztudomású tény emeli ki azt, hogy az országban gyilkosságok és rablások nagy számban követtetnek el. Nemcsak kereskedőket és más utasokat, hanem a királyi udvarba vagy a törvényszékekre utazó nemeseket is gyakran rabolják ki és ölik meg; sőt nemesek és nem-nemesek

saját házaikban sem érezhetik magokat többé a rablók előtt biztonságban. Ily bűntényeket pedig nemcsak közönséges utonállók hajtanak végre, hanem ezekkel összeköttetésben állanak némely előkelő urak is, a kiknek váraik és jószágaik vannak. Mivel tehát ezek után attól lehet tartani, hogy a büntetlenség a vakmerőséget fokozni és nagyobb mérvű zavarokat fog szülni; továbbá akirályi kincstár érdekei követelik, hogy a kereskedők és egyéb utasok teljes biztonságnak örvendjenek: a király felhívja a rendeket, találjanak módot, hogy a tolvajok, rablók és gyilkosok, úgy szintén pártfogóik és bűnrészesek a megérdemlett büntetést ki ne kerülhessék. Különösen a fő- és alispánoknak, hivatalvesztés és egyéb büntetések terhe alatt, kötelességökké kell tenni, hogy az utak biztonsága felett gondosan őrködjenek. Ugyanazok és egyéb birtokosok ügyeljenek arra is, hogy tőrőlötökön és jószágaikon senki gonosz tetteket ne vigyen véghez, és a mennyiben ezt nem képesek megakadályozni, a bűnösöket rögtön vegyék üldözőbe, fogják el, és eszközöljék megbüntetésüket; mert ha e tekintetben kötelességöknek nem felelnek meg, azon jószágoktól, melyeken a gonosztevők büntetlenül maradnak, megfosztatnak. A jobbágyok is kötelesek a gonosztevőket üldöző urak mellett felkelni. Mivel pedig az ország némely részeiben, különösen a vármegyék határszélein a sűrű erdők menhelyet nyújtanak az utonállóknak; a király kívánja, hogy az utak mentében kétszáz ölnyre az erdők irtassanak ki.

Végre mivel találkoznak az urak és nemesek soraiban, kik a jószágaikon átutazó kereskedőktől áruikat erőszakkal elveszik, Ígervén hogy értéküket megfizetik, de ezt soha sem teljesítik: ilyenekre is szigorú büntetést kell szabni. *)

Mindezen javaslatok a közrend megszilárdítására és a közjóit fokozására voltak irányozva; és ezen kettős cél elérésére kétségkívül alkalmas, habár nem egészen kielégítő eszközök gyanánt kínálkoztak.

A rendek válaszukban elismerésüket fejezték ki afelett, hogy a király a közjövedelmek szaporítására és a korona jogainak érvényesítésére fordította figyelmét.

¹⁾ A királyi előterjesztés egykorú példánya a bécsi cs. kamara levéltárában.

Azonban az *ércz-bányákra* vonatkozólag kiemelik, hogy az 1491-ik évi törvénykönyv eltörölte azon Mátyás király idejében alkotott törvényt, mely a királyt a magánosok birtokain találtató érczbányák lefoglalására felhatalmazta, az ily magán-birtokosokat csak a bányadíj (urbura) fizetésére kötelezvéen. Mivel pedig a király megfogadta, hogy híveinek szabadságát és jogait, úgy szintén elődeinek rendelkezéseit tiszteletben tartandja: a rendek bizton remélik, hogy az említett 1491-iki törvény ellen nem fog cselekedni; ők viszont készek az ércz-bányáktól fizetendő bányadíjakra és a sóbányákra vonatkozó királyi jogok érvényesítésében közreműködni, s erre nézve külön törvényczikket alkotni.

A bányákban termelt aranynak és ezüstnek a kamara által eszközendő beváltása tárgyában új törvény alkotását nem tekintik czélszerűnek; fentartatni javasolják az eddigi gyakorlatot, mely szerint azoktól kik a bánya-díjt fizetik, az ezüst márkája 7 forinton, az arany márkája pedig 72 forinton váltatik be; míg azok, kik a bányadíj fizetésétől fel vannak mentve, az aranyat és ezüstöt olcsóbb áron engedhetik át a kamarának. A rendek egy úttal pártolólág terjesztik elő a bányaművelők azon kérelmét, hogy a réz beváltásánál fizetett 140 dénárnyi összeg két forintra emeltessék fel.

A z országos bánya-felügyelő kinevezését helyeslik; oly megjegyzéssel, hogy ezen és egyéb bánya-hivatalokra kizárólag született magyarok neveztessenek ki. A bányaművelők között felmerülő perekben ezentúl is a hét bányaváros hatósága és a k. helytartó ítéljenek. A bányaművelők szabadságainak fentartását kívánatosnak tekintik. Ajánlják, hogy a király a czement-hivatalt, mely évek óta a Fuggerek kezei között van, váltsa vissza.

A hamis pénz-verők büntetéséről a rendek a jelen országgyűlés törvénykönyvébe már felvettek egy czikket. Helyeslik, hogy a király az arany és ezüst kivitelét, továbbá a lengyel pénznek behozatalát meg akarja akadályozni; azonban az utóbbi czél csak úgy érhető el, ha Magyarországból Lengyelországba semmiféle árucikk ki nem vitetnek, hanem miként régente szokás volt, a két ország határai közelé-

ben áru-lerakóhelyek állapíttatnak meg, a hol azután a lengyel és magyar kereskedők üzleteiket végezik.

A marmarosi só-bányák jövedelmeinek fokozására czélzó királyi javaslatokat elfogadják, azon megszorítással, hogy a régi szabadalmak alapján, Árva-, Liptó- és Turócz-megyéknek a lengyelországi, Szlavóniának pedig a tengeri sónak használata továbbra is meg legyen engedve. Az urakat és nemeseket, kik a sószállító fuvarosokat zaklatják és a harminczadoknak károkat okoznak, ugyanazon büntetés érje, melyet az 1546-diki országgyűlés a közadók lefoglalóira szabott.

A rendek helyeslik, hogy a király a harminczadokat visszaszerezni kívánja. Csak a trencsini harminczadra nézve tesznek kivételt, melyet a király néhai Thurzó Eleknek zálogosított el; tekintve ennek kiváló érdemeit, óhajtják, hogy az általa és örökösei által eddig bevett harminczad-jövedelem ne számítassák a zálog-összegbe. A többi beirványokra nézve a besztercebányai törvények mérvadóak.

A harminczadok maradjanak továbbra is a besztercebányai törvényekben megnevezett helyeken, de a mennyiben ezek közül némelyek a törökök hatalmába jutottak, ezek helyett a király, belátása szerint, más alkalmas pontokon állíthat fel új harminczadokat. A harminczadoktól felmentettek jogczíraeinek megvizsgálása ellen nincs kifogásuk; de addig is míg ez megtörténik, az eddigi gyakorlat maradjon érvényben.

A rendek szintén illetlenek ismerik el azt, hogy a király az általa műveit bányákból szállított réztől vámot fizessen. Azonban felhívják figyelmét ama körülményre, hogy a Bestercebányáról kivitt réz, a hegyek között, szűk és meredek utakon szállíttatik, melyeknek, valamint a hídaknak is, fentartása nagy költséget igényel. Továbbá, a vám a fuvarosok szekerei nem pedig a szállított réz után fizettetik. Kéri tehát a királyt, vegye ezt tekintetbe, s engedje meg, hogy az eddigi gyakorlat tartassák fen. Azt, a mit a király megemlített, hogy egy réz-szállítmányt bizonyos urak letartóztattak, ha való lenne, a legnagyobb méltatlanságnak ítélnék; de a vádlottak, Réwai Ferencz és Pekry Lajos, a vád alaptalanságát bebizonyították.

A rablók, gyilkosok és útonállók ellen a rendek már alkottak végzéseket. Kérik, hogy a király gondoskodjék ezeknek erélyes végrehajtásáról. Az erdők kiirtását az utak mentében helyeselik.

A rendek válasziratuk végén némely kérelmeket terjesztenek a királyé lé: különösen, hogy a tizenhárom szepesi várost váltsa vissza és a katonaság kihágásainak vegye elejét.¹⁾

A rendek ez után siettek válaszukkal összhangzásban több új cikket csatolni már megalkotott végzéseikhez.

A király által műveltetett besztercebányai ércz-bányákból kivitt réz vámmentesnek nyilvánított. Az arany és ezüst kivitele az országból szigorúan tiltott; a kik e tilalom ellen cselekesznek, a kivitt nemes érczet elvesztik, sőt fogsággal is bűnhődnek. A lengyelországi pénzek behozatala és elfogadása szintén eltiltott.

A király felhivatott, hogy a marmarosi só-bányák jövővelmező képességének fokozása szempontjából, országszerte, alkalmas helyeken sóraktárakat állítson fel, és azokat, kik a sószállítást bármiként akadályozzák, fenyítse meg. Árva, Liptó és Túrócz megyéknek a lengyelországi, Erdély lakóinak az erdélyi, végre Slavóniának a tengeri só használata továbbra is megengedett ugyan; de az ország többi részeinek lakói, súlyos büntetések terhe alatt, köteleztettek a sót a marmarosi bányák raktáraiból vásárolni.

A király által a harminczadokra *méltó okoknál* fogva tett beírványok érvényeseknek ismertettek el. De a király felkérte, hogy az egyéb királyi jószágokra és jövedelmekre szóló beírványok tekintetében a besztercebányai törvényt hajtásá végre.

A közlekedés biztonságának helyreállítása céljából azon intézkedés történt, hogy az utak mellett, mindkét felől, 200 ölnyi távolságra az erdők kiirtassanak.²⁾

A király az ekként kiegészített végzéseket november

¹⁾ A rendek válasziratának egykorú példánya a bécsi cs kamara levéltárában.

²⁾ A XX(X., XXX., XLIX., LI., LIV. cikkek.

22-én megerősítette.¹⁾ De ugyanakkor abbeli óhajtását is közölte a rendekkel, hogy minden megyéből egy-egy követ, a kit ő maga jelelt ki, és a városok követei, még egy ideig maradjanak Pozsonyban, hogy velök némely ügyek iránt a tanácskozásokat folytathassa.²⁾

Melyek voltak ezen ügyek? arról nincs tudomásunk. A király december 12-ig tartózkodott az ország akkori fővárosában.³⁾

Ezen országgyűlés tartama alatt Pozsonyban megjelentek János király özvegyének, Fráter Györgynek, végre az erdélyi és ti szán-túli rendeknek követei.

A királyné és a rendek követei a béke és az ország egységének helyreállításáról, Fráter György követi pedig a Ferdinand és Izabella alattvalói között felmerült viszályok és perek elintézéséről tettek előterjesztéseket.

A király november 20-án adta ki válaszáat mind a három követségnek.

Különösen kiemelte, hogy az ország egyesítésének ügye nem rajta, hanem Izabellán és atyján múlt. Ő ezután is kész mindent megtenni, s azon lesz, hogy a megkezdett alkudozások mielőbb eredményre vezessenek. A rendeket pedig biztosította, hogy az ország azon részeinek védelméről gondoskodni egyik legfőbb kötelességének ismeri.⁴⁾

¹⁾ A törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében. —

²⁾ *Binder György* bártfai követ 1548. november 24-én írja küldőinek: »Dy Arii kell am Dinstag nach Elisabeth roborirt hath (a király) und selbst muntlich befohlen, das aus jeglichen Comitatu einer bleiben soil, und bald darnach sy lassen beschreiben und benent mit demName; dy fray Schteth mit eingezogen und Bergschteth dazubleiben. Was nun Ire Mai es tát mit uns vermeint zu t.hun, das wissen wir nit.« (Eredetije Bártfa sz. k. város levéltárában.)

³⁾ *Gévay*. Itinerar. 65 l.

⁴⁾ Ezen követségek előterjesztéseit, és a részükre adott k. válasziratokat közli *Horváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár. II. 169 — 181. 11.

V.

A pozsonyi országgyűlés 1550. Január- és Februárban.

Az 1548-ik évi országgyűlés után, Ferdinánd király buzgalommal foglalkozott Magyarország ügyeivel. Több törvénycíkket haladéktalanul végrehajtott. És hadainak főparancsnoka Salm Miklós, 1549. nyarán, Balassa Menyhértet és Basó Mátyást, kik Léva és Murány környékét rablófészkeikből pusztították, váraikból kizavarta, mi által Bars, Gömör és a szomszéd megyék rendéit nagy mértékben lekötölte. Báthory Endre főkapitány is lényeges szolgálatokat tett a közrend helyreállítása körül.¹⁾

Csak a pénzügyi helyzet nem javult. Azon összeg, mely az 1548-iki adókból elég pontosan befolyt, a szükségek fedezésére elégtelennek bizonyult. A király kényszerítve látta magát ismét örökös tartományainak kincstárát venni igénybe.

A pozsonyi helytartótanács ily körülmények között, 1549. szeptember 14-én, megpendítette egy újabb országgyűlés összehívását; kilátásba helyezvén, hogy mivel a rendek jelenleg meg lehetnek elégedve áldozatkészségek gyümölcseivel, nem fognak idegenkedni újabb áldozatoktól.

Minthogy pedig október végén, a felső-magyarországi megyék számára, Pozsonyban nyolczadi törvényszéknek kellett tartatni, hogy azok kik ezen megjelennek a megyék követ-

¹⁾ *Istaámfy*. XVI. könyv. 284. s kk. 11. *Wagner*. *Analecta Scepusii*. II. 54.1. — A király többi között a XXI. törvénycíkket is foganatosította, egy bizottságot nevezvén ki »ut decreta Regni, . . perillustrareter.« (Az 1549. szeptember 14-én Gregorianez Pálhoz intézett k. levél a budai kamarai levéltárban.)

tek gyanánt is külelhessék, az országgyűlés megnyitásának határnapját november 30-ik napjára javasolták kitűzetni. ¹⁾)

Ferdinánd követte tanácsukat. Október 12-én Prágából szétküldött levelei által szent András napjára Pozsonyba hívta össze az ország rendelt, hogy velök »hívei békéjének és nyugalmanak biztásáról, a véghegyek szükséges ellátása és oltalmazásáról, úgy szintén ezen ország- és hu alattvalóinak egyéb ügyeiről« tanácskozzék. ígérte, hogy ismét személyesen fog körükben megjelenni.²⁾

Ugyanazon napon, midőn Ferdinand Prágában a meghívóleveleket aláírta, Pozsonyban kimúlt *Várday Pál* esztergomi érsek és királyi helytartó. Ezen alkalmából a magyar tanácsosok figyelmeztették a királyt, hogy egy új helytartó kinevezése helyett az ország törvényeivel megegyezőbb és a korona érdekeire előnyösebb volna: a *nádori méltóság* betöltése; és felkérték őt, hogy azon esetre, ha ő is ezen nézetben van. késedelem nélkül értesítse az ország rendéit, hogy a jövő országgyűlésnek egyik feladata leend nádort választani.³⁾

Azonban a király nem osztozott tanácsosainak felfogásában. Még mindig úgy volt meggyőződve, hogy biztosabban számíthat egy helytartóra, kinek kinevezése és hatáskörének megállapítása egészen tőle függ, s hogy ez hasznosabb szolgáltatásokat tehet neki, mint a nádor, kinek megválasztására a rendeknek van döntő befolyásuk, és kinek széles hatalomköre az ország törvényei által van szabályozva.

¹⁾ «Ditius autem differri — írják többi között — ipsius Convening celebrationem minimé oportere, Maiestas Vestra satis per se intelligit.» (A pozsonyi helytartótanács 1549-ik évi leveleskönyvéből, melynek eredetije a hédervári gróf Viczay-féle kéziratgyűjteményben őrizetik. Újabb másolatait a Nemzeti Múzeum és más könyvtárak is bírják.)

²⁾ A Pekry Lajoshoz intézett példányt közli Kovachich. Vestigia. 679. 1. — L. Irományok. I. szám.

³⁾ A tanácsosok 1549. október 15-iki felterjesztésekben említik, hogy már a helytartó halála előtt hívták fel a király figyelmét ezen ügyre. »Quod si in proximo Conventu Maiestas Vestra de Palatino creando secum aliquid constitutum habét, necesse est, ut ad Dominos et Comitatus omnes, quorum communibus votis Palatínus, ex vet éri consuetudine, eligi sólet, aliis literis Regia Maiestas Vestra hac de re expresse scriberet, ut parati venirent ad Conventum.«

És talán épen azon aggodalom is, hogy az országgyűlés, ha közvetlenül a helytartó halála után jó össze, a nádori méltóság betöltését erélyesen fogja sürgetni, volt befolyással a király azon elhatározására, mely szerint az országgyűlés megnyitását 1549. november utolsó napjáról 1550. január 6-ára halasztotta. A királyi levelekben, mint az elnapolás hivatalos okát, azt emelte ki, hogy »a kereszténységnek és saját bizonyos fontos ügyei jöttek közbe, melyek kényszerítik, hogy tovább, mint el volt határozva, maradjon Prágában.«¹⁾

Midőn a pozsonyi magyar kamara a királyi elhalasztó iratokat szétküldeni sietett,²⁾ a helytartótanács felhívta Horvát- és Tótország bánját, hogy ezen tartományok rendéinek mielőbb gyűlést hirdessen, és itt a magyar országgyűlésre nem, mint ekkoráig szokás volt, egy vagy két, hanem több követet választasson meg.³⁾

Ezalatt Bécsben tanácskozások folytak a teendő előterjesztések tárgyában.

A király már október 27-én felhívta az alsó-ausztriai kamarát, hogy jelölje ki azon kérdéseket, melyeket a királyi kincstár érdekében, a magyar ország gyűlésnek tárgyalás végett elő kellene terjeszteni.

A kamara, miután a besztercebányai réz-üzlet vezetőjét is meghallgatta, 1550. január 3-án mutatta be javaslatait.

¹⁾ Az 1549. november 10-én kelt levélnek Soprony, városához intézett példányát közli *Kovachich*. Snpplementum. III. 216. I. Négy nappal utóbb a magyar tanácsosoknak még nem volt tudomásuk az elnapolás felől; feltérj esztésökben kérik a királyt, hogy az országgyűlési szállások elrendezésével bizza meg Nyáry Ferencz főlovászmestert; említik, hogy a múlt évben sokan panaszkodtak, hogy a német udvarnokokról jobban gondoskodtak mint a magyar rendekről »quae res etiam tumultum inter Regnicolas excitarét.«

²⁾ Ferdinand királynak 1549. november 10-én a kamarához intézett rendelete, a budai kamarai levéltárban.

³⁾ »TIt mature in isto Regno Sclavoniae, Conventu indicto, tractet. ipsa et decern at cum ipsius Regni Statibus de Oratoribus praecipuis, non unó vei altero, ut hactenus, séd pluribus aliquot viris praecipuis, hue ad generálom Conventum . . . deligendis.« (A pozsonyi helytartótanácsnak leveles könyvében.)

Első sorban a vámokra irányozta a király figyelmét; minthogy számos földbirtokosok a bányavárosok polgárait is kényszeríték a vám-díjak fizetésére, és ezeket napról napra emelték, a nélkül, hogy az utakat és hidakat jó karban tartanák. Ajánlotta tehát, hogy az országgyűlés törvényzikk által utasítsa a földbirtokosokat kiváltság-szeveleiknek, melyek vámok felállítására feljogosítják, előmutatására; továbbá állapítsa meg, hogy minden vámnál a fizetendő díjak ki legyenek függesztve; végre a földesurakat kötelezze, hogy a vámokból befolyó jövedelemből az utakat és hidakat jó karban tartsák.

Nagy mértékben magája vonta az ausztriai kamara neheztelését az is, hogy némely földbirtokosok a királyi kincstár szükségeire a bányavárosokba küldött szállítmányoktól is megvették a vám-díjat. Felkéri tehát a királyt, hogy maga számára az országgyűlésen vám-mentességet biztosítson.

Új bánya-törvény alkotásának szüksége is érezhető volt, minthogy a földesurak a birtokaikon találtató ércz-bányák művelését sokféleképen nehezítették, többi között a kiaknázott érczterményektől kilenczedet igényeltek. Minthogy pedig a bányák elhanyagolása a királyi kincstárra nézve nagy hátrányokat szül: kívánatos vala, hogy a király egy főkamara-grófot, vagy egy ideiglenes bánya-felügyelőt nevezzen, kinek a bányák rendes és czélszerű kezelésére gondja legyen.

Minthogy némely urak és nemesek, támaszkodva az 1547-diki országgyűlés végzésére, mely az egyházi javadalmak birtokosait kötelezi, hogy a tizedek bérbeadásánál az illető földesuraknak elsőbbséget adjanak, a királyt a tizedek bérléséből ki akarták zárni; szükségesnek látszott a jövő országgyűlés által az érintett törvénynek a király jogaival és érdekeivel öszhangzó magyarázatát adni.

A bányavárosoknak a törökök berohanásai ellen való biztosítása czéljából, a kamara mellözhetetlenek látta egy erősséget emelni. És mivel erre a király rendes jövedelmeiből költséggel nem rendelkezett, javasolta, hogy e célra a megüresedett esztergomi érsekség jövedelmei fordítottassanak. Hivatkozik arra, hogy a régi gyakorlat és a szent-szék megegyezése feljogosítja a magyar királyt, az üresedésben levő egyházak jövedelmeit a véghelyekre fordítani. A mennyiben pedig a

királynak ezen intézkedéshez a rendek hozzájárulását és ki kellene kérni, a jövő országgyűlésnek tegyen erre nézve előterjesztést.

Némely magyarországi és ausztriai határszéeli földbirtokosok között gyakran viszályok és összeütközések fordulván elő, ezeknek megszüntetése végett ajánlja, hogy az országgyűlés évenként biztosok kiküldését határozza el, kik a felmerülő nehézségek elhárítására legyenek hivatva. ¹⁾

A megyék és városok az 1549-ik év utolsó napjaiban választották meg követeiket. A megyei követek neveit nem ismerjük. *Bártfa* városa Czirbner Servatiust és Moller Jánost,²⁾ *Lócse* Türk Dánielt és Guldner Jakabot ³⁾ a *hét bányaváros* együtt Guglinger Farkast, Saly Jeromost és Pryviezer Sebestyént,⁴⁾ küldötte Pozsonyba.

Az 1550-ik év első napjaiban indultak útnak. Január 4-én több város követei Lőcsén találkozáván, itt tanácskozást tartottak a városokat közösen érdeklő ügyek iránt; az egyik tárgy a lengyelországi pénznek a forgalomból való kiszorítása volt, a mi iránt Szepes-megye is kikérte a városok támogatását. ⁵⁾

A lőcsei követek január 9-én, abártfaiak 11-én érkeztek Pozsonyba.

Ekkor már a főrendek nagy számban voltak egybeülve ; közöttük a világi urak soraiból: Batthyányi Ferencz,

¹⁾ A kamara felterjesztésében némely oly pontok, is fordulnak elő, melyeket nem az országgyűlés elé való terjesztés végett adott elő, hanem közvetlenül a király által kívánt elintéztetni. A felterjesztés egyes pontjaihoz a királyi irodában oldaljegyzetek íratnak, melyek a javaslatok elfogadását vagy mellőzését a király által, jelezik. A felterjesztés eredeti fogalmazata a bécsi cs. kamara levéltárában.

²⁾ 1550. január 4-iki jelentésök, Bártfa város levéltárában.

³⁾ Az 1550. január 9-én Prybitzer részére Beszterczebánya külön is adott utasítást. Egykorit példánya Beszterczebánya város levéltárában. A három követnek a hét bányavároshoz, 1550. január 20-án intézett jelentése Körmöcz város levéltárában.

⁴⁾ *Türk Dánid* naplója (1548—1559) a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában.

⁵⁾ A bártfai követek január 4-iki jelentése.

Révay Ferencz, Serédi Gáspár. A jelentékenyebbek közül alig hiányzott niás, mint Percnyi Gábor, Báthory András, ki Semptén betegen feküdt, és Losonczi Antal; de a két utóbbi néhány nappal utóbb szintén megjött. Ellenben a megyei követek lassan gyülekeztek. A király, ki e miatt neheztelt, és megjelenését is késleltette, január 11-én egy kamarását küldötte Bécsből Pozsonyba, a jelenlevők névsorát kérve.¹⁾

Két nappal utóbb megérkezett *Oláh Miklós* zágrábi püspök és királyi cancellár. Január 14-én reggel fogadta a városi követek tiszteletkérését, kik küldőik érdekeit ajánlották figyelmébe.²⁾

Délben érkezett meg Ferdinand király, egyik fiának kíséretében.³⁾

Más nap, január 15-én, a szent Ferencz rend kolostorának nagy teremében nyitotta meg az országgyűlést.⁴⁾

Királyi előadásában a rendeket atyai kegyességéről biztosította. Kiemelte, hogy mindig azon volt, hogy Magyarorszában a belbékét visszaállítsa; jövőre is e célra lesznek irányozva törekvései. Ekkoráig a keresztény világ fontos érdekei magyarországi híveitől távol tartották; de ezentúl, miután Németországban a béke meg van szilárdítva, nem fog többé oly messzire távozni, és mind maga, mind gyermekei gondosan fognak az ország ügyeinek vezetésével foglalkozni.

Hosszasan elbeszéli továbbá, mit és mennyit tettek hadai a múlt nyáron, az engedetlenek és békebontók megbün-

¹⁾ A bártfai követek 1550. január 13-iki jelentése. Többi között írják: »Die Herrschafft ist vast- allé hie. . . Khuniglich Maiestát ist ybel zufrieden das die Herrn langsamm kommen.« Említi, hogy holnapra várják a királyt.

²⁾ A lőcsei követek január 14-iki jelentése. Írják, hogy Oláh ülve, feltett kalappal, hallgatta szónokuk előadását. Mire levette kalapját, felkelt és kezet szorított velök. Azután ismét leült és válaszában biztosította őket jóakarata felől. Hozzá teszik, hogy régi szokás szerint ajándékot kellene neki adni, küldjön a város »ein Steinbock.«

³⁾ A lőcsei követek január 15-én tesznek jelentést a király megérkezéséről. — Türk Dániel naplójában feljegyezi, hogy midőn Lőcse város ajándékát (capream silvestrem) a királynak bemutatta, azt » maximé Regulus inspectavit. <

⁴⁾ A lőcsei követek idézett jelentése.

tetése körül. Jövőre is gondja lesz rá, hogy hű és engedelmes alattvalóit minden sérelmektől megóvja. A mennyiben pedig katonái károkat okoztak, ezeket tudta nélkül és akarata ellen követték el.

El van tökéelve, hogy ahü rendek szabadságait és jogait tiszteletben tartandja.

Azonban az ő és a rendeknek az ország javára célzó tevékenységüktől sikert és eredményt csak úgy vár, ha a vallás ügyében az egyesség ismét helyre áll, és az eretnekségek kiirtainak. E végből szükséges, hogy a főpapok hivatásuknak feleljenek meg, egyházmegyéikben buzgón hirdessék az igaz tant és híveiket igyekezzenek a tévelytől elvonni · egy úttal oly helynököket, főespereseket, lelkészeket és hitszónokokat nevezzenek, kik ugyanezen irányban működni képesek. A világi rendeket pedig inti, hogy az egyháziakat támogassák; a tizedeket és más egyházi jövedelmeket a jogos birtokosoktól el ne vonják; csak oly lelkészeket fogadjanak el, kiket a püspökök küldenek; az eretnekek kiirtásában ők is működjenek közre. Azok ellen, kik e tekintetben nem engedelmeskednek, kényszerítve látandja magát másnemű eszközöket használni.

Mivel továbbá a jobbágyok elnyomott helyzete Isten haragját vonja a nemzetre, és nem illő, hogy azok, kik Isten előtt a hatalmasokkal egyenlők, a szolgaság igája alatt görnyedjenek; felhívja a rendeket, hogy a jobbágyok súlyos terheit könnyebbíteni igyekezzenek.

Azok, kiket az ország törvénykönyvének átvizsgálása- és összeállításával megbízott, még nem végezték el munkájukat; siettetni fogja.

Mint hogy a hadak tartása és a véghelyek ellátása a múlt években nagy összegeket igényelt, és igényelend jövőben is: felhívja a rendeket, hogy újabb adót ajánljanak meg, és pedig az utolsó országgyűlésen megszavazottnál ne csekélyebbet. Az adó-hátralékok behajtása iránt is intézkedjenek.

A Magyarország és a szomszéd országok s tartományok közötti határoknak kiigazítása céljából május elsején a két fél részéről kiküldendő bizottságok meg fogják kezdeni működéseket; a rendek válaszszanak a magok köréből biztosokat.

Mint hogy ő, a király, császári bátyjával és a német

birodalom választófejedelmeivel abban állapodott meg, hogy összes országaiban egyforma pénzt fog veretni; bemutatja a rendeknek a mintákat, a melyek szerint jövőben a magyar ércpénzt veretni fogja.

Mindezekre a rendek, alapos megfontolás, csendes és nem zajos tanácskozás után, magokhoz méltó választ adjanak. Magán panaszaitak pedig ne a gyűlésen tárgyalják, a közügyek hátrányára; hanem közölgék vele, akár élő szóval, akár írásban; kész ugyanis, gazdagoknak és szegényeknek egyaránt, kegyelmesen igazságot szolgáltatni.¹⁾

Az alsó tábla már másnap (január 16-án) megkezdette érdemleges tárgyalásait a királyi proposíciók felett, melyeknek latin szövege magyar nyelvre lefordítván, így képezte a tanácskozások alapját.²⁾

Az egyes szónokok különböző pontokat: a vallás ügyét, a jobbágyok állapotát sat. beszélték meg. Azonban csakhamar meggyőződtek, hogy ily módon nem fognak eredményre jutni. E miatt abban történt megállapodás, hogy a megyei, városi és káptalani követek három külön helyiségben tanácskozzanak, és másnap formulázott javaslataikat nyújtsák be.

ügy történt. A követek megtartották értekezleteiket, és a január 17-én, reggeli 7 órakor megnyitott ülésben benyújtották határozataikat. Legelőbb a *vallás* ügye került szónyegre. Ez iránt a nézetek és óhajtasok igen eltérők valának.

A Dunán túli megyék követei sürgették, hogy az »Interim « 9 Magyarországra is terjesztessék ki, és a főpapok jó lelkészeket küldjenek az új tan elterjedésének megakadályozására, Ellenben a többi *huszonegy megye* és a királyi városok

¹⁾ A k. proposíciók egykorú másolata Bártfam. k. város levéltárában. — L. Irományok. V. szám. — Egyébkint a proposíciók tartalmát a törvénykönyv is resumálja, az I—X., XII., XIII., XVII., XXI., XXIX., XXXIV, XL., XLVIII. czikkekben.

²⁾ így értem a lőcsei követek január 18-iki jelentésének ezen helyét: »Die Landschafft K. M. Proposition ausgelegt aus dem latéin verstanéen.«

³⁾ Kétséggkívül a lipcsei országgyűlésen 1548. december 22-én létrejött módosított interimet értik, mely a protestáns tanokat is elismerte, de a pápai és püspöki hatóságot is meg igyekezett óvni.

követei az új felekezet önállósága érdekében szólaltak fel, és többi között azt is indítványozták, hogy az országgyűlés kérje fel a királyt az elfogott prédikátorok szabadon bocsátására, és arra, hogy az 1548-ik évi törvény cikkcck értelmében »küldjön hozzájuk tudós férfiakat, kik Isten igéjét és Jézus Krisztus hitét becsületesen hirdessék, és tudomást szerezzenek prédikátoraik tanítása felől, mert az ő (a követe)k) meggyőződések szerint, azok a valódi igazságot tanítják.«

Mentegették magokat, hogy á rendek, a vallás tekintetében »semmi mulasztást« nem követtek el. Továbbá kifejezést adtak azon óhajtasuknak, hogy a király hívja fel komolyan a püspököket és egyéb főpapokat, hogy hivatásuk és a törvények követelésének megfelelően, szerezzenek tudós férfiakat és papokat. Ha a rendek tapasztalni fogják, hogy ezek »az igaz hitet« hirdetik, fel fogják karolni; ellenkező esetben fel legyenek hatalmazva elbocsátani őket. Az oly főpapokat pedig, kik kötelességeiket nem teljesítik, büntesse meg a király.

Mint hogy az alsó tábla túlnyomó többsége ezen felfogás körül csoportosít, azzal Öszhangzásban jött létre a végzés, melyet tiz megyei követ vitt meg a főrendeknek.¹⁾

Itt nem talált kedvező fogadtatásra, minthogy a világi urak soraiban a katolikusok még határozott többséget képeztek. Rövid tanácskozás után, a pécsi püspököt és Losonczy Antalt küldötték az alsó táblához, kik köszönetét mondtak buzgó jóakarataért, de mentegettek magokat, hogy határozatához nem járulhatnak.²⁾

Ezalatt az alsó tábla a jobbágyok költözködésérőlés a nyolezadi törvényszékek tartásáról tanácskozott.³⁾

¹⁾ A lőcsei követeknek 1550. január 18-iki jelentése. — *Türk Dániel* naplójában pedig, január 17-ére ez áll feljegyezve: »Inter alia congregati Regnicolae Praelatis et Baronibus significarunt voluntatem suani de religione, satis piám, causam omnem in Praelatos conferentes.«

²⁾ A lőcsei követek január 18-iki jelentse. És *Türk Dániel* naplójában január 17-re ez áll: »Praelati deinde miserunt episcopum Quinqueecclesiensem et Dominum Loschontzi, qui se excusarent, séd satis pueriliter.«

³⁾ A lőcsei követek január 18-iki jelentése.

Január. 21-én átküldötték a főrendek az alsó táblához saját javaslataikat és megállapodásaikat a királyi előadások egyes pontjai felett, melyeket a követek több napon át tárgyaltak.')

Nemcsak a vallási kérdések iránt mutatkoztak ellentétek. A Lengyelországgal függőben levő határperek is nehézséget idéztek elő. A főrendek azok elintézésére nézve a következő javaslatot tették: ha a két uralkodó által kiküldendő biztosok nem képesek eredményre jutni, akkor oly békebírák választassanak, a kikben mindkét fél megbízik, és ha ezek sem érnek célzt, végső esetben a császárnak eldöntésére kell az ügyet bízni.

Ezen módozat, és különösen utolsó része nem tetszett a megyei és városi követeknek, kik közül többen hangsúlyozták, hogy »Magyarország szabad és független ország!« Az ő óhajtásuk az volt, hogy ha a két fél biztosai nem képesek a fenforgó ügyet elintézni »a király keressen utat és módot a tizenhárom szepesi város visszacsatolásár a.«

A városi követek kérvényt nyújtottak be az alsó táblának, melyben szenvedett sérelmeiket előadván, azok orvoslásáért és szabadalmaik fentartásáért folyamodtak. A megyei követek ez alkalommal jól voltak hangolva a városok iránt; határozatot, hogy az összes rendek és különösen a városok szabadsága tiszteletben tartassék.

A protestáns követek közül némelyek mint sérelmet hozták fel azt, hogy három pap, oly ürügy alatt, mintha eretnek tanokat hirdetett volna, elfogatott és Egerben őrizve, alatt tartatík. Az alsó tábla a királyt felkéretni határozta, hogy ezen papokat hozassa Pozsonyba, és itt nyilvános vizsgálat indíttassék meg ellenök; ha kitúnik, hogy helyesen prédikáltak, bántatlanul szabadon kell őket bocsátani, ellenkező esetben pedig a tévtanok hirdetésétől eltiltani.

Január 25-én, délelőtti 10 órakor mind a főrendek, mind

¹⁾ *Türk Dániel* naplójában január 21 és 22-re ez áll: »Lecti articuli Baron um Regnicolls, qui quando omnes penes conclusi, séd deinde immutati per partem.« (?) És január 24-re: »Exposit sunt articuli Regnicolarum.« (?)

a követek testületileg megjelentek a király előtt, hogy választatot a propositiókra előadják.

Hálájokat fejezték ki a királyi kegyelem újabb nyilatkozataiért, viszont magok is készek lévén bármikor életüket és vagyonukat feláldozni a király- és gyermekeiért.

Mentegették magokat, hogy későn, csak több nappal a kitézött határnap után, gyűltek egybe; ezt nem engedetlen-ségnek, hanem a nagy távolságnak és az utazás nehézségeinek kívánják tulaj donit tat ni.

Hálásan elismerik, hogy a király mit sem mulasztottéi, a mit az ország érdekében tehetett, és buzgón kéri Istent, hogy őt áldásaival jutalmazza. Örömmel veszik tudomásul elhatározását, hogy jövőben nem fog az országtól messzire távozni. Kéri, maradjon állandón körükben; ha pedig ez nem lehetséges, hívja vissza legidősebb fiát Miksa cseh királyt Spanyolországból, és küldje Magyarországra, hogy itt magát a kormányzásba, a hadügyekbe és a magyar nyelvbe beavassa.

Teljesen méltányolják ama nagy szolgálatokat, melyeket a királyi seregek az engedetlenek és lázadók megfékezése által az országnak tettek. És nem kételkednek, hogy a katonák által okozott károk a király akarata ellen történtek. Mivel azonban ily károk miatt nemcsak a spanyol gyalogok, hanem a magyar lovasok ellen is sok felől panaszok hallhatók: ezeket nem lehet szó nélkül hagyni, és elégtételről kell gondoskodni; annál inkább, mert gyakran megtörtént, hogy a katonák azzal, mit a szegény jobbágyoktól elraboltak, kereskedést üztek. A király küldjön ki tehát biztosokat, kik a károsultak kárpótlásáról intézkedjenek; jövőre pedig találjon módot, hogy a fegyelem a katonák között szigorúan tartassék fen; különben a büntetlenség az ország pusztulását és ezzel a királyi jövedelmek csökkenését vonná maga után.

Meg vannak győződve a felől, hogy csak az ország érdeke és fontos okok készítették a törökkel békét kötni. És bizalommal várják, hogy jövőben is fel fogja használni mind

¹⁾ A lőcsei követek január 24-iki jelentése. Többi között azt írják hogy másnap a királyhoz mennek »mit der respons auf die Proposition und mit dem Artikelu.«

azon eszközöket, melyek az ország egységének visszaállítására és az elvesztettek visszaszerzésére alkalmasak; és míg ezt megteheti, a végváratok jó karba helyezendí.

Helyeslik, hogy a király a törvénykönyv átvizsgálására küldött bizottságot munkálatainak siettetésére késztetni fogja. Mivel pedig ezen munkától a rendek szabadsága és biztonsága függ, kéri a királyt, hogy mihelyt az elkészül, minden megyéből egy vagy két, a jogban jártas egyént hívjon meg udvarához, kikkel, úgyszintén a főrendekkel, az ország rendes bíráival és protonotáriusaikkal, vizsgálja át, és az általok átvizsgált dolgotat terjessze egy külön e célra egybehívandó országgyűlés elé. ¹⁾ A vallás ügyében, miképen válaszoltak ezen alkalommal a királyi előadás felszólítására, nem tudjuk. ²⁾

Csak annyi kétségtelen, hogy a király felszólítására elrendelték, hogy a tizedeket és más egyéb illetményeket mindenki lelkiismeretesen fizesse az egyházaknak. Továbbá felkérték a királyt, hogy a zálogcímen a világiak kezei között levő egyházi javakat szerezze vissza jogos birtokosaiknak, és a tényleges birtokosokat kárpótolja más módon; az üresedésben levő egyházi javadalmakat, különösen pedig az esztergomi érsekséget, mielőbb adományozza érdemes magyar egyházaknak; az elpusztult egyházak és monostorok birtokait, az 1548-iki törvények értelmében, fordítsa iskolai célokra; végre támogassa a főpapokat egyházaik elidegenített birtokainak visszaszerzésére irányuló törekvéseikben. ³⁾

A rendek hálójokat tolmácsolják azért, hogy a király egyéb országainak jövedelmeit is igénybe veszi Magyarország védelmének költségeire; és illőnek tartják, hogy ők magok, kiknek érdekeik első sorban forognak kérdésben, a lehető legnagyobb áldozatokat hozzák. Mindazáltal oly súlyos csapások érték az országot, hogy innen jelentékeny segítséget nem várhat, annál kevésbbé, mert az elmúlt években az országgyűlések oly nagy adókat szavaztak meg, hogy békés időkben is

¹⁾ A törvénykönyv I—XI. cikkei.

²⁾ Kétségtelen ugyanis, hogy a törvénykönyvnek erre vonatkozó XII—XX cikkei később nyerték el ezen alakot.

³⁾ A XVII—XX cikkek,

alig lettek volna képesek azokat fizetni; végre az utolsó években hallatlan drágaság is uralkodott. Ennek folytán, bár hön óhajtottak eleget tenni a királyi kívánatnak, kényszerítve látják magokat az 1548-ik évinél valamivel csekélyebb adót ajánlani meg. Kérik, hogy a mit a legnagyobb szorultságban, saját és jobbágyaik súlyos terheltetésével tesznek, fogadják szívesen.

Ugyanis a hadakra és véghelyekre, két részletben (május 1-én és november 11-én) fizetendő 2 forintot ajánlanak meg, a mely összegbe a kamarai nyereség is be van számítva. Az adó a múlt évi összeírás alapján fog behajtatni. Hogy pedig a behajtás körül megtakarításokat lehessen tenni, és a sikkasztásoknak elejét venni, ez alkalommal az alispánok fogják az adót behajtatni. A rendek részletesen szabályozták eljárásuk módját, és reméllették, hogy ily módon a 2 forintból nagyobb összeg fog befolyjni, mint a múlt évben a 2V₂ forintból. Az alispánok felelősek és kárpótlással tartoznak a számadásaikban mutatkozó hiányokért. Ha erre nézve a kamara valamelyik alispánnal összeütközésbe jő, a királyi helytartó ítél. Végre a rendek az 1542 óta fenmaradt adó-hátralékok behajtása iránt intézkedtek. ¹⁾

A főpapok és az uraknak egyrésze a jobbágyok korlátlan költözködés! szabadságát óhajtották kimondani; mivel azonban a többség ezt ellenezte, megnyugodtak abban, hogy a költözési szabadság korlátozottan adassék meg. Mire közös megegyezéssel, a következőképen módosították az 1548-iki végzések.

A jobbágyok ezentúl is az 1548-iki országgyűlésen megszabott fizetéseket és szolgálatokat teljesítsék. A bormérési jog tekintetében megállapított, hogy a földesuraknak nincs megengedve jobbágyaik bortermését, ha ezt önkényt átengedni nem hajlandók, lefoglalni; de joguk van követelni, hogy ha más vevő nem ajánl nagyobb árt, mint ők, nekik legyen elsőbbségük. Oly helyeken, hol nincsenek szállóhegyek, szent Mihály napjától karácsonyig, a hol pedig szállóhegyek vannak, szent

¹⁾ A XXI—XXIXI. cikkek.

Mihálytól szent György napjáig a jobbágyokat, az év többi részében a földesurat illeti a bor-mérés joga.

A költözködés inkább megnehezített mint könnyítette. Ugyanis a földbirtokosnak, kihez a jobbágy át akar költözni, kötelességévé tétetett, a jobbágy panaszát egy, az alispánból, a szolgabírákból és nemesekből álló, bizottság előtt bejelenteni, mely egy szolgabíró és 3 nemest küld ki a helyszínére, hol a panaszló félnek be kell bizonyítania, hogy a földesur részéről csakugyan törvénytelen zaklatásoknak volt kitéve. A vizsgálat és a bizonyítási eljárás szorosán körül van írva. A rendek arról is igyekeztek gondoskodni, hogy a földesür a tanukat nyílt őszinte vallomásaikban ne akadályozhassa. Azon földesúrra, ki a vizsgálat tartama alatt jobbágyát zaklatja, s ezt, miután költözési szabadságot nyert, erőszakkal visszatartja«, vagy végre a törvényes formák mellőzésével magához fogadja, 200 forintnyi bírság, a jobbágyra pedig, ki földesurát alapos ok nélkül vádolja be, 20 forintnyi bírság határozta tott. Mivel gyakran történik, hogy a földesurak jobbágyaikat koholt vád alapján elfogják, és tetszések szerint összeállított törvényszék által halálra ítéltetik, hogy nekik, miután költözési szabadságukról örökre lemondottak, megkegyelmezenek; az ily lemondás érvénytelennek tekintendő. Azon jobbágyok, kik éhség miatt vagy a török elől menekülve, Slavóniából Magyarországra költöztek át, szabadon visszatérhetnek korábbi lakhelyeikre. ’)

A határok kiigazítására biztosokat küldeni ki, a felségi jogokhoz tartozónak ismerik el; mivel azonban a király ez alkalommal jogát a rendekkel meg akarta osztani, készséggel választották meg a négy bizottságot, melyek a Szepességben a lengyel király, Szokolczán a morvaországi rendek, Kőszegen az ausztriai rendek, Slavóniában a stíriai rendek bizottsáival voltak hivatva tárgyalásokat folytatni. Ezen négy bizottság tagjai: a pécsi, váczi, veszprémi, nyitrai, bosniai és tinini püspökök, Batthyányi Ferencz, Réwai Ferencz, Serédi Gáspár, Sibrik György, Mérey Mihály, Istvánfy Pál, Chernél Ambrus, Kamoray Tamás, Babolchai György, Verner György,

1) A XXXIV—XXXIX. és LXXII. cikkek.

Choron András, Raven Mihály, Lukács zágrábi kanonok, Demjén protonotárius és a királyi ügyigazgató. Ezek utasítottak, hogy nem annyira az eddigi gyakorlat, mint inkább a valódi tulajdonjog alapján, döntsék el a határok körül felmerült vitás kérdéseket. Hogy pedig a lengyel király biztosaival a tárgyalások minél könnyebben czélt érjenek, mindkét uralkodó csatoljon saját biztosaihoz egy vagy két idegen előkelő férfiút, kik az egység létrehozását mozdítsák elő; ha pedig igyekezeteik nem vezetnek eredményre, a császár kéressék fel a közvetítésre. Ellenben az örökös tartományok és Magyarország között fenforgó nehézségeket, amennyiben a biztosoknak nem sikerül, intézze el maga a király. A Kőszegre küldendő biztosok a borsmonostori apátság jószágainak kérdését is oldják meg, habár a magyar rendek előtt teljesen kétségtelen, hogy az Magyarország területén fekszik. ³⁾

A királynak szándékát, hogy a magyar ércpénzt azzal, mely egyéb örökös tartományaiban és a német < birodalomban forgalomban van, egyenlő értékben fogja veretni, helyeselik? de a bemutatott mintákkal nincsenek megelégedve. Kérik, tartsa meg az ősi formát, mely szerint az érem egyik lapja a szent szűz képét, a másik lapon pedig vagy a király képét, vagy az ország czímerét tünteti fel. Filléretet is veressen, melyekből három egy dénár értékét képviseljen. Addig pedig, míg az új pénzek elkészülnek, mindenki tartozzék a régi pénzeket elfogadni. A hamis pénzverőkre szabott büntetések megújítatnak. ²⁾

Minthogy a tapasztalás kitüntette, hogy a bírakra és perlekedőkre egyaránt alkalmatlan az utolsó országgyűlés azon rendelkezése, mely szerint évenként négyszer tartatik meg a nyolezadi törvényszék; e miatt ezentúl csak kétszer tartassák: az egyik a Pozsonyhoz közelebb fekvő és a Dunán túli megyék számára, szent Mihály nyolezadán, a másik a távolabb fekvő és a Tiszán túli megyék számára vízkereszt nyolezadán kezdődjék, mindkettő hatvan napig tartson. De a két törvénykezési folyam közötti időközben sem szüneteljen

¹⁾ A XL—XLVII. czikkek.

²⁾ A XL Vili., XLIX. czikkek.

végkép az igazság kiszolgáltatása; a nagyobb hatalmaskodás öt esetében, és a király elé fellebbezett perekben a király, és ha ez távol van, a helytartó folytonosan ítéljenek. A perrendtartásra és az ügyvédekre vonatkozólag több új szabály állapított meg. Mivel pedig a két törvénykezési folyamat idejében országgyűlés nem tartható, jövőre, régi szokás szerint, szent György napja körül tartassák, kivéve sürgető szükség esetén.¹⁾

Lőcsén és Jászón a hiteles helyi teendők végzésére nem lévén elég számos szerzetes, teendőiket az egri káptalan is végezhesse. Az elpusztult monostorok egyes tagjai, a hiteles helyek pecsétjeivel, országszerte bolyongván, gyakran hamis okleveleket pecsételnek velők; e miatt a király szedje be ezen pecsétet Minden vármegye pedig csak egy pecséttel bírjon, mely az alispánok, szolgabírák és esküdtek által lepecsételt ládában őriztessék, honnan csak megy egy ülés idejében vétessék ki és használtassák.²⁾

A törvénykezési ügyek tárgyalása alkalmával felmerült azon kérdés: vajjon az esztergomi érseknek, a lövöldi perjelnek és némely más uraknak kiváltsága, mely szerint nem tartoznak személyesen törvényszéki esküt tenni, fentartandó-e? A főrendek igenlőleg, a követek tagadólag válaszoltak e kérdésre. Mire abban állapodtak meg, hogy a királyra bízzák az eldöntést.³⁾

Minthogy Fráter György Abaúj-, Heves-, Ung- és Zemplénmegyék nagyobb, Szabolcs és Szolnok kis részét a király területétől elvonta, ez felkéretik, gondoskodjék arról, hogy ama részek visszakerüljenek hatósága alá, és hogy hű alatt-

¹⁾ Az L—LVIII. és LXXIV. czikkek. — Minthogy a király ajánlkozott, hogy a Révay és Bakicli között fenforgó per eldöntésére biztosokat fog kiküldeni, a rendek kérik, hogy ezt mielőbb tegye meg; hasonlókat a thopuszkai apát és a Keglevichek közötti viszály kiegyenlítésére szintén küldjön ki biztosokat. (LX. és LXXI. czikkek.) A Háj nevű helységek iránt a bányavárosok és a kamara között fenforgó pert a király hagyja abban az állapotban, melyben az országgyűlés előtt volt. (LXXV. czikk.)

²⁾ A LXI—LXIII. czikkek.

³⁾ A LXIV. czikk.

valói birtokaikat, melyek Fráter György kezei között vannak visszanyerjék.¹⁾

A felvidéki lakosok nagy kárára, a lengyel király az országabeli kereskedőknek eltiltotta áruikat Magyarországra szállítani. E miatt a rendek kéri a királyt, hogy ama tilalom megszüntetése iránt indítson meg tárgyalásokat, és ha ezek nem vezetnének eredményre, igyekezzék más módon alattvalóinak érdekeit megóvni.²⁾

Rendelje el a király a harminczadok tiszteinek, hogy azon áruzikkeket, melyeket az urak és nemesek saját használatukra szállítanak, meg ne adóztassák; intézkedjék a »száraz« vámok megszüntetéséről; gondoskodjék, hogy a felsővidéki megyékben a raktárak kellően el legyenek látva marniajOsi sóval, ha pedig a raktárak elég készlettel nem rendelkeznek* engedje meg a lengyelországi sónak behozatalát.³⁾

A király néhány Dunán innen és túl fekvő, saját jövedelemmel nem bíró vár megerősítésére nyújtson segínyt, és a slavóniai várak megvizsgálására küldjön ki biztosokat.⁴⁾

A koronára szálló jószágok elfoglalása körül tartsa meg a régi gyakorlatot.⁵⁾ Végre a királyi és bányavárosokat szabadságaikban tartsa fenn.⁶⁾

A király január 29-kén közölte észrevételeit a rendek végzéseire.

Köszönetét fejezte ki a megajánlott adóért és Miksa király meghívásáért, ⁷⁾ ígervén, hogy míg ez megjelenhetik, igyekezni fog ő maga, amennyire a kereszténységnek és saját többi országainak ügyei engedik, minél hosszabb időt Magyarországnak tölteni.⁸⁾

¹⁾ Az LIX. czikk.

²⁾ A LXV. czikk.

³⁾ A EX Vili. czikk.

⁴⁾ Az LIX és LXXI. czikkek.

⁵⁾ A LXXVI. czikk.

⁶⁾ A LXXVIII. czikk.

⁷⁾ A Türk Dániel-féle naplóban január 29-re olvassuk: »Bex Kegnicolis articulos dedit revidendos. Be subsidio et filii Maximiliani acceptation gratias egit, et omni genere clementine refundere se obtulim

⁸⁾ Ezt a VI. törvény czikk említi.

A vallási ügyre vonatkozólag a királynak több kifogásai voltak a rendek felterjesztése ellen. Egyébkint ígérte, hogy az elzálogosított egyházi javak visszaszerzése céljából, a mennyire a körülmények engedik, tárgyalásokat fog megindítani; az üresedésben levő javadalmakat, mihelyt lehet, be fogja tölteni; az elpusztult monostorok és egyházak javait pedig készséggel fordítandja iskolai célokra.¹⁾

Az esztergomi érsek és más urak azon kiváltságát, mely szerint a személyes eskületételtől fel vannak mentve, fentartandónak nyilatkoztatja.²⁾

El fogja rendelni, hogy az urak és nemesek a saját használatukra szállított árucikkekre nézve a harminczad fizetésétől fel legyenek mentve; de kifejezést ad reménységének, hogy ezen szabadalommal a kincstár károsítására nem fognak viszszaélni.³⁾

Habár az ország védelme roppant költséggel terheli, minélfogva kényszerítve van egyéb országainak jövedelmeit is nagy részben e célra fordítani, és habár a rendek csekélyebb adót szavaztak meg ez alkalommal, mint az utolsó országgyűlésen: mindazáltal, hogy kegyességét ily módon is kitüntesse, a rendek által némely várakra kívánt segílyt, miként a múlt évben, most is meg fogja adni.⁴⁾

Megegyezik, hogy az országgyűlés ezentúl rendesen szent György napja körül tartassák. Es ígéri, hogy a koronára szállott jószágok elfoglalásánál a régi gyakorlathoz fog alkalmazkodni.⁵⁾

Február első napjától kezdve ezen hónap hatodikáig a rendeket végzéseiknek összeállítására, és a vallásügyieknek módosítása, valamint némely újaknak alkotása foglalta el.

Az első napon gróf Salm Miklós főparancsnok megjelent a rendek körében, és kijelentette, hogy kész némely foglyokat, kiket Léván őrizet alatt tart, szabadon bocsátani, és azon bii tokügyi okleveleket, melyeket Katzianer tábornoktól

¹⁾ A királyi válasz a XVII., XVIII., XIX, czikkekbén.

²⁾ A LXIV. czikkben.

³⁾ A LXVI. czikkben.

⁴⁾ A LXIX. czikkben.

⁵⁾ A LXXXVI. czikkben.

magához váltott, az illető tulajdonosoknak kiszolgáltatni. A rendek élénk hálával fogadták ajánlatait, és részint az oklevelek váltságdíja fejében, részint tekintve ama jó szolgáltatokat, melyeket a király- és az országnak, főleg a múlt esztendőben tett, minden jobbágyra 10 dénárt vetnek ki, s az ebből befolyó összeget tiszteletdíjúl ajánlják fel neki.¹⁾

Február β -án két lengyel nemesnek: *Loboczknak* és az ifjabb *Laszkynak* kérelme tárgyalatott, kik a magyar nemesek sorába kívántak felvétetni. Mindketten visszautasítottak.²⁾ Ellenben *Malatesta Frigyes* királyi titkárt készséggel részesítették a rendek ama kitüntetésben; tekintve azt, hogy ifjúságától kezdve majdnem folytonosan Magyarországon tartózkodik, a magyar nyelvet és szokásokat elsajátította, végre az országnak fontos szolgáltatokat tett; egyúttal felkérték a királyt, hogy ellátásáról gondoskodjék.³⁾

Valószínűleg ezzel kapcsolatban hozott azon végzés, mely szerint a király felkérte, hogy idegeneket a rendek megegyezése nélkül ne ruházzon fel magyar nemességgel.

Mire a király azt válaszolta, hogy elődei mindenkor feljogosítva tartották magokat tanácsosaik meghallgatása után adományozni a magyar nemességet. A mi őt magát illeti, Ígéri, hogy ha oly időben kíván valakit honfiúsítani, midőn az országgyűlés együtt van, nem mulasztandja el annak hozzájárulását kérni ki; máskor azonban ő is tanácsosainak meghallgatására fog szorítkozni.⁴⁾

Úgy látszik, február 8-án közölték a rendek a honfiúsításra vonatkozó végzésöket, valamint a vallás ügyében történt megállapodásokat, a királylyal, a ki elégületlenségét és neheztelését komoly szavakban érezte a rendekkel.⁵⁾

¹⁾ Salm ajánlatáról és a részére megszavazott tiszteletdíjról szól a LXX. törvény czikk. ATürkDániel-félenaplóis említi azt, február 1-re.

²⁾ A Türk Dániel féle naplóban február 6-ára olvassuk; »Iteruin lecti articuli, inter alios de Loboczki et juniort Laski in hungaros creandos, séd turpiter repulsam passi sunt.«

³⁾ A LXXIII. czikk. Többi között ki van emelve, bogy Malatesta »decreta ipsa regni aliquot annis conscripserit.«

⁴⁾ A LXXVII. czikk.

⁵⁾ A Turk Dániel-féle napló február 8-ára írja; »Rex Regnicolis multa locutus est, quaedam etiam ex ira.«

Ezek másnap arról tanácskoztak, mikép engeszteljék ki uralkodójukat.¹⁾

Megnyugvásukat fejezték ki a honfi úsítás jogára vonatkozólag tett királyi nyilatkozat felett; és csak azt kívánták, hogy a honfiúsított idegenek esküvel kötelezzék magokat a magyar törvények iránti engedelmességre, az ország szabadságának és területi épségének oltalmazására.²⁾

A vallásügyi végzések is, az 1548-iki törvényekkel összhangzólag, módosítottak.³⁾

A rendek kijelentik, hogy a királynak a vallási egyenletlenségek megszüntetésére célzó buzdításában, vallásos buzgóságának és alattvalói iránti jóakarátának újabb jelét látják. Elismerik, hogy oda kell hatni, miszerint »a szent katolika hit és az isteni tisztelet, mely a szent atyák tanítása értelmében, hosszú időn át az egész keresztény világban el volt fogadva, az ország minden részeiben visszaállították, és az eretnokség s az istentelen tanok kiirtatván, az összes rendek, mint egy testnek tagjai, állhatatosan ragaszkodjanak a szent katolika egyházhoz, mely mindig változatlan és csalhatatlan; hogy ily módon a szellemek őszinte és benső kapcsolata, az ország egysége napról napra szilárduljon, és Isten irgalmát mindinkább kiérdemeljék.«

Ezen cél elérésére legalkalmasabbnak tekintik a király által kijelent eszközt: hogy a főpapok hivatásuk magaslatára emelkedjenek. Mivel azonban a püspökök közül a legtöbbben nem bírják a szent szék megerősítését, és így nem képesek összes kötelességeiknek megfelelni, különösen az egyházi rendeket feladni: a király küldjön követet Rómába, és eszközölje ki a megválasztandó pápánál, hogy a megerősítő bullákat díj-

¹⁾ A Turk Dániel-félé naplóban február 9-ére fel van jegyezve: »Consultarunt Regnicolae de excusatione Regiae Maiestati facienda ad propositiones praecedentis diei.«

²⁾ A rendek válássá a LXXVII. cikkben.

³⁾ A *bártfai* követek február 11-én jelentik, hogy február 10-én »Vormittag Königlicher Maiestät sich der Artikel halber allenthalben verglichen. . . Was die religion betrifft ist der Artikel gestellt wie vor einem Jar.« Mikép, és mily körülmények hatása alatt állott be ezen fordulat, nem tudjuk.

talanul adományozza, minthogy a főpapok megfogyott jövedelmeikből az annáták fizetésére képtelenek.

Továbbá módot kell találni arra, hogy a világiak a főpapoknak és az ezek által rendelt papoknak engedelmeskedjenek mindazokban, a melyek Istenre és az isteni tiszteletre vonatkoznak. Ha valamely kérdés iránt kétségeik támadnak, vagy vita keletkezik, az eldöntést az egyetemes zsinattól kell várniok, mely a mennyiben a vallásban valami javítandó van ezt az isteni ihlet által megvilágosítva eszközölni. Addig is, mindenki köteles a kath. egyház ősi tanaihoz és intézményeihez ragaszkodni.¹⁾

Ezen cikkek teljesen kielégítették a királyt és a katolikus rendeket. Az ágostai hitvallás hívei is megnyugodtak ezen fogalmazásban, mert az »eretnekség és az istentelen tanok« alatt nem Luther, hanem Kálvin és Zwingli tanai értettek, és mert ők magokat a kath. egyház igaz követőinek tekintették és hirdették.²⁾

Február 11-én a király és a rendek között teljes meg egyezés jött létre a törvénycikkek tartalma és alakja iránt Ezen és a következő két napon a követek a törvénycikkeknek küldőik számára való lemásolásával foglalkoztak.³⁾ Február 12 án erősítette meg azokat Ferdinánd.⁴⁾

¹⁾ A XII.—XVI. cikkek.

²⁾ Ezért írják a löcsei követek, midőn február 11-iki jelentésükben a vallásügyi végzésekről szóltak: »Unsre Confession ist nicht gedacht.«

³⁾ A *Türk-féle* naplóban február 11-éré áll: »Omnia conclusa cum Rege et Regnicolis, et a prandio scripsimus articulos.« Február 12-re: »Die toto scripsimus Articulos cum Monasterii communi soriba.« »Ita et 13-a dies in articulis scribendis insumpta est. Verám omnium scripta sunt ablata, ego tamen meurn abstuli.* Ezen utóbbi észrevétel értelme nem egészen világos. A bártfai követek ii február 13. jelentik: »Gestern ist der Landtag arts; das ist man hat gestern allé handin gut beschlossen, und allé artikel bestettiget frue. NachEssens habn wierpis in die Nacht dieselvigen in Closter geschrieben das meiste, werden ietzund anheben zu schreiben, werden beüt genuuech damit zu schoffen haben.«

⁴⁾ A megerősített törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményének minden kiadásában.

A király ezután még a rendek által előterjesztett magánügyek elintézésének szentelt több napot. 9 És csak február 23-án tért vissza Bécsbe.²⁾ A rendek nagy része már korábban széteszlott.³⁾

¹⁾ A bártfai követek idézett jelentésében olvassuk: »Der Khunig zugesagt der Landscliafft, woll tag und naclit. darüber setzen und privatorum negotia ibersehen, und allesampt gnedigliclien abfertigen.®

²⁾ Gevay. Itinerar Ferdinand's ű. 65 l.

³⁾ A lőcsei követek már február 16-án jelentik: »Das die Gesantten derű andern Stett lieymweg zyhen.e A lőcsei követek, mint a Türk-főle naplóban olvassuk, február 17-én utaztak el.

VI.

A pozsonyi országgyűlés 1552. Február- és Márcziusban.

Az 1551-ik év őszén végre valósult a nemzetnek régi és hő óhajta: az ország ismét egy királyt uralt. Erdély és a tiszai részek, melyek János király halála után fiának hódoltak, tényleg Ferdinánd kezeiben voltak.

Minthogy egyrészt ezen örvendetes esemény a köz- és magánjogi viszonyokban több rendbeli új intézkedést tett szükségessé; más részről előre volt látható, hogy Szulejmánt az akaratja és érdeke ellen történtek új hadjárat indítására fogják készíteni: szükségessé lön a magyar országgyűlés összehívása.

Ferdinándnak szándéka volt már (1551) november második felében Pozsonyba maga köré gyűjteni az egyesített ország rendéit¹⁾ de utóbb az ország alsó részeiben a törökök ellen megindult hadjárat miatt, az országgyűlés kihirdetését elhalasztotta.²⁾

¹⁾ Ezt *Oláh Miklós* egeri püspöknek szeptember 19-én Pécsből szétküldött levelei bizonyítják, melyekben november 22-én Pozsonyban »sub Diaeta« tartandó első miséjére a rendeket meghívja. (Kovachich. Supplementum. III. 217. 1.)

²⁾ *Ferdinánd* 1551. december 14-én Fráter Györgynek írja: «Licet ipsimet jam dudum facile cognoverimus statum et negocia bujus afflicti Begni nostri Comitiorum celebrationem postulare, jamque Conventum. quoque indicere voluerimus, tamen ista expeditione suscepta impediti fuimus.» (Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.)

Az év vége felé Fráter György kezdette hathatósan sürgetni a királyt, hogy az országgyűlést mielőbb hívja össze. Deczember 3-án Lippa alól irt levelében kijelenti, hogy a törökök kezeiben levő várak visszaszerzésére megindított hadjáratnak folytatása a sereg szaporítását és újjászervezését teszi szükségessé. Hogy ez megtörténhessék — úgymond — »az én véleményem az volna: tartson felséged Magyar országban haladék nélkül országgyűlést, s egy időre maga is jöjön az országba, hogy ez által a rendek felbuzdítottván, a gyűlésre minél számosabban jelenjenek meg. Mert szükséges, hogy a karokat és rendeket az egész országból meghívja felséged, miszerint azután velök czélszerűleg végezessen. Az országgyűlést már csak azért sem lehet továbbra halasztani, hogy Becsét és Becskereket még a tél folytában vissza lehessen foglalni.« Egyúttal felkérte a királyt, engedje meg neki, hogy az országgyűlésen ő is jelen lehessen.¹⁾

Alig múlt el három nap es egy második levélben kéri Ferdinándot, egy nappal se halaszsa tovább az országgyűlés összehívását, hogy a jövő évi hadjárat tárgyában ideje korán meg lehessen tenni az intézkedéseket. Es nem kételkedvén, hogy a király meg fogja hallgatni: ő maga deczember 21-re az erdélyi rendeknek gyűlést hirdetett, mely hivatalva volt mind a jövő hadjárat iránt végezni, mind a magyar országgyűlésre követeket választani. Ugyanezt készült később a kormánya alatt álló magyarországi vármegyékben is tenni, hogy ekként ezen részek legjelentékenyebb rendei szintén megjelenjenek a magyar országgyűlésen. Ezen gyűlés bevégezése után, azonnal a királyhoz kívánt utazni, mire ismételve kikérte felhatalmzását.²⁾

A király midőn Fráter György első levelét vette, deczember9-én még nem volt elhatározva, mit tevő legyen. Figyelmeztetéséért köszönetét mondott, de hozzá tette, hogy az országgyűlés kihirdetését illető határozatáról csak később fogja értesíteni.³⁾

1) Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

2) Eredetije ugyanott.

3) Eredeti fogalmazata ugyanott.

Mindazáltal már másnap létrejött a határozat.

Február 22-re Pozsonyba hirdette ki az országgyűlést, ígérve, hogy azon személyesen meg fog jelenni, hogy az egyes-ség és béke megszilárdítása, úgyszintén az ország védelme tárgyában az ország rendével intézkedjék. A megyéket felhívta, hogy oly követeket küldjenek, kik az ezen ügyek tárgyalására, és »ha szükséges lesz, a nádori méltóság betöltésére* is alkalmasak.¹⁾

Szándéka volt több nappal az országgyűlés megnyitása előtt érkezni meg Pozsonyba, hová február 14-ére a magyar tanácsosokat — közöttük Fráter Györgyöt is — meghívta, velök az országgyűlésen teendő előterjesztések iránt tanácskozandó.²⁾

Azonban a király csak február 28-án érkezett meg Pozsonyba,³⁾ hol a főpapok kivételével a főrendek csekély számban voltak együtt. Némelyek csak későn, márczius második felében érkeztek.⁴⁾ Erdély és a Tiszán túli megyék is kép-

¹⁾ Az Ugocsához intézett, december 10-én kelt, példány eredetije a b. Révay család stjárnicskai levéltárában. A királyi városokhoz intézett meghívó-levelekben a nádor-választásról nincs említés téve.

²⁾ Ferdinand királynak, Bécsből december 12-én Fráter Györgyhöz intézett levelét közli *Bel. Notitia Hung. Novae. I. 364. 1.* — Két nappal utóbb, válaszolván Fráter Györgynek, december 9-iki levelére mentegeti magát, hogy az országgyűlést korábban össze nem hívhatta. És helyeseli, hogy Fráter György az erdélyi rendek követeivel az országgyűlésen megjelenni készül. (Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.) Ismeretes, hogy Fráter György e két levelet már nem vette kezéhez. December 17-én öletett meg.

³⁾ Saly Jeromos selmeczi követ február 27-én jelenti, és Türk Dániel naplójában ugyanezen napra jegyzi fel a király megérkezését, ki egyenesen a templomba lovagolt s ott jelen volt a délutáni isteni tiszteleten. Másnap megjelent Oláh M. primitiáján, és részt vett az ezen alkalmából rendezett lakomán.

⁴⁾ Schradt Kristóf márczius 3-án Pozsonyból Mária királynénak jelenti: »Es seind ausserhalb den Bischofen wenig ungrisch Herrn erschinen.« (Brüsseli Okmánytár. II. 327. 1.) Körmöcz város követe márczius 23-án írja: »Die grösten Herrn eines Tails sein erst auff den Rakusch khumen.«

viselve voltak.¹⁾ A városok követei között az erdélyi városokéival is találkozunk.²⁾

Ferdinánd február utolsó napján nyitotta meg az országgyűlést.³⁾

A megnyitó előadásban kiemelte, hogy azért hívta egybe a hű karokat és rendeket, hogy idejekorán felhívja figyelmüket a fenyegető veszélyekre.

Röviden érinti, hogy uralkodása kezdetétől fogva, Magyarország megmentése érdekében, költséget és fáradságot nem kímélve, mindent megtett, a mire képes volt; míg végre Isten segélyével sikerült Erdélyt és Magyarország alsó részeit hatalma alá hozni, s ekként az ország egységét helyreállítani., ♦

Most azonban értésére esett, hogy a szultán nagy készületeket tesz Magyarország ellen. Ha ez megtörténik, ő személyesen, két fiának kíséretében, egész erejével fog az ellenséggel szembe szállani. Felhívja a rendeket, hogy ők is, kiknek leginkább érdekekben áll a veszély elhárítására törekedni, a saját és gyermekeik megmentése végett, őseik példáját követve, fejenként ragadjanak fegyvert, és zsold nélkül szolgáljanak a királyi zászló alatt; valamint minden 20 jobbágy után egy huszárt a magok költségén és ugyanannyit jobbágyaik költségén állítsanak ki. Továbbá nemcsak a jelen

¹⁾ Türk Dániel naplójában említi, hogy az erdélyi nemesek és városi követek február 29-én 10—10 ezüst kupával kedveskedtek a királynak. A Tiszán túli rendekről is tesz említést.

²⁾ Körmöcz város követe (Georg von Eyskar) márczius 23-án írja: »Es gehet uns Gesandten aus den Pergkseten nit anders als allén andern Erbarñ Steten aus Sybenburgen, Czyps, Preszburgkh, Ödeburg, Tyrna etc., weliche mit grosser Antzal . . . im Rakusch sein.« (Eredetije Körmöcz város levéltárban.) Á bányavárosoknak a főrendekhez címzett megbízólevelük és folyamodásuk egykorú példánya Körmöcz város levéltárban. A szebeni polgármesterhez márczius 14-én Pozsonyból küldött országgyűlési jelentés így van aláírva: »Andreas Byrkner et Joannes Benkner caeterique Judices Ci vitatunk* (Eredetije az erdélyi szász nemzet levéltárban.)

³⁾ Schradt Kristóf idézett jelentésében említi: »Den lessten Februári! hat sich der Ragkuscli hie angefangen.«

évre, hanem a következő három évre is ajánljanak meg adót, minden porta után 3 forintot.

Továbbá felszólítja a rendeket hogy a vallás ügyét vegyék ismét tárgyalás alá; a jobbágyok költözési szabadságát állítsák vissza; gondoskodjanak módokról, miként kelljen azon katonákat és szolgálakat megbüntetni, kik kapitányaik, illetőleg földesuraik engedelmé nélkül a táborból eltávoznak.

Vége felkéri a rendeket, hogy a jövő hadjáratra vonatkozó ajánlataikat nyolcz nap alatt közöljék vele. ¹⁾

Egyidejűleg külön emlékiratot terjesztett az országgyűlés elé, melyben részletesen előadta az új pénz veretésére vonatkozó szándékait, és kifejtette, mily nagy előnyök fognak Magyarországra háromlani, ha a magyar érczpenz a németországgal egyenlő pénzláb szerint fog veretni. ²⁾

A királyi előterjesztések a rendek körében kedvező fogadtatásra találtak. ³⁾

Mindazáltal a tanácskozások csak lassan haladtak előre, és nem folytak mindig zaj tálánál. ⁴⁾

Az alsó tábla, ismét a ferenczrendűek kolostorában, *Mérei Mihail*/ királyi személynek elnöktele alatt tartotta üléseit.

Miután márczius 2-án a királyi előadások magyar nyelven megmagyaráztattak, a következő napon kezdetét vette az egyes pontok megvitatása.

Legelőbb a jövő hadjáratra teendő készületek és ajánlatok jöttek szónyegre.

Az, hogy a rendek a közelebbi hadjárat alkalmával fejjenként felkeljenek, és hogy mindenki önköltségén táborozzon

¹⁾ A k. előterjesztés teljes szövegét nem ismerjük. Tartalmát resumálják a törvénykönyv I—III., V., VII—IX. cikkei. Továbbá ismeretik Schradt Kristóf márczius 3-iki és az erdélyi szász városok követinek márczius 12-iki jelentéseik, végre a Türk Dániel-féle napló.

²⁾ Ezen iratról a törvénykönyv XL VT. cikke szól.

³⁾ *Schradt, Kristóf* idézett jelentésében írja: »Dieses Fürbringen (t. i. a propositio), wie ich gemerkht, hat den Ungern fast wol gefallen; glaub gentlich si werden sich wol haltén und der königlich Maiestüt iren Regem bewilligen.«

⁴⁾ Említi ezt Türk Dániel naplójában, és említik az erdélyi szász városok követi márczius 12-iki jelentésükben. Az utóbbinak eredetije az erdélyi szász nemzet levéltárában.

sem a királytól, sem bárki mástól fizetést el nem fogadván: nehézség nélkül ment határozatba. A szónokok által felhozott okok között némelyek figyelmet érdemelnek.

Hangsúlyozták, hogy csak ily eljárás által lehet »bedugni az idegenek száj át,« kik a magyaroknak szemökre lobhantgatják, hogy mások pénzen tartják fen hazájokat. Továbbá csak így szerezhetik vissza szabadságukat; és ha azt saját erejükkel és költségükön vívják ki, azután sem a király sem a külnemzetek nem fogják többé megérthetni.

A. végzés rögtön átküldetett a főrendek ülésébe, kik hozzájárulásukat jelentették ki. ^{x)}

Márczius 3-án a jobbágyok szabad költözési jogának visszaállítása iránt zajos és eredménytelen tanácskozások folytak. Maga az elnöklő személynek sem támogatta a királyi kívánatát. ²⁾

Más nap a rendek ismét visszatértek a hadjárat alkalmi! böi teendő ajánlatokra. Elhatározták, hogy jobbágyaiknak tizedrészét fel fogják fegyverezni, minden jobbágyra két forintot vetnek ki, és szükség esetében mindnyájan jobbágyaikkal együtt fegyvert fognak. ³⁾

Márczius 7-ikétől kezdve a magánosok kérelmeivel felváltva, a vallás ügye tárgy altatott. ⁴⁾ A tanácskozások oly nehézkesen folytak, hogy a király kényszerítve látta magát a rendeket sietésre hívni fel. ⁵⁾ Ez nem maradt hatás nélkül.

¹⁾ Turk Dániel naplója, márczius 2-ára.

²⁾ Türk Dániel e napra feljegyzi: » Confuse multa clamata, nihil omnino conclusum. Noluit tamen etiam Merei Michael plane liberam transmigracionem illis esse.«

³⁾ Turk Dániel márczius 5-re.

⁴⁾ Türk Dániel márczius 9-re írja: »In monasterio iterum actum múltum de Religione.« E hely kétségtelenné teszi, hogy a vallás ügyét már egyik korábbi napon is tárgyalták. Hihetőleg ekkor merült fel azon komoly nehézségeket támasztó indítvány is, hogy a rendek hatalmaztassanak fel igényeiket a János király hagyatékához tartozó jószágokra, melyek a mohácsi vész előtt nem voltak Zápolya János birtokában, per utján érvényesíteni. Erről szól Desewffy János Ferdinand királyhoz intézett levelében. (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

⁵⁾ *Saly Jt roviofi* selmeczi követ márczius 11-én küldőinek jelenti: »Es gehen alle sachrn so spöttlich und langsam von statten, dasz 8 eh and

Március 12-én az alsó tábla, Malattsta királyi titkár közreműködésével, a végzéseket formulázta; és másnap egy tizenhat tagú küldöttséget választott, mely hívatva volt azokat a főrendeknek bemutatni és velők elfogadásuk vagy módosításuk iránt, tárgyalásokat folytatni.

Miután a főrendektől visszakerült végzések március 14-én az alsó táblánál még egyszer felolvastattak, mint a két 'tábla közös megállapodásai, a királynak bem utaltattak. -)

Ezekben hálás elismeréssel emelik ki a királynak eddig tanúsított buzgalmát és kegyelmességét. Áldást és szerencsét kívánnak neki és családjának. Életüket és vagyonukat ajánlják fel.³⁾

Helyeslik, hogy a fenyegető hírek alkalmából őket komoly készületekre hívja fel. De esedeznek, hogy azon esetre is, ha a szultán támadása elmaradna, ne ejtse el a nagy hadjárat megindítására vonatkozó tervét, és tegyen kísérletet a törökök kezeiben levő országrész visszaszerzésére. Ok készek minden áldozatot meghozni. És habár belátják, hogy az a mit tesznek, nem áll a helyzet igényeinek magaslatán, kérik, hogy tekintetbe véve nyomorukat, különösen a múlt évi szűk termést, elégedjék meg ajánlataikkal.⁴⁾

ist. Hat die Königlich Maiestat gestern desbalben der Landschafft eine guete Koppén (?) gébén. Was sie bent schliessen, ist morgen wider nichts. Man hebt erst lieut ain nenes Kram aufzuscblagen, uad ist zn besorgen, es kom die königlich Maiestat so bald von binnen nit. So man noch erst von Volk und Haubtleuth handln soli, da noch nichts von angefangen ist. Die Ungaro wollen einen nn grisclin Obrstn balm. (Eredetije Selmeecz város levéltárában.)

¹⁾ *Turk István* március 12-ére írja: »Tractatum mane de articulis, et ii vesperi ad candelám sunt releeti, pleriqne onines per Malates tain, qui eos et in posteruni seribet et constituet.« Es március 13-ra: »16 electi, qui Dominos Magnates conveniant, cum illis agant et conferant de articulis condudendis, et deinde ad Regnicolas referant, de iis in diem sequentem agendis.«

²⁾ *Türk Dániel* március 14-re írja: »Mane releeti sunt articuli in Monasterio.« Es március 17-re: » Articuli in arcé apud Regem erant revidendi.«

³⁾ A törvény könyv I. cikke.

⁴⁾ A törvénykönyv II. cikke.

Ezeknek megállapítása nagy nehézséggel járt.¹⁾ A katonák kiállítására nézve többet, az adó megajánlásában kevesebbet tettek, mint a mennyit a király kívánt.

Határozatott, hegy az összes főpapok, urak és nemesek, még az egy-telkesek is, tartozzanak, ha a király vagy fia Miksa táborba száll, személyesen felkelni, és minden tiz jobbágy után egy lovast a saját, és egy puskás gyalogot a jobbágyok költségén állítani ki. Senki a birtokos magyarok közül ezen hadjárat alatt zsoldért nem szolgálhat. A felkelés részleteire nézve megújítják az 1545-ik évi országgyűlés rendelkezéseit. Ezekben csak a következő módosításokat teszik: az oly egyháziak, kiknek birtokait nagy részben a törökök elfoglalva tartják, ti zedjő védelmeik minden 100 forintja után nem 5. hanem csak 2 lovast állítsanak ki; minden káptalan csak egyik tagját küldje közköltségen a táborba, hogy ott az isteni tiszteletet végezze, és isten ígését hirdesse; a plébánosok, kik eddig tizen'egy lovast tartoztak küldeni, ezen kötelezettségtől felmentetnek.

Az oly nemesekre, kik a táborban meg nem jelennek, to'es jószágvesztés büntetése határoztatik. Ha valamely nem nemes katona idő előtt a tábort elhagyja, azon úr vagy nemes, kinek szolgálatában áll, köteles mást fogadni helyette; és ha zsoldjának felvétele után távozott volna, fővesztéssel bűnhődjék.

A lovasok havi zsoldja 3 forint és 20 dénárban, a gyalogoké 2 forintban állapított meg.

Az élelmiszerek szállítása és az árak meghatározása tárgyában megújítatnak az 1545-iki országgyűlésen alkotott törvények.

Nehogy a katonák a táborozásban károkat okozzanak, határoztatik, hogy mielőtt egy csapat valamely faluból távozik, a kapitány a bírót és esküdteket kérdezze meg, vajjon történt-e kár, s ha igen, eszközölje annak rögtöni megtérítését. A hanyag kapitányt az országos főkapitány a kár kétszeres

¹⁾ Ezt a szász városok követei emelik ki idézett jelentésükben

²⁾ A Hl. czikk, összevetve az erdélyi szász követek idézett jelentésével.

értékének megtérítéséig tartsa fogságban. A király is intézkedjék a katonák által okozható károknak megakadályozása iránt. ¹⁾

A hadi szükségek fedezésére és különösen hajó had kiállítására, minden jobbágy porta után két forintot szavaznak meg, melynek fele szent György, másik fele szent Lukács ünnepeén hajtandó be; a következő két évre pedig evenként másfél forintot szavaznak meg az ország közszükségeire, feltéve, hogy a hadjárat a folyó évben befejeztetik, és más előre nem látható fontos körülmények be nem állanak. ²⁾

A *vallás ügyét* illetőleg kijelentik, hogy az iránt a két utolsó országgyűlésen »legct tanácskoztak és végeztek,« minélfogva az alkotott törvényekhez ragaszkodnak, óhajtván, hogy azokat a király hajtsa végre, és az engedetleneket büntesse meg. ³⁾

A jobbágyok költözködésének kérdése hosszas tanácskozások tárgyát képezte. ⁴⁾ A rendek — mint a törvényezikben mondják — azon voltak, hogy a költözködés! szabadság helyreállítása által Isten kegyelmét és a király jóakarátát kiérdemeljék. Mivel azonban ha ezt most a hadjárat küszöbén mondanák ki, a megajánlott adó behajtása és a katonák kiállítása körül sokféle zavarok támadnának: abban állapodtak meg, hogy ezt csak a hadjárat befejezése után, a legelső országgyűlésen fogják megtenni.

Minthogy Isten segítségével és a király buzgó igyekezetei által az országban az egy esség vissza van állítva, mindennek felett ennek állandósítására kell törekedni, és e' célból megszüntetni a viszályok és egyenetlenségek egyik főokát: az idegen jószágok bitorlását. Határoztatik, hogy az első beszercebányai országgyűlésnek törvényei az újon visszacsatolt országrészen is hatályba lépjenek, és az idegen kézben levő jószágok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza; határ-

¹⁾ A VI., IX—XIV. cikkek.

²⁾ A IV. és V. cikkek, összevetve a fentebb említett jelentéssel.

³⁾ A VII. cikk.

⁴⁾ A VIII. cikk.

napul az alvidéken szent *György napja*, Erdélyben a legközelebbi gyűlést követő tizenötödik nap van kitűzve.¹⁾

Mivel továbbá a két parton levő hazafiak kölcsönös erőszakoskodásaikból számtalan károk és sérelmek keletkeztek, melyek ha az ország törvényei értelmében per útján tárgyalatnának, zavarok és viszályok újabb kút forrásaivá válnának, határozatok, hogy mindazon erőszakos tettek és károk, bánfáknak és sérelmek, melyeket János király halála idejéig az egyik párt hívei a másik párt hívei ellen elkövettek, úgy tekintendők, mintha háborús felek követték volna el, s azok miatt senki pert nem indíthat, kárpótlásra igényt nem tarthat. Ellenben amit a két párt hívei János halála óta, vagy ugyanazon párt tagjai bármikor elkövettek egymás ellen, per tárgyát képezheti.²⁾

A két ellenkirály által tett jószágadományozások tárgyában kimondatik, hogy azok, a mennyiben az illetők az adományozott jószágokat tényleg birtokukba vették, érvényeseknek tekintendők; azon egy eset kivételével, hogy ha az egyik király azért fosztott volna meg valakit jószágaitól, mert a másik királyhoz ragaszkodott. Továbbá ha az illetők az adományozott jószágokat nem is vették volna tényleg birtokukba, ezek jogos tulajdonuknak tekintendők, ha János király részéről Erdélyben és a tizenegy alvidéki megyében, Ferdinánd részéről pedig az ország többi területén történt az adományozás. Ellenben János király halála óta csak azon jószágadományozások érvényesek, melyeket Ferdinánd tett vagy meg erősített.³⁾

A visszacsatolt alvidéki megyékben a tizedek kibérlése az 1550-ik évi törvények, Erdélyben a régi szokás szerint történjék. \).

A *nádori méltóság* betöltését a király propositióiban hallgatással mellőzte. A rendek sem sürgették azt erélylyel. Mind azáltal nem mulasztották el szóba hozni. Abból indultak ki, hogy a törvények haszontalanok, ha végre nem hajttnak,

¹⁾ A XVI. és XVII. czikkek.

²⁾ A XIX. czikk.

³⁾ A XX—XXIII. czikkek.

⁴⁾ A XXIX. czikk.

és azok kik ellenök vétettek büntetlenül maradnak; e miatt *tároztatik, hogy nádor választatván.* a rendes nyolczadi törvényszékek haladék nélkül intézzék el mindazon peres ügyeket, melyekről az utolsó országgyűlések rendelkeztek. »*Ita pedig netán ő felségének nem tetszenék ez idő szerint a nádori méltóságotbetölteni;*« az igazság kiszolgáltatása az utóbbi országgyűléseken alkotott törvények értelmében történjék.

Bár a közelebb megindítandó hadjárat tartama alatt a törvényszékek szünetelni fognak; a király, vagy távollétében a helytartó, ezen idő alatt is Ítéljen a lopások, erőszakos tettek és a hatalmaskodások tárgyában; hasonlólag azok felett is, kik az idegen birtokokat visszaadni vonakodnak; végre az özvegyek által és a jegybért íránt támasztott perekben.

A király felkéretik, hogy 28 felvidéki megye részére Kasán tartandó törvényszék megnyitásának határnapját tűzze ki. Megállapítatik, hogy a nyilvános gonosztevőket minden megye nyomoztassa ki és büntesse meg.

Az egyházi törvényszékek,¹⁾ háború idején kívül, rendszeren és a régi szokás szerint folytassák működésüket. Oly káptalanok és conventek, melyekben kevesebb mint öt papi személy található, ne végezhesék a hiteles helyek teendőit. Ellenben a többiek rendes területükön kívül is végezhesék.¹⁾

A királynak a pénzverésre vonatkozó előterjesztése nem talált nagy ellenzésre. A rendek megegyeztek, hogy a király jövőben a németországi pénzláb szerint veresse a magyar ércz-pénzt; csak azt kötötték ki, hogy az ekkoráig a körmöczyi pénzláb szerint veretett pénzeket ezentúl is az egész országban mindenki igaz értékök szerint tartozzék elfogadni.²⁾

A király kimerítő bánya-rendtartást szándékozott az országgyűlés elé terjeszteni.³⁾ Ez azonban nem történt meg. Es az országgyűlés e tárgyban csak két végzést hozott. Az egyik ki mondja, hogy az új bányák nyitásánál a régi törvények tekintendők érvényeseknek. A másik felkéri a királyt, hogy az arany-

1) A XXIV—XXVI H.; XLL. XLJII. és XLIV. csikkek.

2) A XLVI. czikk. * .

3) Körmöcz város követe 1552. inárczius 23-iki jelentésében említi, hogy annak előterjesztését várják.

nak és ezüstnek kivitelét az országból újólaj szigorúan tiltsa el. ¹⁾

A király az 1550-ik évi országgyűlésen, a rendek kérésére, hogy ősi szabadságaikat és kiváltságaikat tartsa tiszteletben, azt válaszolta, hogy a zavarteljes és háborús időkben azoknak megsértése ki nem kerülhető; de ígérte, hogy mihelyt az ország egysége helyre lesz állítva, kívánságuknak készséggel fog megfelelni. A rendek most, miután a feltétel beteljesült, ígylmeztetik ígérétére. ²⁾

Továbbá a következő kérelmekkel feldúlnak a királyhoz. A múlt évi országgyűlésen tett ígéréte szerint, vagy ő maga, vagy első szülött fia, az év nagyobb részén át Magyarorszáiban tartózkodjék. ³⁾

Az ausztriai rendekkel mielőbb kezdjen tárgyalásokat azon magyarországi várak visszabocsátása iránt, melyek zálogczimen a főherczegséghez vannak csatolva; hogy ezen ügyet a jövő országgyűlés véglegesen elintézhesse. A tizenhárom szepesi város visszaszerzése iránt is tegyen lépéseket. Az országos határok kiigazítása ügyében, a kiküldött biztosok jelentése alapján, határozzon. ⁴⁾

A vármegyéknek, a zavarok alatt elszakasztott részeit csatoltassa vissza. Intézkedjék, hogy a főispánok a megye közönsége előtt tegyék le a hivatali esküt; és azokat, kik az országgyűlések ismételt végzései után sem tették le, mozdítsa el. Az egy telkes nemeseket, kiket némely hatalmaskodó főurak a jobbágyok sorsára juttattak, szabadságukba helyezze vissza. ⁵⁾

Az üresedésben levő egyházi méltóságokat, miként a világiakat is, mielőbb érdemes magyaroknak adományozza. ⁶⁾

A győri püspökségnek elzálogosított jövedelmeit szerez-

¹⁾ A XXXVI. ég XXXVII. cikkek.

²⁾ A XXX. czikk.

³⁾ A XXXII. czikk.

⁴⁾ A XXXIIL. XXXIŸ. cikkek.

⁵⁾ A XXXIX., XL. cikkek.

⁶⁾ A XLII. czikk.

ze és bocsássa vissza. Azon világi urakat és nemeseket, kiknek jószágai az ő kezeiben vannak, egy év alatt elégitse ki. ¹⁾

A száraz vámokat és az ujonan emelt mindennemű vámokat szüntesse meg. ²⁾

A királyi és bányavárosok saját kereskedelmi szabadságaik fentartása, illetőleg visszaállítása érdekében márczius 8-án folyamodást nyújtottak be az országgyűlésnek és a királynak. ³⁾ E tárgyban törvényczikk nem alkottatott. ⁴⁾

A király választ márczius 18-án küldötte le. A végzések legnagyobb részével meg volt elégedve. Néhány ügynek elintézését a jövő országgyűlésig elnapoltatni, és az adót két forintról háromra kiegészíttetni kívánta. ⁵⁾

A rendeknek szabadságaik érdekében tett kérésökre azt válaszolta, hogy az ország összes szabadságait, melyek a királyi tanács és a cancellária hatáskörére, a királyi pecsét használatára, az ország pénzügyeinek kezelésére, a magyar tisztviselők kinevezésére, a világiak birtok-jogaira, az egyházi javadalmakra és a kereskedők szabadalmaira vonatkoznak, híven meg fogja tartani, és mások által megtartatni. Azonban kiemelte, hogy a tényleg hivatalban levő némely idegen származású főpapokat és várnagyokat rögtön el nem bocsáthatja, és az érczbányáknál is kényszerítve van szakképezett idegen tisztviselőket tartani. ⁶⁾

Egyébiránt ígérte, hogy az üresedésben levő egyházi és világi méltóságokat érdemes magyarokkal fogja betölteni;

¹⁾ A XVIII. czikk.

¹⁾ A XXXV. czikk.

³⁾ Mindkettőnek egykorú másolata Soprony sz. k. város levéltárában.

⁴⁾ Mindazáltal a király a rendek felterjesztésére adott válaszában erre is reflectált.

⁵⁾ Türk Dániel naplójában márczius 18-ra olvassuk: *vConventum in Monasterium, ibi retractaciones articulorum per Maiestatem Regiam facte relecte Eadem die de Regie Maiestatis response super articulis usque ad secundam horam pomeridianam tractatum, et a Regnicolis conclusum, verum a Praelatibus et Magnatibus nondum. . . Summa Regie retractacionis erat: plerorumque negociorum litigiosorum suspensio usque in Diétam et Conventum sequentem. Dica 3 floreni.*«

⁶⁾ A királyi válasz ezen pontjáról a XXX. czikk részletesen szól,

vagy maga, vagy távollétében első szülött fia, Miksa cseh király, az év nagyobb részét Magyarországon töltendi. ¹⁾

A maga és a János király által tett jószágadományozásokra nézve megállapított végzéseket megerősítvén, hozzá adta, hogy ha, ezeknek daczára, nehézségek merülnének fel, a további teendők iránt a jövő országgyűlésen a rendekkel tanácskozni fog. ²⁾

A királyi válasznak két, az adóra és az ország szabadságaira vonatkozó pontja felett, az országgyűlésen hosszú és szenvedélyes viták keletkeztek. Még február 23-án is oly stádiumban volt a tárgyalás, hogy nem lehetett előre látni mikor és mikép ér véget. ³⁾

Azonban már két nappal utóbb megnyugtató eredmény jött létre.

A rendek megajánlották a 3 forintot minden jobbágy után, de másfelől a jobbágyok terhét aránylag csökkentették, midőn korábbi megállapodásukat módosítva, azt határoztak, hogy nem minden 10, hanem csak minden 20 jobbágy tartozzék, a maga költségén, egy gyalogot állítani ki. Egyúttal kikötötték, hogy a jobbágyokat semmiféle további terhekkel ne szabadjon zaklatni. ⁴⁾

Az ország szabadságainak megtartására vonatkozó királyi Ígéretet törvénybe ígtatták; megnyugvásukat jelentvén ki a felett, hogy a tényleg alkalmazásban levő idegen származású főpapok, várnagyok és bánya-tisztek egyelőre hivatalaikban megmaradhassanak; úgy azonban hogy mindnyájan az ország törvényeinek legyenek alávetve, és az idegen várnagyoknak hatásköre a várakra, s nem egyúttal a várak jövedelmeinek kezelésére is terjedjen ki. ⁵⁾

¹⁾ A királyi válasz ezen két pontjáról szólnak a XXXII. és XL III. czikkek.,

²⁾ A királyi válasz ezen pontja külön törvény czikkbe (XXII.) ígtattott.

³⁾ Tudjuk ezt a körmöczi követnek idézett, márczius 23-iki jelentéséből.

⁴⁾ A III. —V. czikkek.

⁵⁾ A XXX. és XXXI. czikkek.

A királyi válasz tárgyalása alatt egy új kérdés is került szőnyegre.

Az alsó tábla márczius 18-iki ülésén, *Bethlen Gábor* »egy jeles és izmos testalkatú katona.« azon indítvány nyal lépett fel:¹⁾ hogy a rendek kérjék meg a királyt, jogosítsa fel azon nemeseket, kik a véghelyeken katonáskodnak és állandó lakhelylyel nem bírnak, a királyi városokban megtelepedni, házakat vásárolni és vagyonukat biztosságba helyezni: hogy pedig ez lehetővé váljék, bocsásson megfelelő rendeletet a királyi városokhoz.

Az alsó tábla, túltéve magát a városi követek ellenzésén, nehézség nélkül elfogadta ezen indítványt, melyet a főrendek is felkaroltak.

A városi követek ekkor a királyhoz folyamodtak. Felkérték, ne erősítse meg az országgyűlés végzését, mely kiváltságokkal ellenkezik, és a városok belbékéjét veszélyeztetné, minthogy a nemesek nem hódolnának meg a városi hatóságok- és szabályoknak. A király röviden válaszolt, felhíván a követeket, hogy kérelmüket Írásba foglalva nyújtsák be. Azt megtették, sőt azzal is fenyegetődztek, hogy a pozsonyi vagy a szepesi káptalan jegyzőkönyvébe óvást fognak igtattatni. ²⁾ De mindez nem használt semmit.

A királya királyi és bányavárosoknak meghagyta, hogy a falaik közé vonuló nemeseket fogadják szívesen és engedjék meg nekik házakat vásárolni. ³⁾ És miként ezen ügyben, úgy a többi pontokra nézve is márczius 24-én megnyugtató leiratot küldött le a rendekhez, kiket a váriakba hívott fel, hogy élő szóval is közölje velök válaszáat végzéseikre.⁴⁾

A rendek még azon nap délutáni óraiban követték a királyi felhívást. De Ferdinand, kit időközben egy moldvai követ-

¹⁾ Türk Dániel, kinek naplójából ezen részleteket kölcsönözzük, megjegyzi, hogy Bethlen indítványát »procul duhio instinctu Cassoviensium« tette; de az összefüggést az indítvány és Kassa városa között nem ismerjük.

²⁾ Türk Dániel márczius 18 és 21-ik napjára tett feljegyzéseiben tüzetesen szól ezen ügyről.

³⁾ A királyi határozat (XLV.) törvényezikkbe igtattott.

⁴⁾ *Türk Dániel* márczius 24-re írja: »In Monasterio releete sünt .Regie Maiestatis respnsiones, et plaeuerunt.«

ség vett igénybe, ha rmad napra halasztotta elfogadásukat. Ekkor köszönetét mondott nekik tanúsított engedelmességükért, a törvényczikkek alkotásában kimutatott egyetértésükért, a megajánlott adóért. A rendek (z alkalommal még két kérelemmel fordultak hozzá: hogy határozatát a nádori méltóság betöltése iránt közölje velük, és jelentse ki mikor és hol fog egybegyülni a török ellen indítandó hadsereg.

A nádori méltóság iránt — így válaszolt — még nem határozott, de értekezni fog tanácsosaival, és két nap múlva közlendi elhatározását. A hadsereg egybegyűlésére vonatkozó felvilágosításokat nem adhatja meg, egyéb okokon kívül azért sem, nehogy az ellenség tudomására jussanak. ¹⁾

Egyébkint kijelentette, hogy a bemutatott törvényczikkeket meg fogja erősíteni, a mit még azon napon (márczius 26-án) csakugyan megtett. ²⁾

Két nappal utóbb fogadta a rendeket búcsú kihallgatáson. Szónokuk beszédére adott válaszában kiemelte, hogy végzéseiket jóváhagyta; és miként ő maga részéről mindent megteend a mi hatalmában áll, bizton reméli, hogy ők is teljesíteni fogják mindazt, a mit Ígértek. Mivel pedig azért tartotta, őket vissza, hogy velök a nádori választás iránt tárgyaljon, ő pedig most, több oknál fogva, nem tartja czélszerűnek, a nádori méltóság betöltését; hangsúlyozni kívánja, hogy ő eredetileg a mellett volt, hogy ez most történjék meg, de az időviszonyok a jövő országgyűlésre való elhalasztását követelik. ³⁾

A mi a benyújtott közös és magán folyamodásokat illeti, ezeknek nagy részét már elintézte, a többit este és másnap intézendi el.

¹⁾ Turk. *Dániel* február 26-ára.

²⁾ A megerősített törvénykönyv egykorú példánya az egykori magyar udvari cancellaria levéltárban.

³⁾ Vv/r/c *Dániel* naplója. »Quia autem — e szavakat adja a király szájába — tempus ideo erat dilatnm, ut de Palatini constiucione ageretur. sibi autem non videri consul tūm ut modo el iga tūr, ob múltán rationes; no tamen arbitrenlur ideo dilatnm tantum esse tempus, sciant pro certo, se in ea fuisse opinione ut crearetur, verum tompora sic esse ut eogatur ditterre creacionem in proximam fn fii ram diétám,«

A rendek egy része még ezután is Pozsonyban maradt. A városi követek még egy kísérletet tettek városi szabadaimaik megoltalmazására. ¹⁾

A főrendek és nemesek pedig, márczius 30-án, még egyszer összegyűltek a királynál, ki ekkor meghallgatásuk után Báthory Andrást erdélyi vajdává és Losonczy Istvánt temesgróffá nevezte ki. és hűségi esküjüket fogadta. ²⁾

Ferdinand még az nap hajón Bécsbe utazott. ³⁾

Fiai Miksa cseh király és Ferdinand főherczeg, kik márczius 7-én érkeztek Pozsonyba, már négy nappal előbb tértek vissza. ⁴⁾

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ *Türk Dáuiel* márczius 30-áraírja hogy midőn a városi követek a várba felmentek: »iam offendimus ibi Regem agentem énrám Regnicolis cum 1). Andrea Báthory et Stephano Loschoncio per Dominum cancellarium. . . Et jurarunt aperte coram Regnicolis.«

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ *Türk Dániel* naplója, márczius 7 és 26-ra. Ugyancsak e naplóban feljegyezve találjuk, hogy márczius 4-én nem volt ülés, mert a király lejött a városba, hol misét és prédikációt hallgatott. Másnap délután a rendek mentek fel a várkápolnába, hol Illicinus Péter a király jelenlétében latin beszédet tartott a lutheránus tanok kiirtása és a török hadjárat tárgyában; de oly hosszadalmasai!, hogy mielőtt befejezte volna, a király eltávozott. Márczius 13-án ismét a várkápolnában Kristóf bécs püspök prédikált. — Márczius 10-ére ezen feltűnő feljegyzést találjuk: »Exhibitus est *Dlephas* Regi publice in arcé, innumeris hominibus spectantibus. Horrendum verte animal.«

VIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1551—1553.

I.

Fráter György az 1551-ik év elején komolyan és buzgón fáradozott azon, hogy Erdélyt és a kormánya alatt álló magyarországi részeket Ferdinand uralma alá hozza.

Izabella és Petrovich ellentétes irányú törekvéseit meg-
hiúsítandó, 1551. január 20-án *Nagyváradra* gyűlést hirde-
tett, a János Zsigmondinak hódoló rendek részére. Itt, január
22-én tartott beszédében, erőteljes szavakkal intette az egy-
begyűlteket, hogy szakítsanak a törökkel, és hódoljanak meg
Ferdinándnak *)

A gyűlés végzéseit nem ismerjük.

II.

Az 1552-ik év súlyos csapásokat hozott hazánkra. A törökök a temesi részekben és a Dunán túl nagy erélylyel és sikerrel terjesztették ki foglalásaikat. És míg a király meg nem jelenése miatt a nemesi közfelkelés elmaradt, az idegen zsol-

¹⁾ Báthory András, 1551 január 27-én Bátorból Nádasdy Tamáshoz intézett levelében, írja: »Uy ságot ezt yrhatom kegyelmednek, hogy zent, Fabyan és Sebestyén napjára hyrdetet vala gywlést fráter Gewrgy Váradra, mynd erdelyeknek és magyarországynak, kyre ráys gywtek volt; ényš bocyatam vala egy embert ky ot halgasson. Fráter Gewrgy ez elmúlt cyterteken bement volt az ország kewzybe és megmondota nekyk, hogy az vezedelem raytok vagyon, és hogy sem ew, sem kyrálné azony nem elyğ az oltalmazásra; yntete ara ükét, hogy fejedelmet és urat keresenek, ky megmaradásokra gondot, tngyon wyselni, mert ha myndyayan Petrowytal tewrewké akarnak lény is, ew egydwl soha tewrewkel nem akarya tartany, hanem mynt kereztyén emberhez ylyk, ahöz akarya magát tartany; ha penyğ az orzagys kereztyénwl akarnak magokra és megmaradássokra gondolni, ewys kyz velek mynd ylny és mindenbe velek leny.s (Eredetije a budai kamarai levéltárában.)

dosok ellenség módjára, dúlták az országot. Általános csüggedés és elkeseredés uralkodott a rendek között. ¹⁾

Ily körülmények között a vármegyék, melyek leginkább ki voltak téve a veszélynek, részleges gyűléseken igyekeztek védelmükről gondoskodni.

Losonczy István, a Ferdinand által kinevezett temesi gróf, 1551. végén vitézül és szerencsésen védelmezte Temesvárt. Minthogy 1552. tavaszán a törökök fenyegető készülteiről biztos hírek érkeztek, és előre volt látható, hogy e fontos erősség újabb támadásnak lesz kitéve, június 6-án az áradni egy *ei Simándon* ²⁾ maga köré gyűjtötte a szomszéd megyék rendéit, hogy velök a pozsonyi országgyűlés törvényeinek végrehajtása iránt tanácskozzék, és tőlök segítséget eszközöljön ki.

Megnyitó beszédében bemutatván a királyi rendeletet, mely a rendeket útasítja, hogy Losonczy felhívására, a török ellen fejen kint felkeljenek, azután buzdította az egybegyűlteket, hogy a király iránt engedelmisséget, a török támadással szemben áldozatkészséget tanúsítsanak. Kikérte a maga, részére is támogatásukat, viszont biztosítván őket, hogy hazája iránti kötelezéseit híven fogja teljesíteni.

Felhívta figyelmüket arra, hogy több megye alispánt nélkülöz, kire pedig mind az adó behajtása, mind az igazság kiszolgáltatása, mind egyéb teendők ez; Íjából mellőzhetetlen szükség van; e miatt az alispáni hivatal betöltése iránt intézkedni kell.

Végre felkérte őket, hogy mivel Temesvár az egész alsó vidék védbástyája, erődítményeinek helyreállítására jobbágyaikat rendelkezésére bocsássák.

A rendek ezen előterjesztésre következőleg válaszoltak.

Minthogy az országgyűlés a közfelkelést a királynak személyes táborba szállásától tette függővé; ők ezen végzés

¹⁾ Ennek élénk kifejezését találjuk Batthyányi Ferencnek 1552 szeptember 2-án Mária királynéhoz intézett levelében. (Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. II. 353.1.)

²⁾ Pesty Frigyes szerint Ternes-megyében is létezett egy ily nevű helység. Lehetséges, hogy a gyűlés ott tartatott.

ellen nem cselekedhetnek. Egyébkint biztosítják a királyt hódolatuk, a gróftól jóakarattal felől.

Az alispán! hivatal betöltésének szükségességét elismerik, s ez iránt az intézkedést a királyra bízzák. ¹⁾

Jobbágyaikat, kikre különben is súlyos terhek nehezednek, és kik jelenleg az aratással vannak elfoglalva, meg akarván kímélni, Temesvár megerősítésére a folyó évi adónak minden forintja után 1 5 dénárt ajánlanak meg. ²⁾

Losonczy erre kijelentette, hogy ő ragaszkodik a királyi rendelethez, és a közfelkelést újra elrendelte. Mire az egybegyűlt rendek azt határozták, hogy követeket fognak a királyhoz küldeni.

A tárgyalások ekként be voltak fejezve. De másnap újabb hírek érkezővén a törökök felől, a rendek, kik még Simándon voltak, megjelentek Losonczy előtt, és készeknek nyilatkoztak zászlaja alatt fejenként fegyvert fogni.)

III.

1552. július 21-én *Abaij, Borsod, Gum'ör, Heves, Sáros, Szépe s, Torna és Zemplén* megyék rendei *Szikszón* tartottak gyűlést.

Itt elhatározták, hogy a nyolcz megye területén lakó összes birtokos lakosok jobbágyaikat felerészben felfegyverezzék, és a közelebb fekvő megyékből július 27-éig, a távolabb fekvő megyékből pedig 31-éig Szikszóra küldjék. A jobbágyoknak, kik a felkelésben készséget és buzgalmat fognak tanúsítani, kilátásba helyezték, hogy földesuraik a kilencednek harmadrészét el fogják engedni.

Minden vármegye hadai felett az alispán és a főkapitány által melléje rendelt hadnagy viselje a parancsnokságot,

¹⁾ Így értem a következő helyet: » Quantum vero ad officium vicecomitum proficiendum in coin i tat ibns necessariis attineret, ad maiestatem vestram . . . deligendum et proficiendum esse dii Terunt.«

²⁾ egy értem a következő helyet: »Oí Terunt . . . do singulis portia unius flóren i singulos denarios 15.«

³⁾ Losonczy Istvánnak jelentése a simándi gyűlésről, mellékelve Castaldónak 1552. június 10-én Ferdinánd királyhoz intézett leveléhez. (Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban)

kik hivatva vannak a katonákat mindennemű károsításoktól visszatartani, és a mennyiben ez nem sikerül, az okozott károk megtérítését eszközölni.

A jelenlevő *Werner György*, kamarai tanácsos, késznek nyilatkozott a kezelésére, bízott királyi jövedelmekből a táborozás költségeinek fedezéséhez hozzájárulni. Az egybegyűlt rendek is tettek ajánlatokat; egyúttal azonban a királyt felkérték, hogy az általuk fizetendő segélypénzeket, a Lukács napján behajtandó adóból térítse vissza.

A segélypénzek kezelésére a magok köréből egy pénztárnokot választottak, oly kötelezettséggel, hogy azokat csak a hadjárat céljaira fordíthassa, és maga idején számadásait bemutatni tartozzék.

A szolgabírák utasítottak, hogy lakhelyeiken maradván, azon legyenek, hogy a lakosok az élelmiszereket szorgalmasan szállítsák a táborba.; egyúttal pedig azokat, kik a táborból, kapitányuk engedelmé nélkül, titkon eltávoznak, elfogják, és akár nemesek akár nemtelenek, fővesztéssel büntessék.

A gyűlés követeket küldött a bányavárosokhoz és a felvidéki királyi városokhoz, amazoktól 1000, ezektől 500 gyalognak kiállítását, úgy szintén ágyúknak, lőszereknek és lovaknak küldését kéreudók.

Bebek Iferencz és Pcrényi Gábor 4—4, Heréd i Benedek pedig 1 ágyút ajánlott fel a hadjáratra. ¹⁾

¹⁾, A gyűlésnek végzéseit, új másolatban, *Gyurikovics György* történetírónak kézirat gyűjteményében, melyet annak fiától vétel útján e sorok írója megszerzett, találtam. Az iraton nincs feljegyezve, hogy melyik levéltárból másoltattott le. — Valószínű, hogy ezen szikszai gyűlésre vonatkozik az, mit Tinódi Sebestyén verses krónikájában olvasunk, hogy az »egri bánok« értesülvén, hogy a török Eger ostromára készül, a vármegyéket segítségül hívták. »Az vármegyék varasában Szikszónak gyűlést tőnek, hogy arról szólanának. Jó Metskei Istvánt Egerből bocsáták Inté őket, segítségre gondolnának Ha békével lton lakni akarnának. Megcsúfolák, neki oly szót mondának: Vártartására ha elegen váltatok, Mire egri túsztben tíi maradtatok. Azért ha a konczával jól laktatok, A levét is tíi reá megigyátok. Azt hogy hallá István, nyelvét harapá. Elég válasz, ő magába monda. Hamar ez válaszszal Égre beszálla.«

De a felső-tiszai megyék illetén áldozatkészsége nem volt képes megmenteni azon vidék fővédhelyét: Eger várát.

IV.

A törökök dúlásai a késő ősszel sem szüntek meg.

November közepe táján *Bihar, Kr aszna, Szabolcs, Szathmár* és *Szobiok* megyék rendéi, egy gyűlésükből, követet bocsátottak Erdélybe Báthory Endre vajdához, kinek elhagyott állapotukat elpanaszolván, előadták azon aggodalmukat, hogy miután területükön sem országos kapitány nincs, ki őket megvédeni, sem erősség, mely nekik menedéket nyújtani képes volna: a törökök a közel Szolnokból bármikor reájok üthetnek, és ellenállás nélkül rabságba hurczolhatják mindnyájoka t.

A vajda üzenetük tartalmából és hangjából egy másnemű veszélyt is sejtett: azt hogy önkényes elpártolás által fogják megelőzni a fenyegető romlást. E miatt ügyöket a király figyelmébe ajánlotta., felkérvén, hogy védelmükről gondoskodjék. ¹⁾

V.

A várt segély helyett *Castaldo*, Ferdinánd királynak Erdélyben parancsnokoló tábornoka, a Tisza vidéki megyéknek december 8-án *Szántára*. gyűlést hirdetett, hogy azon országrész védelméről magok intézkedjenek. ²⁾

1 teret/, Bihar, Közép-Szolnok, Kr aszna, Marmaros, Sza-

¹⁾ *Báthory* 1552 november 20-án Gyula-Fehérvárról Ferdinándnak írja: »Conqueruntur mihi Nobiles Comitatum Zathmar, Zabolcz, Zol nők mediocris, Krazna et Bihoriensis, se ita omnino presidio destitutos esse, nt prorsus nemo, qui illos in tanta vicinitato hostium tutaretur . . . Ex quibus omnibus nihil magis quam illorum defectionem timeo.« (Eredetije a bécsi titkos levéltárban)

²⁾ *Warkoch Tamás* váradi kapitány 1552 december 14-én *Castaldónak* írja: »Ilccordari poterit Vestra Illustrissima Dominacio, quomodo de annuencia et mandato Vestre Illustrissime Dominacionis, Domini Nobiles de sex Comitatus ad tercium diem festi beati Nicolai ad oppidum Zantho, pro tractandaconservacioue huius térré, conuenerint.« (Eredetije ugyanott.)

bölcs, Szathniár és Ugocsa megyékből gyűlt össze, december 11-ikén, az alsó nemesség.¹⁾

Ezek *Dorozlay Farkast* és *Dobzay Jánost* küldötték Ferdinand királyhoz. ²⁾ Hűségük és hódolatuk felől biztosítván őt, kérték, hogy »ezen nyomorúlt és zaklatott országnak « nyújtson mielőbb segítséget, mivel Isten után egyedül belé helyezik minden reménységöket. Figyelmeztetik, hogy ezen országrésznek, mióta Báthory Endre erdélyi vajdává nevezetvéen elhagyta, nincs kapitánya, ki védelmükről gondoskodik. Küldjön tehát körükbe, elégséges hadsereg élén, kapitányt, de mindenestre magyar születés út, kinek az ország romlása ép úgy fájjon mint nekik magoknak, és a ki ezen országrész védelmez cséré képes legyen.

Mivel továbbá a várak mind a törökök kezeiben vannak, és ezen országrészt semmiféle erődítmény nem oltalmazza, minélfogva a jobbágyok, kik alig két-három mértföldnyi távolságra laknak Váradtól és Debreczentől, behódolni kényszerültek, és attól kell tartaniok, hogy a törökök dúló hadjárataikat mind tovább fogják kiterjeszteni; e miatt elhatározták, hogy addig is, míg követeik a királyi udvarból visszatérnek, saját védelmükre némi hadakat fognak kiállítani és Debreczenben összpontosítani. Ellátásukra mindenjobbágyra és egy telkes nemesre félforintnyi adót vetettek ki, melyet a földesurak előlegezni tartoztak.

Mínhogy pedig a főpapok és urak ezen országrész védelmében vonakodnak közreműködni, sőt az alsó nemesség némely előkelőbb tagjai is velök tartanak; felkéri *ir*-királyt, parancsolja meg azoknak, hogy honvédelmi kötél ességüknek tegyenek eleget.

Végre előterjesztették a váradi káptalan panaszát, hogy Castaldó tábornok 1000 forint adót vetett ki rá, mi szabadságaival ellenkezik, annál inkább, mert a nemesség minden terheiben részt szokott venni. ³⁾

¹⁾A rendek mentegetik magokat, hogy későn gyülekeztek össze. Követeik a gyűlés szétoszlása után, december 13-án érkeztek Váradra. És magok emelik ki, hogy a főpapok és urak távol tartották magokat.

²⁾ Úti költségül mindegyiknek külön 100 forintot rendeltek.

³⁾ A gyűlés végzéseinek egykorú példánya a bécsi titkos levéltár-

VI.

Két liéttel utóbb deczember 29-én, a felvidéki nemesség, *Abawj, Borsod, Gömör, Sáros, Szepes^ Torna és Zemplén* megyékből, Gönczön, hasonló célból tartott gyűlést.

Tanácskozásaiknak eredményei a következő végzések valónak.

Eger várába két száz lovast rendeltek, 3 forint 20 dénár baviszoldddal. Kapitányukká Bebek Györgyöt nevezték ki, 200 forint díjjal *), ki e tisztet elvállalta, sőt késznek nyilatkozott szükség esetében a katonák zsoldját a maga pénzéből előlegezni. A 200 lovas zsoldjának és a kapitány díjának fizetését a-megyék között felosztották.

Fülek várába 100 lovast rendeltek, és kapitányuknak 50 forint díjt utalványoztak.

E mellett az ezen megyékben lakó főurakhoz is folyamodtak, felkérvén őket, hogy hazájok szeretető által indítatva, saját megmentésük érdekében, honfitársaik iránti részvétből és Isten iránti tekintetből Eger, Fülek, Divény és a többi várak védelmére szintén tartsanak bizonyos számú lovasokat, melyeknek 100 és 20 között váltakozó számát az egyes urakra azonnal megállapították.²⁾

Nehogy oly nagyszámú gyilkosságok és egyéb gonosz tettek követtessenek el, mint ekkoráig, elhatározták, hogy minden megye területén törvényszékek tartassanak, és Ítéleteik hajtassanak végre.

ban. Warkoch váradi kapitány, ki ezen példányt, deczember 14-iki leveléhez mellékelve, Castaldónak küldi, említi, hogy a gyűlésből visszatérő »electi homines istius Comitatus Bihorensis« deczember 13-án érkeztek Váradra. — Castaldo GyulafehérváiTÓL deczember 22-én Ferdinándnak írja: »Vidékit Maiest as Vestra ex inclusis literis, quid nobiles Comitatus Bihorieusis et ceteri quoque Comitatus ad me seribant; in quo negocio, pro servicio Vestre Maiestatis, Thomas Varkochius bene se gessit.« (Eredetije a bécsi titkos levéltárban. A mellékelte levél elveszett.)

¹⁾ Ezen aránytalanul nagy díjt azzal indokolják, hogy Egerben az élelmiszerek rendkívül drágák.

²⁾ A beregszászi plébános «mivel nem megvetendő jövedelmet élvez, « 12 lovas tartására; a pálosok kolostorai adófizetésre köteleztetnek.

Bereg és Ung megyék szintén meg voltak híva ezen gyűlésre, de nem küldöttek követeket. E miatt Olchvári Györgyöt megbízták, hogy ezen két megye rendeit bírja rá a fennebbi végzéseknak elfogadására.

Midőn ezen végzéseket a királynak is tudomására hozták, felkérték őt, hogy a véghelyek megerősítésére ő is tegyen meg minden lehető, és eszközölje ki, hogy a lengyelországi rendek Magyarországnak segítséget nyújtsanak, a Lengyelországnak elzálogosított 13 szepesi város pedig a magyar országyűlések által megszavazott adókat fizesse.

Továbbá a következő kérelmekkel fordultak a királyhoz.

Dobó Istvánnak az országos adóból térítse vissza ama pénzösszeget, melyet Eger ostroma alatt, némely megyék, városok és urak helyett az általok küldött katonák zs oldj ára fizetett.

Bebek Ferencznek engedje el az országos adó lefizetését.

Perényi Gábornak és Báthory Györgynek parancsolja meg, hogy a nemeseket és a királyi városok polgárait a vármok fizetésére ne kényszerítsék; a harm in ez adok tiszteit pedig utasítsa, hogy azon czikkektől, melyeket a nemesek saját használatukra szállítanak, a harminczadot ne követeljék.

Rendelje el, hogy a régi körmöczi pénzt mindenki tartozzék elfogadni.

Serédi Györgyöt hívja fel, hogy Bárczy Szaniszlónak szolgáját, kit fogva tart, bocsássa szabadon; Dobó Ferenczet pedig, hogy szolgáit, kik némely nemeseket elfogtak és kiraboltak, bocsássa el.

Végre Homonnai Gábor özvegyének, Homonnai Imre árváinak és a nagy-mihályi nemeseknek bizonyos ügyeit pártfogásába ajánlották.

Végzéseiket és kérvényeiket *Verner György* sárosi várnagy és kamarai tanácsos által küldötték meg a királynak, kihez levelet is intéztek. ¹⁾

¹⁾ A gönczi gyűlés végzéseinek egykorú másolata. Bártfa város levéltárában. Kiadta¹⁾ *Kovachich*. Supplientuni. 111. 221—226. 11. A királyi válaszból kitűnik, hogy a bártfai irat a gönczi végzéseknél csak egy részét tartalmazza. »Ciun 8. B. Ma.je.stas«

Ferdinand most sem látta szívesen a részleges gyűléseknek tartását. A gönczi végzésekre adott válasziratában sem hallgatta el neheztelését. »Habár — úgy mond — méltán csudálkozhatnék és neheztelhetne a felett, hogy az országos törvények a régi szokás és a királyi tekintély ellenére, engedelme nélkül ilyen részleges gyűléseket tartottak; de mivel, a hozzá beküldött iratok tanúsága szerint, mindaz a mit ama gyűlésen előterjesztettek, tárgyaltak és végeztek, miként hű alattvalókhöz illett, a király tekintélyével éj) úgy mint az ország érdekeivel megegyező: a történeteket kegyelmesen megbocsátja híveinek; úgy azonban, hogy jövőre sem magok, sem a királyi felség egyéb hívei, bárhol, a királyi felségnek, vagy helytartójának, vagy végre főkapitányainak tudta és megegyezése nélkül részleges gyűléseket egybe hívni és tartani ne merészeljenek.

Egyébiránt ielü'rjesztésökre a következőleg válaszol.

A mi segélykérésüket illeti, előadja mit tett ekkoráig az ország védelmére és megmentésére, kiemelvén, hogy most is buzgón foglalkozik a véghelyek megerősítésével, és c özéiből biztosokat küldött ki azoknak megvizsgálására, hogy jelentésük alapján a szükséges intézkedéseket tegtegye. Egyúttal az ország felszabadítására czóló hadjáratra tesz készületeket a melyekről közelebb tüzetesen fogja a rendeket értesíteni, és felhívni, hogy az utolsó országgyűlés végzései értelmében, fejjenként fegyvert fogjanak. Elismeréssel halmozta el abbeli határozatuk miatt, hogy Eger és Fülek várak védelmére 300 lovast a magok költségén tartani fognak. Jóváhagyja, hogy a megyéik területén lakó főrendeknek megszabták, mily számban tartsanak ök is hadakat. Már meghagyta nekik, hogy ezen végzésnek engedelmeskedjenek.

Felhívja a nemeseket, hogy határozataikat lelkiismeretesen hajtsák végre, az országgyűlés által megajánlott adó második felét és a hátrálékokat pontosan fizessék meg.

— olvassuk abban többi között — ... per ma mis . . . Georgii Verner. . . *articulos*, *litteras*, *celeraque scriptis* bis diebus accepisset.« És más helyen: »Ubi vero in *primo supplicitionum Catalogi* *urticulo* supplicant novem Comitatus. . .

Helyeseli, hogy azon indítványt, mely szerint a lengyel nemzethez segítségért kellett volna fordulniok, elejtették. A külországokkal való érintkezés a királyhoz tartozik, s Ő mit sem fog elmulasztani, a mi e tekintetben hasznos lehet; hasonlólag mindent megteend annak kieszközlésére, hogy a tizenhárom szepesi város a magyar országgyűléseik által megajánlott adókat szintén fizesse.

De nem teljesítheti a nemesség azon kérelmét, hogy Dobó Istvánnak az országos adóból megtérítse ama pénzösszeget, melyet némely megyék, városok és urak helyett, az azok által Egerbe rendelt katonák zsoldj ár a kifizetett. Minthogy ugyanis az ország védelmének költségeire a magyarországi jövedelmek nem elégségesek, és e célra egyéb országainak és tartományainak jövedelmeit kell igénybe vennie; felkéri ama megyéket, városokat és urakat, hogy Dobó Istvánt ők magok elégítsék ki.

Sebek Ferenczet, a nemesség kérelme daczára nem mentheti fel az országos adó megfizetésétől; sőt megvárja tőle, hogy nemcsak azt megfizetendő hanem az ország védelmére még jelentékenyebb áldozatokat fog hozni, és különösen Fülek várat kellően megerősíteni.

A mi abbeli kérelmüket illeti, hogy a király biztosokat küldjön Kassára, kik az elmúlt években, a kilencz megye területén elkövetett erőszakos tettek tárgyában Ítéljenek, ezt fontolóra fogja venni, és a mennyiben az időviszonyok szerint teheti teljesíteni.

Perényi Gáborhoz és Báthory Györgyhöz már elküldötte rendeletét az iránt, hogy a nemeseket és a királyi városok polgárait vámok fizetésére ne kényszerítsék; azzal fenyegetvén őket, hogy ellenkező esetben ama vámokat meg fogja egészen szüntetni.

A magyar kamarát szintén utasította, parancsolja meg a harminczadok tiszteinek, hogy azon czikkektől, melyeket a nemesek saját használatukra szállítanak, a harminczadot meg ne vegyék. De miként a király rósz néven veszi, hogy némelyek, és főleg tiszviselői, híveinek szabadságait megsértették, viszont figyelmezteti híveit, hogy a kincstár károsításától óvakodjanak.

Homonnai Gábor özvegyének és Homonnai Imre árvái-

nak ügyében, a nemesség közbenjárását megfelelő figyelembe fogja venni.

Rendeletet fog kibocsátani, hogy a régi körmöczi ércz-pénzt mindenki tartozzék elfogadni.

Serédi Györgynek megparancsolta, hogy a mennyiben a nemesség előadása a valósággal megegyező, Bárczy Szaniszló szolgáját bocsássa szabadon; Dobó Ferencznek pedig, hogy azon szolgákat, kik bizonyos nemeseket elfogtak és kiraboltak, bocsássa el szolgálatából.

A gönczi gyűlés végre a nagy-mihályi nemesek bizonyos ügyét ajánlotta a királynak, a nélkül, hogy azt közelebb meghatározta volna. A király kijelenti, hogy mihelyt értesülni fog, miben áll amaz ügy, az igazsággal összhangzóan, kegyelmes választ fog adni.⁹

VII.

Az 1553-iki év tavaszán *János Zsigmond* pártja ismét mozogni kezdett. Magyarországi hívei június második felében a biharmegyci *Kerekiben* gyűlést tartottak. Mintegy ötszázan jöttek össze. A kiválóbbak közülök: Arthándy Kelemen, Bethlen Gábor és György, Henczbidai Horváth János, Zarándi Horváth János, Ladányi Gerváz és György, Massai László.

A *török* basák pártfogásáért folyamodtak, s többi között azt kérték, hogy a Ferdinand által kinevezett Dobó István erdélyi vajdát Erdélybe, és *Zaberdin Mátyást* váradi püspököt a püspökségbe ne bocsássák. Ezek kedvező választ adtak.²⁾

¹⁾ Az 1553 január 17-én Grácban kiadott királyi válaszirat egykorú másolata Bártfa város levéltárában. Kiadta *Kovachich*. Supplementum. III. 227—235 11.

²⁾ Ezen részleteket egy irat tartalmazza, melyet Paksy János 1553 augusztus 31-én Ferdinandhoz intézett leveléhez mellékel. (Ennek eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

VIII.

A sopronyi országgyűlés 1553. April- és Májusban.

Minthogy az 1552-dik év hazánkra jelentékeny veszteségeket hozott, és tartani kellett attól, hogy míg egy részről a jövő évben a törökök még nagyobb erővel fogják hódító hadjáratukat folytatni, másfelől a magyar rendek körében a csüggedés és kétségbeesés fog uralomra emelkedni, miután a király ígéreteinek teljesülését hiába várták: Ferdinand szükségesnek látta az országgyűlést ismét összehívni.

Határnapúi ápríl 9-ikét tűzte ki. Mivel pedig Pozsonyban a pestis dúlt, a hely meghatározását későbbre tartotta fenn magának; egyelőre csak azt jelentette ki, hogy az országgyűlést Pozsony-, Nagyszombat- vagy Sopronyban fogja megtartani, és felhívta a rendeket, hogy oda gyűljenek, hol ő, a király, azon időben tartózkodni fog; minthogy Ígérte, hogy ismét személyesen fogja ez ország rendéinek tárgyalásait vezetni.

Meghívólevelében már előre mentegette magát az ígért hadjárat elmaradásáért, minek okát a németországi bonyodalmakra vezette vissza.¹⁾

¹⁾ A Grácban, 1553 február 20-kán kelt meghívólevelének az erdélyi szászokhoz intézett példánya a szebeni levéltárban. Tévedésből több magyarországi királyi városhoz nem küldetett el a meghívólevel. Azonban ezek mindamelllett küldöttek követeket, mit a király helyeselt. Mídön ugyanis a követek panaszt tettek nála sdicebat se niandasse Cancellario, quod more pristinae omnes Status vocaret per literas; séd quomodo hie error accident, sc ignorare (licit nos tamen lécimur recte.« (Türk naplója.)

Az ország védelmére vonatkozó intézkedések mellett, tárgyalatni kívánta a törvénykönyv átvizsgálásával megbízott jogtudósok munkálatát is.¹⁾

Az országgyűlés Sopronyban tartatott meg, hová *Ferdinand*, fiainak: *Miksa* király és *Károly* főherczeg kíséretében, apríl 22-kén érkezett meg.¹⁾

A megnyitó ülés, a király lakásán, három nappal utóbb tartatott meg. A király néhány szót intézett az egy begyült rendekhez, mire átnyújtotta a propositiókat és kezét szorított a rendek egy részével.

A rendek ekkor a szomszéd kolostorba vonultak, hol a propositiók latin és magyar nyelven felolvastattak.

A király ezekben ismételi azt, mit a megelőző országgyűléseken többször előadott, hogy uralkodása kezdetétől fogva, mindent, mi hatalmában állott, megtett Magyarország érdekében. Es habár a kereszténység fontos ügyei nem engedték, hogy állandón magyarországi hívei körében tartózkodjék, mégis többször megjelent az általa egybehívott országgyűléseken. Es mivel meggyőződött, hogy úgy ezeknek végzéseit mint saját rendeleteit eredménytelenekké teszi a nemzet megsozlása és a rendek egy részének engedetlensége, oda irányozta, minden igyekezeteit, hogy az országban helyre állítsa az egyiséget és rendet.

Miután ez már három év előtt szerencsésen megtörtént, nem maradt egyéb hátra, mint a törökök kiűzésére egyesült erővel hadjáratot indítani. E célból tartotta meg a múlt évi országgyűlést. Es habár az ő és a nemzet reményei meghiú-

¹⁾ Ferdinand király a zágrábi püspökhöz és a személyilökhöz intézett levelében kiemeli, hogy örömmel értesült a felöl, miszerint munkálataikat csakhamar befejezik. Kéri, sietessék ezt, hogy az országgyűlést elő lehessen terjeszteni. Ugyanis ő rögtön leveleket fog küldeni a megyékhez »ju hentes, ut inter alia de quibus daturi sunt plenum mandatum eorum hominibus, quos ad Conveutum . . . delegerunt, specialiter hac de re quoque tradant eisdem plenam facultatem, ut. . . pro perpetuo totius Regni comrno, negotiant hoc quoque decerni queat in eodem Uouentn.« (A pozsonyi helytartó-tanács leveles könyvében.) Es e leveleket csakugyan szétküldötte. Említést tesz ezekről *KovachicJt* Supplemental ni. П Г. 238. 1.

²⁾ *Tiirk bánld* naplója 1553. aprii 22 és 25,

sultak, szükségesnek tartja kinyilatkoztatni, hogy ő komolyan el volt határozva személyes vezérlete alatt a hadjáratot megindítani, s erre minden készüllet meg volt téve; de midőn az országgyűlés befejezése után Bécsbe visszatért, itt azon váratlan hírt vette, hogy Németországban újra fellobbant a belháború lángja. Ekkor nemcsak a császári bátyja iránti tekintetből, hanem azért is, mert a török elleni hadjáratra megkívánható haderőnek és pénzösszegnek tetemes részét Németországból kellett várnia, minden igyekezetét oda irányozta, hogy a császár és az ellene fellázadt fejedelmek között a békét helyreállítsa, a mi sikerült is. Ugyanekkor nem mulasztotta el a magyarországi véghelyeket megerősíteni, és mind Magyarország, mind Erdély és Slavónia területén jelentékeny sereget tartani.

A török elleni hadjárat elmaradt ugyan; de el van határozva valósítani azt, a mit ígért. Azért hívta össze a rendeket is, hogy újabb áldozatokra hívja fel. Különösen rendelkezzenek az iránt, hogy ha a törökök a király által bírt országrészbe törnek, a főkapitány felhívására a nemesség felkeljen, és a királyi hadakhoz csatlakozzék. Ugyanis az elmúlt esztendőben több vár elveszett, és a királyi sereg súlyos veszteséget szenvedett, mivel a rendek, bár ismételve felhivattak, vonakodtak fegyvert fogni. Már pedig illő dolog, hogy azok, kiknek életök és vagyonuk veszélyben forog, minden alkalommal készek legyenek az ország védelmére.

Mínthogy a törökök terjeszkedése által több erősség véghelylyé lett, melyeknek megerősítése sürgetően szükséges, a király pedig a minden oldalról felmerülő igényeknek nem képes megfelelni; felhívja a rendeket, vonják vissza a múlt évi országgyűlés végzését, és határozzák el, hogy jobbágyaik kötelesek legyenek a véghelyek megerősítésénél kézi munkát végezni, oly módon, a mely reájok nézve lehető legkevésbé terhes. Ez ellen sem a földesuraknak, sem a jobbágyoknak nem lehet alapos kifogásuk, mínthogy azt az ő közös javuk és az egész keresztynység érdeke követeli.

Az utolsó országgyűlés az 1552-ik évre három, és a két következő év mindegyikére másfél forintnyi adót szavazott meg; az utóbbit oly feltétel alatt, hogy ha az időközben fel-

merülő körülmények szaporítását vagy leszállítását nem tesszük szükségessé. De az előrebocsátottak eléggé kitüntetik, hogy az ország és a király szükségeinek fedezésére a másfél forintnyi adó épen nem elégséges. Illő tehát, hogy a rendek most a végső szükség idejében, erejükön felül is áldozzanak. Vegyék tekintetbe, hogy a hadsereg és hajóhad el látására Magyarország összes jövedelmei sem elegendők. Ajánljának tehát ez évre is három forintot, és rendelkezzenek a múlt évi adóhátralékok behajtása felől. Viszont a király ígéri hogy nemcsak az ország összes egyéb jövedelmeit, hanem a többi tartományaiból és a német birodalomból kieszközölné a segélyösszeget is Magyarország védelmére fordítandja, sőt kész életét is kockára tenni.

Egyébként mivel minden vállalat sikerének feltétele: az isteni félelem és »az igaz, apostoli, katolika vallás tanaival öszhangzó isteni tisztelet;« mivel továbbá hihető, hogy a súlyos csapások, háború, pestis és éhség, azon oknál fogva érték a nemzetet, mivel az ősrégi isteni tisztelet és az igaz hit helyében új tanok sarjadzottak, melyek által lassankint, úgyszólván az összes magyarok fogékonyokká váltak minden gonoszra; és így mind rosszabb fordulatot vettek az ország ügyei. Mindezekre már a korábbi országgyűléseken figyelmeztette a rendeket; azonban ennek nem volt sikere. Tapasztalja ugyanis, hogy a féktelenség mind inkább fokozódik; számos helyeken a katolikus főpapokat és lelkészeket gyalázzal elutasítják, világi férfiakra bízzák a leik eszi hivatalt, a templomokat megszenteltelcnítik és lerontják, az egyházi jövedelmeket lefoglalják. Nincs kétsége, hogy ez által Isten haragját és boszúját mind inkább felidézik az országra. A király buzgón inti tehát a rendeket, hogy elhagyván az új tanokat és tévelyeket, térjenek vissza őseik vallásához; engedelmeskedjenek főpapjaiknak és lelkészeiknek; hagyjanak fel a papok zaklatásával és az egyházi jövedelmek bitorlásával; hogy ily módon Istent kiengeszteljék. Mivel továbbá a király a vallás emelése érdekében és az ország javára, az üresedésben levő püspökségeket és egyéb javadalmakat érdemes férfiaknak adományozta; a rendek is, kik netán ily javadalmakat bitorolnak, vagy kegyúri jogokat bírnak, kövessék e pél-

dát. Rendelkezzenek az iránt is, hogy azok, kik a tizedeket lefoglalják, ne folyamodhassanak a rendes és hosszadalmas perfolyamhoz, hanem rövid úton kényszeríttessenek azok visszabocsátására. Végre mivel a főpapok, a tizedek bérbeadása körül régi időkben élvezett szabadságuk visszaállítása céljából, ismételve folyamodtak a királyhoz; a rendek vonják vissza azon törvényeket, melyek ama szabadságot a világi földesurak javára korlátozzák, hogy ekként a főpapok, megszorodott jövedelmeikből, minél tökéletesebben teljesíthessék főpapi és honvédelmi kötelességeiket.

A rendek már eléggé meggyőződhetnek a felől, hogy Isten haragjának eltávolítására, a jobbágyak költözési szabadságának visszaállítása halaszthatatlan ál szükséges, mivel a szerencsétlenek panaszai szüntelenül Isten színe elé emelkednek; a rendek tehát végre tegyék meg azt, mit a megelőző országgyűléseken, a király ismételt felszólítása daczára, megtenni elmulasztottak.

Az 1550-dik évi országgyűlés a törvénykönyv átvizsgálásáról rendelkezett. Ezen munkával a megbízott jogtudósok immár elkészültek. Az országgyűlés hivatása a munkálatot megvizsgálni és elfogadása iránt határozni.

Mivel sokan, a zsold csekélységére hivatkozva, a király hadi szolgálatába lépni vonakodnak, vagy azt idő előtt elhagyják: a rendek állapítsák meg, hogy az egész országban a katonák egyenlő zsoldot nyerjenek, és szabályozzák a katonák fizetésének és élelmezésének módját.

Határozzák el, hogy a harminczadok tiszteit a földesurak lehetőleg támogassák; és hogy mind a világi, mind az egyházi törvényszékek, az országos és kánoni törvények értelmében, rendesen folytassák működésüket. ¹⁾

Az alsó tábla, melynek ismét Móréri Mihály volt elnöke, és mely egyik kolostorban tartotta üléseit, ápril 26-án kezdte meg tanácskozásait a királyi proposíciók felett.

A bevezetés azon pontja, mely a múlt évben a harczy téren bekövetkezett szerencsétlenségekért részben a magyar

¹⁾ A proposíciók egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

rendekre hárította a felelősséget, a megyei követek részéről heves ellenmondást támasztott. A hosszas tanácskozásnak Mérei az által vetett véget, hogy a végzést oly módon formulázta, mely a követek álláspontját tökéletesen kifejezte: »A veszteségeknek nem a magyarok okai, hanem ő felsége és az idegen hadvezérek. A magyarok tettekkel, számos testvéreik halála által, bebizonyították hűségüket és buzgalmukat az ország védelme körül.«

Ezen kijelentéssel Mérei a főrendekhez küldetett. Es miután ezek az alsó nemességgel egyértelműleg nyilatkoztak, a mentegető nyilatkozat a királyhoz küldetett, kihez az iránt is kérdést intéztek: miképen szándékozik. Magyarországnak még fenmaradt részét megtartani, vájjon fegyver hatalmával-é, vagy békekötés útján? A választól feltételezték az ország védelmére vonatkozó királyi kívánatok tárgyalását és teljesítését.¹⁾

Azonban valószínű, hogy a főrendek kívánságára lemondottak szándékukról, melynek valósítása bizonyára kellemetlenül érintette volna a királyt.

¹⁾ *Turk Dániel* naplójában aprít 26-ára olvassuk: »In Conventu Nobilium actum est de prima parte propositionis Regiae Maiestatis, in qua culpam adversae fortunae anni praeteriti quasi segnitiei et socordiae hungarorum aseribit. Ibi múltum actum est ab omnibus Coniitatibus. Denique Dominus Michael Merey optimo ordine proposuit. Ideo cum ea excusatione missus est ad Dominos Praelatos et Barones: non fuisse culpam Hungarorum, séd Maiestatis suae et peregrinorum duciim; Hungari se, amissione plurimorum fratrum anonim comprobarunt fidem et diligentiam in tuenda patria sua. . . . Deinde jussus est Dominis et id proponere, ut unanimiter proponerent Regiae Maiestati, ut eadem dignetur fidelibus subditis suis indicere voluntatem et propositum suum; quail am vacione cogifaret residuam exiguam partém Beirni Hungáriáé servaré, pace ant bello? Tűm ut ipsi scirent pacacioribus aniinis ad requisite Maiestatis suae adaptere de dica, quam requirit, item de insurrectione, item de auxilio laboratoruni in arces finitimas. Et rés deinde dilata est in crastinum.« Es aprít 27-re: »Perlecta est excusatio Statuum satis proluxa, quam ipsi dederunt occasione praeteriti anni damnorum.« — *Bártfa*, város követe pedig aprít 29-én jelenti: »Dy Landschafft aus keinen bándin will; alléin sy wellen wyssen von der Königlich Maie-stat, ob yre Majestát sie beschyiczen und beschirmen wyl von den Titokén; sy wellen auch wissen: wy oder myt welcherley gestalth? Also wellen sy den bándin, und dy Artikeln vor sich nemen.«

Ugyanekkor a felső magyarországi városok követei kérvényt nyújtottak be a királynak és az országgyűlésnek, melyben a városok bajait és sérelmeit előterjesztették, és orvoslásukat sürgették.

Ezek a következők voltak. Az ónnak behozatalát külföldről nehezítik, minélfogva az ón-edények és lőfegyverek ára tetemesen emelkedett. A régi körmöczi pénzt nem fogadják el mindenütt teljes értékében. A kassaiak Eperjes, Késmárk, Kis-Szeben és Lőcse polgárait, valamint az ország többi lakóit is eltiltják némely utak használatától, kényszeríteni akarván őket, hogy városukon át vegyék útjokat. A polgároknak vámmentességét az urak és nemesek nem tartják tiszteletben. Végre Kassa városának azon kérelmét, hogy a király az egri káptalan székhelyét ne tegye át falai közé, pártolják.¹⁾

Márczius 27-én az alsó tábla a vallás és a tizedek ügyét tárgyalta. Azon nézetnek adott kifejezést, hogy erre nézve a korábbi országgyűlések már megtették a szükséges intézkedéseket; újabbakat annál fogva sem állapíthatnak meg, mert a megyei követeket erre utasításaik nem hatalmazzák fel.²⁾

A főrendek, bár körükben a főpapok és némely kath. urak fenyegető nyilatkozatokat hallattak az új tanok követői ellen,³⁾ megnyugodtak; és csak azon óhajtásukat hangsúlyozták, hogy az egyháziak és a világiak tegyenek eleget a törvényekben kijelölt kötelességeiknek, és a kik ezt nem teszik, azokat a király kímélet nélkül büntesse meg; továbbá a világiak bocsássák vissza a kezeikben levő egyházi javadalmakat, a mennyiben pedig kegyúri jogokra tartanak igényt, mutassák ki azokat, és teljesítsék lelkiismeretesen kegyúri kötelességeiket.⁴⁾

¹⁾ A városi követeknek ápril 26-án henyújtott kérvényük egész terjedelmében található Türk Dániel naplójában.

²⁾ Türk Dániel naplója és a VII. törvénycikk.

³⁾ A bártfai követ ápril 29-én jelenti: »Mit der Religion höben sy vyl czu tinién, weil fyl Byschoffe, fyl Tum-pfaffen und Mynych do sein, welche Königlich Majestät anhalten. Es ist anch gehert worden zwischen der Herrschafft, dasz ym Roth Königlich Majestät beschlossen ist worden: dasz man dy, dy nit abstehen werdn von der Lutterischn ler, stroffn will am leyb und guth.«

⁴⁾ A IX. törvénycikk.

A tizedek bérlése körül ellentétes állást foglalt el a két tábla. A király kívánatát, hogy a főpapok tizedeik bérbeadása iránt korlátlan szabadsággal rendelkezhessenek, a főpapok mindnyájan örömmel karolták fel, és a főrendek nagy része támogatta. Ellenben az alsó nemesség az újítást veszélyesnek tartotta, mert komoly zavaroknak válhatnék kútforrásává, és határozottan ellenezte. Ekkor a világi főrendek, kiknek érdekük szintén a királyi kívánat elejtését kövelte, azon közvetítő javaslattal léptek elő, hogy az ügy hagyassák a jövő országgyűlésig függőben.

Az alsó nemesség erre készséggel ráállott. A főpapok sem ellenezték. De egy úttal óvás alakjában kijelentették, hogy csak ideiglenesen, nagyobb baj elhárítása kedvéért, és egyedül a magok, s nem utódjaik nevében, halasztják el jogaik érvényesítését; mert esküjükhöz és a kánoni törvényekhez ragaszkodva, melyek az egyházi jövedelmek elidegenítését és csökkentését tiltják, a fennálló országos törvényekben és gyakorlatban nem találhatnak megnyugvást, és mostani engedékenységük áldozatnak tekintendő, melyet a nemesség kedvéért és az egység fentartása érdekében hoznak.

A többi kérdések iránt a két tábla között minden nehézség nélkül jött létre a megállapodás.

A súlyos csapások daczára, melyek az országot érték, készeknek nyilatkoztak azon esetre, ha a király vagy első szülött fia táborba száll, fejenként felkelni, és pedig oly módon, a mint azt az utolsó országgyűlés szabályozta. Megemlítik, hogy a múlt évben türelmetlenül várták a király megjelenését a táborban. Felkérlik, hogy a folyó évben megindítandó hadjáratot minden esetre a király maga, vagy Miksa vezényelje; egyikök állandón az ország területén tartózkodjék; és sem az ország védelmét illető ügyekben, sem a törökkel netán kezendő békealkudozásokban a magyar tanácsok közreműködését ne mellőzzék.²⁾

Azon esetre ha a nagy hadjárat idején kívül, a törökök valamely várat ostromolnának, vagy az ország valamely részét

¹⁾ Ezt részletesen előadja a VIII., törvényezikk.

²⁾ A II. III. czikk.

pusztítanak, és a főkapitányok magok nem volnának képesek velök szembeszállani, felszólításukra kötelesek legyenek az urak és nemesek fejenként felkelni vagy pedig magok helyett egy lovast küldeni, és minden 25 jobbágyuk után egy lovast és egy gyalogot állítani ki. A z ekként minden megyében alakuló csapatokat ne az alispánok, hanem a megyei rendek által választandó kapitányok vezessék a főkapitányok zászlai alá.

A rendek ezzel kapcsolatban felkérték a királyt, hogy a Dunán-inneni és túli, úgy szintén a Tiszán-túli országrészek számára magyar főkapitányokat nevezzen; és rendelje el, hogy a külföldi főparancsnokoknak ne legyen hatalmok felkelést hirdetni, és a felkelő hadak felett bármily hatóságot gyakorolni. A király gondoskodjék arról, hogy a katonák a jobbágyokat ne károsítsák, és semmiféle gonoszságokat ne kövessenek el. névszerint ne merészeljék, a török katonák példájára, a mezővárosokat és falvakat magok számára elfoglalni; azokat kik ez ellen cselekednek, a legnagyobb szigorral büntesse, és az eddig elkövetett kiírok kinyomozására rendeljen biztosokat. ¹⁾

A jelen évre, tekintve jobbágyaiknak állapotát, csak két forintot, és nem hármát, mint a király kívánta, szavaznak meg minden jobbágy után, a mely adó két részletben augusztusban és novemberben fizetendő; az adóhátralékok haladéktalan behajtását rendelik el. ²⁾

A királynak azon kívánatát, hogy a jobbágyok a várak erősítési munkáiban is részt vegyenek, nem hitték teljesítheteni. A végső nyomorra jutott jobbágyokat ingyen munkákkal terhelni — meggyőződések szerint — annyit tenne, mint az országot pusztulásra juttatni, és Istennek haragját idézni fel. Megújítják tehát azon korábbi végzést, mely jobbágyaikat bármily ingyen munkákra kényszeríteni tiltja. De az ellen nincs kifogásuk, hogy a jobbágyok 1 érért dolgozzanak, s erre nézve a Becs városában fennálló gyakorlatot óhajtják Magyarországbán is meghonosíttatni. ³⁾

¹⁾ A IV. V. czikk.

²⁾ A VI. czikk.

³⁾ Az V. czikk.

A jobbágyok szabad költözésének visszaállítása iránt ez alkalommal sem határoztak. Abban állapodtak meg, hogy a jövő országgyűlésig maradjon minden az eddigi állapotban; akkor majd, ha a rendek meggyőződnek, hogy időközben a bajok nem szűntek meg, azt fogják határozni, a mit a szükség parancsol.

Míg azonban ekként a király sürgető kívánatának teljesítését az egyik országgyűlésről a másikra halasztva, az igazság követelését érdekeiknek alárendelték; az elvi téren tanúsított szűkkeblűségökért a jobbágyokat részleges engedmények által igyekeztek némileg kárpótolni.

Ez alkalommal is jelentékenyen megkönnyítették a jobbágnak, ki földesura zaklatásai elől menekülni akart, költözését. Míg ugyanis a korábbi országgyűlések végzései szerint csak akkor nyerte el a költözési felhatalmazást, haaszol-gabiró és három esküdt nemes jelenlétében, hat tanú által bizonyította be, hogy földesura csakugyan törvénytelenül zaklatta, — a mi nagy nehézséggel járt; ezen rendszabály akként módosított, hogy jövőben a jobbágy csak a szolgabíró és egy esküdt nemes jelenlétében, és csak két tanú által tartoz-zék a bizonyítást eszközölni

És mivel ekkoráig a törvény nem intézkedett a földesura által megkárosított jobbágnak nyújtandó kárpótlásról; a károsított jobbágnak elköltözése után, új földesura felhatalmaztatik, hogy a megyei törvényszék előtt a régi földesur ellen kártérítési keresetet indíthasson.

Továbbá, hogy addig is, míg a jobbágyok viszonyai véglegesen rendeztetnek, terheik némileg megkönny eb üljenek, megállapított, hogy ezentúl évenként 52 nap helyett csak negyvenkettőt tartozzanak földesuraiknak szolgálni; kivéve azon esetet, ha azok valamely várnak megerősítésére igényelik szolgálatukat. ¹⁾

A havi szolgálatra felfogadott katonáknak zsoldja akként állapított meg, hogy a lovasok három, a gyalogok pedig

¹⁾ A XI. XIII. XIV. ezikkek. A XII. cikk a körmérés jogára vonatkozó 1552-iki törvényt akként egészíti ki, hogy a jobbágyok a földesúr által kimérés végett küldött bort ne tartozzanak elfogadni, ha a bíró azt megizlelvén rosznak találta.

két forintot kapjanak havonként. Azoknak zsoldja, kik egész évre lépnek hadi szolgálatba, esetről esetre határozatik meg az által, ki őket fel fogadja. Az élelmiszerek árszabályának elkészítése a magyarországi megyékben az alispánokra, Erdélyben a vajdára, Slavóniában a bánra, és az illető hadosztályok kapitányaira bízott. ^{x)}

A harminczadokra nézve a rendek azt határozták, hogy a tiszteket hivatalos eljárásukban a földcsurak támogatni kötelesek; de viszont kívánták, hogy a király a harminczadokat régi állomásaikon hagyja meg, kivéve azon egy esetet, ha az illető helyek a török hatalmába estek, vagy közvetlenül fenyegetve vannak; továbbá a harminczadok tisztei az eddigi díjaknál magasabbakat ne igényeljenek, és azon árucikkektől, melyek ősi szokás szerint fel vannak mentve, a harminczadot ne szedjék be. Ha pedig e tárgy körül bármily nehézségek merülnének fel, a király az ügy megvizsgálásával és elintézésével a magyar helytartót és a kamarát bízta meg, ne pedig az udvari kamarát, vagy az alsó-ausztriai kormányzóságot.

Ezzel kapcsolatban felkérték a királyt, hivatkozva gyakori Ígéreteire, hogy miként a harminczadi, úgy minden egyéb hivatalokra csak született magyarokat nevezzen; minthogy az idegenek a magyar hatóságoknak és bírának rendeleteit megvetik, a rendeknek sokféle károkat és sérelmeket okoznak. ²⁾

A nyolezadi és egyházi törvényszékek rendesen tartasanak meg. A helytartói törvényszék augusztus elsején kezdje meg és 32 napon át folytassa működését; de az idegen kezekben levő jószágok vissza nem bocsátása miatt, és az 1552-ik évi pünkösdi óta elkövetett erőszakos tettekből keletkező perekben a helytartó haladék- és szünet nélkül ítéljen. ³⁾

A király bemutatta volt az országgyűlésnek a törvénykönyv átdolgozására, illetőleg a Verbóczy-féle Hármaskönyv

¹⁾ Ha pedig az utóbbiak nem magyarok, helyettük a közelben állomásozó magyar kapitányok működjenek. — XVI és XVII. czikk.

²⁾ A XVII—XIX ezikkek. A XXX. czikkben még különösen felkéri, hogy a sopronyi és mosonyi főispánságokat, melyeket ekkoráig német urak viseltek, magyarokkal töltsse be.

³⁾ A XX—XXII. csikkek.

átvizsgálására kiküldött jogtudósok munkálatát.¹⁾ A rendek elégséges idő hiányában, nem bocsátkoztak annak tárgyalásába; hanem külön c czélra, Pozsonyba, október 18-ára gyűlést hirdettek.²⁾

A *úrczp&n.z* tárgyában, a rendek megegyezésüket adták, hogy a király, kívánata szerint, a jövő országgyűlésig, a kamarába befolyó ezüst felerészből tallérokat és féltallérokat veressen, a bécsiekkel egyenlő ércz tartalommal; másik feléből pedig régi magyar dénárokat veressen. A jövő országgyűlés, ha ezen eljárás helyességéről meggyőződik, azt állandósítani fogja. Azonban a rendek, midőn ily engedményt tettek, megkivánták, hogy a király a tallérokat és féltallérokat akként veresse, a mint az 1550-ik évi országgyűlés megállapította; hogy a nyers ezüstöt az országból kivetetni ne engedje; végre, hogy az esztergomi érseknek pisetariususa továbbá is gyakorolja a pénzverdében felügyelői és ellenőri hatóságát.³⁾ -

Mínthogy az egi katonák, kik a vár szerencsés felszabadulása után életben maradtak, többnyire súlyosan megsebesültek, és most, hogy < lötöket fen tarthassák embertársaik irgalmára vannak utasítva; a rendek, méltónak Ítélvén, hogy azok kik az országnak hasznos szolgálatokat tettek, az ország bőkezűségében részesüljenek: ezeknek segélyezésére, úgy szintén a török fogságban levő magyarok kiváltására saját erszényükből, minden jobbágyuk után, 10 dénárt ajánlottak fel.⁴⁾

A rendek ezután még felkérték a királyt, rendelje el, hogy Salm Miklós gróf örökösei a kezeik között levő birtok-

¹⁾ Ezek a következők valának: újlaky Ferencz győri püspök és királyi helytartó, Gregoriancz Pál zágrábi püspök, Mérey Mihály személyünk, Sibrik Gergely királyi tanácsos, Kamaryay Tamás országbírói helyettes, Szoinor János királyi ügyigazgató és Bodenarius Márton bécsi törvénytudó, .

²⁾ Ezen gyűlésre minden megye 1—2 nemest, továbbá Erdély, Slavonia, a városok és káptalanok szintén követeket küldjenek, kik a kiküldött jogtudósokkal, az ország rendes bíráival és ezeknek proto nótáriusaival vitassák meg a munkálatot, tegyenek jelentést a királynak s ez az ennek alapján elfogadott vRgy módosított munkálatot hozza a legközelebbi országgyűlés elé. — A XVI. és XVII. czikk.

³⁾ A XXIII. czikk.

⁴⁾ A XXV. czikk.

ügyi okleveleket, azoknak, a kiket illetik, adják át; a száraz vámokat és a jogtalanul felállítottakat szüntesse meg; eszközölje a Magyarország és a szomszéd országok közötti határok kiigazítását, a határvillongások megszüntetését, az Ausztriának elzalogosított kőszegi vár és lanzséri uradalom kiváltását; végre a királyi és bányavárosok polgárainak szabadságait és kiváltságait tartassa tiszteletben. ¹⁾

Mindezen végzéseket ápríl 10-én mutatták be a királynak ²⁾, a kinek hazájok irányában tanúsított buzgalmáért és áldozatkészségéért hálájokat tolmácsolták; kinyilatkoztatván, hogy ők szintén, végső lehelii etökig, méltóknak fogják magokat mutatni öseik dicsőségére, és mindent meg fognak tenni mit szeretett hazájok, saját magok és szabadságuk fentartása követel. ³⁾

A király május 13-án küldötte át a rendekhez válaszáat Az alkotott végzéseket, kettőnek kivételével, jóváhagyta.

Meg nem elégedvén a 2 forintnyi adóval, ragaszkodott azon kívánatához: hogy 3 forintot szavazzanak meg.

A vallás-ügyi czikkhez pedig hozzáadatni kívánt egy záradékot, mely a nyomdászokat és könyvkereskedőket utasítsa, hogy csak oly könyveket bocsássanak áruba, melyeket a püspökök megengednek.

Az alsó tábla sem az adó felemelésére, sem a püspöki censura elfogadására nem volt hajlandó, és a végzéseket változtatlanul küldötte át a főrendekhez. ⁴⁾

Ezek nem látták czélszerűnek az alsó nemességgel küzdelmet idézni fel. ¹⁾

¹⁾ A XXVI,—XXX. czikkek.

²⁾ *Türk Dániel* május 6-ára feljegyzii: »Mane pene do omnibus conclusum est articulis ab omnibus Statibus et Ordinibus.« Május V-re:« In congregatione Kegnicolarum selecti sunt articuli Kegii offerendi post rescripcionem eorundem.« Május 10-re: »Conclusum de omnibus articulis, ut Kegii offerrentur.«

³⁾ Az I. törvényczikk.

⁴⁾ *Türk Dániel* naplójában május 13 ra olvassuk:« Conveniebant Kegnicolae ad articulos revidendos et concludendos. In iis, que Kex emendarat: de dica florenorum trium, et de religione, ut prihibeantur Typography et Bibliopolae ne vendant libros, nisi quos Episcopi locorum illorum voluerint, Kegnicolae cons entire noluerunt, et remis erünt articulos ad Status et Ordines majores.«

A május 16-én, Oláh Miklós primás lakásán tartott vegyes ülésben az alsó tábla megállapodásához csatlakoztak. ¹⁾ De kétségtől az ő javaslatukra fogalmaztatott a censura tárgyában a rendek válasza úgy, hogy az nem bírt a királyi felhívás egyenes visszautasításának természetével. Ez így hangzik: »A mit ő felsége a téves könyvek nyomtatása és kiadása felől említ, arra nézve a karok és rendek mit sem határozhattak, minthogy nincs tudomásuk arról, hogy birtokaikon ily könyveket nyomtatnának.«

A király megnyugodott abban, hogy e válasz a törvénykönyvbe felvétség; és az adó felemelésének sürgetésével is felhagyott.

Ekként május 16-án a törvényczikkek összeállítottak, ³⁾ és három nappal utóbb a király által megerősítettek.⁴⁾

A rendek egy része még az nap, ⁵⁾ Ferdinand május 19-én távozott Sopronyból. ⁶⁾

¹⁾ *Türk Dániel* május 15-re írja: »Omnes Status et Ordines Regni Hungariæ convenimus in domum Cancellarii, Domini Strigoniensis, et ibi selecti sunt articuli in quos Rex consensit .... Articuli quoque conclusi reliqui omnes, et eras in corpus redigendi, postea dictabuntur.«

²⁾ A XXjV. cikk.

³⁾ *Türk Dániel* május 16-ra írja: »Articuli conclusi, et repurgati sunt, ut ferebatur, aliqui. Emendanduin istud de libris, Bibliopolis et Typographis. Et varié discussatum híre inde.«

⁴⁾ A megerősített törvénykönyvnek, a királyi pecséttel ellátott eredeti példánya a budai kamarai levéltárban.

⁵⁾ Említi *Türk Dániel*.

⁶⁾ Gévy 72 l.

IX.

A pozsonyi országgyűlés 1554. Márczius- és Aprilban.

Mióta az 1553-ik év tavaszán Castaldo spanyol és német hadaival Erdélyből kivonult, Izabella pártja ott és a tiszai részeken, János Zsigmond visszahelyezése érdekében élénk tevékenységet kezdett kifejteni, melyhez nehézség nélkül sikerült a portának pártfogását kieszközölnie.

Ferdinánd mindent elkövetett, hogy Izabellát megnyerje és a szultánt állandó béke megkötésére bírja. De az alkudozások az 1554-ik év elején még nem mutattak fel eredményt.

A király ezen bizonytalan helyzetben a magyar országgyűlés összehívására határozta magát; annál inkább, mert Révay Ferencz nádori helytartónak (1553.) november 1-én bekövetkezett halála miatt a nádori méltóság betöltése iránt is kellett intézkedni.

Az ország rendéit Pozsonyba, márczius első napjára hívta egybe; kijelentvén, hogy »az ő védelmüket, jólétüket és megmaradásukat illető és halaszthatatlan ügyek,« továbbá nádor, vagy nádori helytartó választása iránt is kíván velük tanácskozni. Intette őket, hogy a kitűzött határnapon pontosan jelenjenek meg, és ne késsenek, mint más alkalmakkor történt; egyúttal kilátásba helyezte, hogy ő is személyesen fog Pozsonyba jönni.¹⁾

¹⁾ Az 1554. január 21-én Becsben kelt meghívólevélnek Szeben sz. k. városához intézett példánya, a szász nemzet szebeni levéltárában.

Azonban sem a rendek, sem a király nem tartották meg a határnapot.

Márczius 10-én még igen kevés főár, csak nyolcz megye és néhány város követei voltak együtt.¹⁾ A király is csak másnap délután érkezett meg, két fiának *Miksa* királynak és *Károly* íóherczegnek kíséretében.²⁾

A márczius 13-án bemutatott propositiókban biztosította a rendeket, hogy miként eddig, úgy ezentúl is, híveinek védelme, jóléte és békéje érdekében, fáradságot és áldozatokat nem fog kímélni. Együttal Ígéri, hogy az ország szabadságait mindennemű tisztviselői által sértetlenül meg fogja tartatni, és azokat, kik netán megsértik, késedelem nélkül megbünteti. Azon hadakat, melyek a rendek jószágain táboroznak és a jobbágyoktól élelmüket kierőszakolják, rögtön el fogja távollíttatni, és pedig a magyar csapatokat két, a spanyolokat három hét alatt; az okozott károk kinyomozására és megtérítésére biztosokat fog kiküldeni. .

Előadván, mily roppant összegeket kell a véghelyek és hadak ellátására fordítania, melyekhez a kormánya alatt álló többi országok és tartományok reudei is hozzájárulnak, felhívja az országgyűlést, hogy adót ajánljon meg; továbbá rendelkezék a közönséges és részleges felkelés iránt; végre határozza el, hogy a jobbágyokat fizetés fejében, a várak erődítési munkálatainál használhassa.

A kath. vallás érdekeit és a tizedek bérlésének ügyét újra a rendek figyelmébe ajánlja.

Az érezpénz tárgyában jelenti, hogy az utolsó országgyűlés óta, mely felhatalmazta a kamarába befolyó ezüstnek felét tallérokká veretni, c célra az ezüstnek alig ötöd-részét használta; és felhatalmazást kért, hogy továbbra is verethessen ily pénzeket.

¹⁾ *Binder* (*Björgg* bártfai követ márczius 11-én írja: »Es ist kein Herrschaft zu Presburg, alléin der Locumtenens nnd der Bischoff von der Neiter. Es sein auch kaum 8 Stuel zu Prespurg. — *Lőcse* város követei *Wiiidek*: *Bnismus* és *Wallendorffer Márton* voltak. A hét bányavárosnak országgyűlési követei részére adott, a királyhoz intézett megbízólevele *Könnöcz* város levéltárában.

²⁾ *Binder* *Gjfirgg* márczius 13-iki jelentése.

Vége felszólította a rendeket, hogy régi és ismételve kifejezett óhajításukhoz képest, válaszszanak nádort. ¹⁾

A tanácskozásokról, melyek márczius 14-én vették kezdet őket, ²⁾ részletes tudósításokat nélkülözünk. Úgy látszik, komoly nehézségek merültek fel némely pontok iránt, vagy a két tábla, vagy az országgyűlés és a király között; mert az utóbbi csak egy hónap lefolyása után erősíthette meg az alkotott végzéseket.

A rendek hűségök és engedelmességük felől biztosítván a királyt, hálásan fogadták Ígéretét, hogy őket és szabadságaikat meg fogja oltalmazni. Felkérték, ne engedje, hogy a Magyarországon alkalmazott kamarai tisztviselők idegen hatóságok- és törvényszékekhez forduljanak; mindenben a magyar kamarának legyenek alárendelve, és azok, kik a kamara hatósága alól kivonják magokat, vagy annak rendeletét ellen cselekednek, büntetésben részesüljenek. A királyi városok jogait és szabadságait a király különös figyelmébe ajánlják. ³⁾

Helyeselik, hogy a király az urak és nemesek jószágain táborozó katonákat haladéktalanul eltávolítani és az általok okozott károkat megtéríteni kívánja. A kártérítés módját szabályozzák, és megállapítják, hogy ha a katonák jövőben erőszakos tetteket követnének el, a földesurak a régebbi törvények értelmében járhasanak el ellenek. ⁴⁾

Habár a rendeket a múlt évek háborúi és egyéb csapásai lesújtották, úgy szólván tönkre tették; jobbágyaikat is a pestis, éhség és háború annyira hozta, hogy sokaknak félmezítlén testüknél alig van egyebök: mégis a király felhívására, erejökön felül hoznak áldozatokat. Minden jobbágy telek után, ⁵⁾ melyeknek új összeírása rendeltetik el, két részletben, a kamara tisztviselőinek kezeihez fizetendő két forintnyi adót szavaznak meg. Azon jobbágyok, kiknek vagyonuk hat forintnál csekélyebb értékű, továbbá az elégett és újon

¹⁾ A királyi propositiók teljes szövegét nem ismerjük. Tartalmát rcsumálják a törvénykönyv I., III., V—VIII., X—XII. és XVII. czikkai.

²⁾ A bártfai követ márczius 13-iki jelentése.

³⁾ A törvénykönyv I., XT., XXIII. és XXIV. czikkai.

⁴⁾ A IV., V. czikk.

⁵⁾ »Ex integris tan tūm portis,«

épült házak birtokosai, végre az uraik által élmezett és ruházott szolgák teljesen fel vannak mentve az adótól; azok pedig, kik a törököknek is adóznak, csak felét fizetik. ¹⁾

A múlt évben megszavazott adót, melyet némely alispánok magok számára tartottak meg, ezek rögtön szolgáltatassák be a kamarához. ²⁾

A közönséges és részleges felkelés tárgyában megújítják az ez iránt alkotott régiebb törvényeket. A földesurakat kötelezik, hogy a közel fekvő várak erődítmény! munkálataihoz jobbjáyaikat, bizonyos meghatározott rend szerint, küldjék; de ezek csak hat napig tartozzanak a várak körül dolgozni, és a Becsben szokásos munka-bérben részesüljenek; azt is kikötötték, hogy a munkák felügyelője magyar ember legyen. ³⁾

A vallás ügye és a tizedek bérlése iránt az alsó tábla ezen országgyűlésen sem volt hajlandó új végzéseket alkotni; a korábbi országgyűlések törvényeihez ragaszkodva, erélyesen visszautasította a főrendeknek újítási kísérletét. ⁴⁾

A királyi előterjesztés alapján, a rendek megegyezését adták, hogy a körmöczi pénzverde ezentúl is verethessen tallérokat és féltallérokat; épségben fentartatván az esztergomi érsek pisetáriusának hatósága. Továbbá újólág kimondották, hogy a magyar érezpénzt is mindenki tartozzék teljes értékében elfogadni, és hogy az ezüstöt ne legyen megengedve az országból kivinni, kivéve a király és gyermekeinek személyes használatára. ⁵⁾

¹⁾ A III. IV. czikk.

²⁾ A XVIII. czikk.

³⁾ A Vili—X. czikk.

⁴⁾ A VII. és XII. czikk. — *Luese* város követei márczius 18-án jelentvén, hogy a felső magyarországi öt királyi város követei benyixították hitvallásukat, megjegyzik: »Alle Stuel. . . sayn mit uns eins, und stehen bey uns, keynen ausgenommen, und auch dy Sybenburger; die Bergstette, in etliche die nahendt gelegen seyn, missen sich tucken.« A *Báitfai* követ márczius 25-én írja, hogy e hó 23-án »seyn wir yn orzag gangén, hat man die Articiel gelesen, die der Herschafft fürgeben hat. Da die Religion uns antzeiget was garaus die alté Meinungen (?), da ist allentlihalben ein soldt Geschrei wurden von den Stuelen alien, man sol den Articiel gar mit tynten ausleschen.«

⁵⁾ A XVII. és XXIII. czikk.

Az igazság kiszolgáltatása tárgyában határozatok, hogy a nyolczadi törvényszék, a közelebb fekvő megyék számára, Pozsonyban szent Mihály nyolczaclán, és a távolabb fekvő megyék számára, Kassán vízkereszt nyolczadán tartassák; végre a helytartói (nádori) törvényszék augusztus 1-én kezdje meg, és 32 napon át folytassa működését. ¹⁾

Azon gyűlés, melynek az 1553-iki országgyűlés határozata értelmében, a törvénykönyv átvizsgálására kiküldött jogtudósok munkálatát kellett volna tárgyalás alá venni, nem tartatván meg, ez ügyben az országgyűlés nem intézkedhetett.

A rendek ismét több kérelemmel fordultak a királyhoz, melyeknek nagyobb része minden országgyűlésen újra és újra szőnyegre került. Gondoskodjék a Lengyelország és az ausztriai fölierczegség által zálog czimen birtokolt magyarországi városok és várak visszaváltásáról. A II. Lajos király halála óta idegen kezekre jutott jószágokat adassa, és a mennyiben az ő kezeiben vannak, adja vissza törvényes birtokosaiknak. A törvénytelen váموkat szüntesse meg. Az oly megyékbe, melyekben a főispáni hivatal üresedésben van, ezt töltsse be birtokos nemesekkel, kik a hivatali esküt azonnal tegyék le. Azokat, kik a várak elvesztenek okai voltak, állíttassa törvényszék elé és büntesse meg, hogy példájok másokat is elrettentsen. ²⁾

A király ez alkalommal teljesen meg volt elégedve a rendek végzéseivel, mit írásban és élőszóval adott válaszában kijelentett.³⁾ A rendek összes kivonatainak teljesítését készséggel megígérte,⁴⁾ és csak lényegtelen változtatásokat kívánt

¹⁾ A XVI. cikk.

²⁾ A XIII—XV., XIX és XXV. cikkek.

³⁾ A II. cikk említi, hogy a király »coram et scripto dignata est clementer significare . . .«

⁴⁾ Névszerint, a II. cikkben kijelenti, hogy nehezteléssel értesülvén a katonák kihágásai felől, ezeknek ismétlődését szigorú rendeletek által meg fogja akadályozni, és a károsultak kárpótlásáról is gondoskodni fog. A XVI., XVII. és XIX. cikkekben ígéri, hogy az al vidék számára magyar tanácsosainak közreműködésével, bírót fog nevezni; az ezüst kivetlét meg fogja akadályozni; a megüresedett főispánságokat be fogja tölteni, sat.

a cikkek szövegében eszközöltetni,¹⁾ mit a rendek nehézség nélkül teljesítettek.²⁾

Mire a törvénykönyvbe összeállított végzéseket, ápril 12-én, megerősítésé vei ellátta.³⁾

A *nádorválasztásról* ezen törvénykönyv csak azt említi, hogy a király a nádori méltóság betöltését elhatározta, és a rendek ezt nemcsak hasznosnak, hanem szükségesnek Ítélik; megállapítván, hogy a választandó nádornak ugyanazon jogos hatalomköre legyen, melyet elődei bírtak.⁴⁾

A választás iránt márczius második felében kezdődtek meg a tárgyalások.

A király három jelöltet terjesztett a rendek elé: *ATd-dasdy Tamás* országbíró, *Báthory Endre* főkapitányt és *Batthyányi Ferencz* horvátországi bánt.⁵⁾

Az alsó táblánál márczius 20-ka körül történt a választás, melyben csak a megyei követek vettek részt. *Nádasdyra huszonnégy*, *Báthoryra* pedig, bár tudva volt, hogy a király öt óhajtja, *tizenhárom* megye követei adták szavazatukat.⁶⁾

A főrendek hozzájárulása után, Ferdinánd király is jóváhagyta a választást. *Nádasdy Tamás*, előhaladott korára

¹⁾ Az erre vonatkozó leirat eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.,

²⁾ Ez a törvényezikkek szövegéből kitűnik.

³⁾ A megerősített törvénykönyvnek eredeti, királyi pecséttel és aláírással ellátott példánya a budai kamarai levéltárban.

⁴⁾ A VI. cikk.

⁵⁾ *IsMbnfy* szerint nem a király terjesztett a rendek elé 3 jelöltet, hanem ezek a király elé. A választásról így ír: »Itaque interrogavit Michael Mereius regni praetor: Ecquem veil ént, nominarent palatinum, qui demum a rege coníirmaretur. Trés nominavere e regni proceribus . . . Franciscum Batthyányiam, Andreám Bathorium et Thomam Nadasdium.« Azonban elbeszélésével ellenmondásban vannak a nádor választásról szóló királyi oklevélnek és a bártfai követ márczius 25-iki jelentésének alább idézendő helyei.

⁶⁾ A *bártfai* követ márczius 25-én írja: »Der Palatinus noch nit ausgeschriren ist, sich zwischen dem orzag hoch aufgeret hat (?). Ich denk es wirt kein anderer als der Nadasdy, der 2-1 Stimmen gehobt hat, wiewoll Königlich Maiestát auff des Báthory tv eg ist; denn der Báthory nur 13 gehabt hat.«

és betegeskedésére hivatkozva, vonakodott ugyan elfogadni a terhes tiszteket; de utóbb a rendek és a király egyesült kérelmeinek meghódolt.¹⁾

Április 15-én *Oláh Miklós* esztergomi érsek mint királyi cancellár, az ország rendéinek ünnepélyesen bejelentette, hogy a király Nádasdyt a nádori méltóságban megerősítette.²⁾

Ezzel az országgyűlés teendői ki voltak merítve. Ferdinánd három nappal utóbb elutazott Pozsonyból.³⁾

X.

A pozsonyi országgyűlés 1555. júliusban.

Magyarország helyzetében, a gyakori országgyűlések daczára, nem állott be kedvezőbb fordulat. A törökök is folytatták pusztításaikat és foglalásaikat. A Ferdinánd által Szulejmánnal megindított békealkudozások, az előbbinek engedékenységére daczára, sokféle nehézségekbe ütköztek. Erdélyben János Zsigmond pártja nőttön nőtt.

Ferdinánd ily körülmények között, 1555. tavaszán az augsburgi birodalmi gyűlésen segítséget igyekezett kieszkö-

¹⁾ *Ferdinánd* király április 15-iki oklevelében írja, hogy Nádasdyt az ország nádorává nevezi, tekintve érdemeit, és »intelleetis etiam et cognitio prefatorum omnium dominorum prelatorum, baronum, magnatum, aliorumque nobilium statuum et ordinum regni ipsius nostri Hungarie et parcium sibi subiectarum, in presenti generáli diéta nobiscum existencium votis, sentenciis et suffragiis, in búne fere unum ex multis, quod ad dignitatem ipsam palatinatus spectat, coniectis et tendentibus; considerate hoc quoque, quod regnicole ipsi nostri, nonnisi preclaris eiusdem Thome Nadasdii virtutibus inducti, testimonium hoc ita concordibus animis de illó facéré possent. . . Eundem igitur Thomam Nadasdi, licet din multumque reluctantem, valetudinem et etatem iáin ingrauescentem et insufficienciam suam tanto oneri férendó caussantem,... de dictorum dominorum prelatorum, baronum, magnatum, aliorumque nobilium, statuum et ordinum regni nostri Hungarie ... duximus eligendum, nominandum et pronuciandum.« (Eredetije a budai kamarai levéltárban. Kiadta *Katona*. Hist. Grit. XXII. 520—9. 11.)

²⁾ *Oláh A/illóti* naplójegyzetei I *Fin él*. Adpalatus. 41 l.

³⁾ *dévay*, *Itincrar*. Ferdinand's I. 72. 1.

zölni, és innen május 8-kán a *magyarországi* rendeknek június 24-kérc Pozsonyba országgyűlést hirdetett, melyen személyesen óhajtott velök mind azokról tárgyalni, a mi «megmaradásuk, nyugalmok és védelmük biztosítására alkalmas,*¹⁾ azaz tőlök a véghelyek megerősítésére *adót* eszközölni ki.

Mint hogy ez volt az országgyűlés összehívásának fő-, sőt egyedüli célja,²⁾ a magyar kamarának az országgyűlési előterjesztések tárgyában bemutatott javaslatait elmellőzte, attól tartván, hogy a rendek körében elégtelenséget támaszthatnának.³⁾

Mivel pedig a birodalmi gyűlés tárgyalásai személyes megjelenésé ti a magyar országgyűlésen nem engedték meg ennek megnyitásával és vezetésével maga helyett fiát *Miksa* csehországi királyt bízta meg. Azonban oly későn küldötte le megbízólevelét és utasításait, hogy az országgyűlés megnyitására kitűzött határnapon még nem voltak kezei között.

Egyébkint a magyar rendek is, szokás szerint, későn gyülekeztek Pozsonyba. Midőn június 25-kén Bártfa város követei, Gorski Péter és Keyl Márk megérkeztek, a főrendek soraiból, Nádasdy Tamás nádor kivételével, senkit sem találtak ott?) Még július első napjaiban is csak Oláh Miklós primás, Thurzó Ferencz nyitrai püspök, a Bánffy család egy tagja, és Batthyányi Ferencz voltak együtt; továbbá tizenkét megyének és néhány magyarországi s erdélyi városnak követei.⁵⁾

¹⁾ A meghívólevélnek Pozsony váró ához intézett példánya ezen város levéltárában.

²⁾ Ezt maga Ferdinand mondja 1555. június 12-kén Miksához intézett levelében: »Hunc conventum non propter alium finein celebrandum iudixinius, quam ut in eo ... contributionem aliquam obtineamus . . .« (Eredeti fogaim azata a bécsi titkos levéltárban.)

³⁾ Ezt a fennebb idézett levélben említi.

⁴⁾ A bártfai követeknek június 26-diki jelentésük, Bártfa város levéltárában.

⁵⁾ *Ehnfer György* és *Holt Gáspár* selmeczi követeknek július 3-iki jelentésük a selmeczi levéltárban. — *Lócse* városának követei *Türk Dániel* és *Heltli Balázs* voltak, az előbbinek naplójában ezen országgyűlésre vonatkozó érdekes feljegyzéseket találunk. — Miksának egy 1555. július 26-diki válasziratából tudjuk, hogy az erdélyi száz székek és vá-

A megyei követek az országgyűlés megnyitásának elhalasztása miatt nyugtalanodni kezdtek. Július 3-án a ferencziek kolostorában tanácskozmányt tartottak, melynek végeztével, a városi követeket is magokhoz véve, a nádorhoz mentek. Előadták, hogy a királynak meghívására jöttek ide, mivel azonban sem Ferdinánd, sem Miksa nem jelent meg, tudni óhajtják, hogy tulajdonképen mi célból hívtak ide?

Nádasdy Tamás azt válaszolta, hogy még az nap este a főrendek a cancellár lakásán össze fognak jönni; meghívta tehát a követeket, jöjenek ők is oda, hol a kellő fölvilágosításokat meg fogják kapni.

Este hét óraker csakugyan megtartott az értekezlet. A cancellár megnyugtatóni igyekezett a követeket, azon kijelentéssel, hogy a királynak késedelmzése bizonyára hasznos lesz az országra, és azon ígérettel, hogy kérdést fog tenni Miksánál, vajjon van-e neki biztos tudomása atyjának megöccsele felől, vagy fel van-e ő hatalmazva az országgyűlési tárgyalások vezetésére?

A cancellár levelével a nyitrai püspök küldetett Bécsbe, ki július 5-kén reggel visszaérkezett Pozsonyba, azon hírrel, hogy Miksa király nemsokára meg fog jelenni, és az országgyűlést megnyitandja. Mire az alsó nemesség egybeöccsülvén, megállapodott, hogy őt be fogja várni.¹⁾

Július 8-kán ismét összehvttak a követek, kik előtt Mérei felolvasta Miksa levelét, melyben jelenti, hogy azon vagy a következő napon meg fog érkezni. És csakugyan még az nap este megérkezett. A rendek, kiknek nevében Oláh Miklós üdvözölte, testületileg fogadták és kísérték a váriakba.²⁾

Másnap a királyi váriakba hívta meg az ország rémiéit. Mindenek előtt mentegette magát, hogy a latin nyelvet nem

rosok: *Zewth Ayostont* a szebeni szék biráját, *Por nem issza Páll*, *Peyer Lénárdot* és *Koch Pátert* küldötték követekül. (A királyi válaszirat a szebeni levéltárban.)

1) A *selme.czi* követeknek július 3-diki és a *bárljalakiiak* július 5-ki jelentésük. És Türk Dániel naplója július 3-kára és 4-kére.

2) Türk Dániel július 8-ára.

beszéli egészen folyékonyan, s e miatt azon nyelven fog szólni, a melyet jobban bir, *németül*.¹⁾

Azután atyja nevében megköszönte a rendeknek, hogy nem késtek az országgyűlésre megjelenni, és elmaradását azzal indokolta, hogy arra az ország java és érdeke bírta. Mire Oláh Miklós kezeibe átadván megbízólevelét és utasítását, felhívta a rendeket, hogy a kért adót annál nagyobb készséggel ajánlják meg, mert példájok az idegen nemzeteket is hasonló áldozatkészségre fogja buzdítani.

A beszédet a nádor tolmácsolta a rendeknek.

Ezek délután ismét összejöttek az esztergomi érsek lakásán, hogy a királyi megbízólevelét és utasítás felolvasását meghallgassák. Az előbbiben Ferdinánd értesítette a rendeket, hogy mivel a még be nem fejezett birodalmi gyűlésen Magyarország érdekében sokat reméli kieszközölhetni, a magyar országgyűlésre Miksa Hát küldi, ki ha betegség által gátoltnék a megjelenésben, biztosokat fog maga helyett rendelni.²⁾

Az *utasítás* a királyi propositiók természetével bírt.

Ebben az országgyűlés feladataul azt jeleli ki, hogy az ország védelmének és békéjének biztosításáról tanácskozzék. Kiemeli, hogy kezdettől fogva, fáradtságot és költséget nem kímélve, az ország egységét visszaállítani és a nemzet kebelében uralkodó megosztásnak véget vetni igyekezett. De miután már ezen célját elérte, újabban ismét találkoztak, kik az ország és az egész kereszténység jólétével nem gondolva, levelek és követek által a visszavonás magvait hintik, és zavarokat támasztanak. Ha ezen vészteljes törekvések meg nem hiúsíttatnak, kétségkívül az ország végső veszedelmét fogják felidézni. Inti tehát a rendeket, ne hallgassanak csábító szavakra és állhatatosan ragaszkodjanak hozzá.

Továbbá, habár a múlt évi országgyűlés az igazság ki-

¹⁾ *Türk Dániel* naplójában július 9-re feljegyzi: * Regia Maiestas prius latiné indicauit, se non tantum callere 1 ingnám latinam, ideo velle in sermone, quern melius sciret, nempe germanico, proponere causam suam; acproposuit, et interpres Maiestatis suae fűit Palatinus Nadasdi.«

²⁾ A megbízólevelét szövegét nem ismerjük. Tartalmát ismerteti *Türk Dániel* naplójában.

szolgáltatása tárgyában számos üdvös végzéseket alkotott, mivel azonban ezek nem fogatosítottak, némely hatalmaskodók sokféle erőszakos tetteket vittek véghez, károkat okoztak, és a gyengébbeket elnyomták. Ezeknek megakadályozása végett a törvényszékek tartásának, az idézések- és fellebbezéseknek módját meg kell állapítani.

A szultánnal létrehozott fegyverszünet daczára a törökök rabló és pusztító kalandozások által folytonosan megzavarták a békét; ennek folytán gondoskodni kell arról, hogy addig is míg az állandó béke létrejön, a király alattvalói további zaklatásoknak ne legyenek kitéve.

A király egy úttal megengedi, hogy ha a rendek a béke egyesség és a keresztény vallás megszilárdítás ára egyéb alkalmas módokat ismernek, azokról is tanácskozhassanak és határozhassanak.

Minthogy az országokat leginkább törvény és fegyver tartja fenn, mindkettő pedig *pénzt*, követel, a király felhívja a rendeket, hogy saját magok és hazájok érdekében ismét szavazzanak meg adót; annál inkább, mert a király a saját és egyéb országainak jövedelmeit is nagy részben Magyarország megmentésére és fentartására fordította, valamint jövőben is fordítandja.

Vége figyelmezteti a rendeket, hogy mindezekről békésen és nyugodtan, zaj és láрма nélkül tanácskozzanak. ¹⁾

Július 10-én az alsó tábla a királynak adandó válaszból tanácskozott. Sokan szólották, de megállapodás nem jött létre. Végre a főrendeket kérték fel, hogy tegyenek ők javaslatot. ²⁾

Ezek már két nappal utóbb bemutatták a válaszirat fogalmazatát, melyet az alsó tábla, néhány napi tanácskozás

¹⁾ Az 1555. június 15 énAugsburgban kelt királyi utasítás egykorú másolata Selmecz város levéltárában.

²⁾ *Türk Dániel* július 10-re: »Ab omnibus Statibus conuentum est in Monasterium, ibique morc solito multa verba facta. Res deinde ad proceres Regni relata est, quod ipsi commodissimum in liac causa iudicauerint faciendum esse. Quia, et prius singulis annis talia esse constituta, verörm non servarentur. Quod item volebant scire: an Regia Maiest as posset et vellet, et his similia. Inde ad proceres itum est.

után, — úgy látszik — lényeges módosítás nélkül, fogadott el, és csak néhány ponttal egészített ki. ¹⁾

A rendek kijelentik, hogy habár hön óhajtották volna a királyt körükben látni, fiának, Miksa királynak megjelenése által megvigasztalva, könnyebben szenvedik távollétét, melyet fontos okok tettek szükségessé. Hálát adnak jósága- és kegyelmes' égéért, inelylyel uralkodása kezdetétől fogva az ország javán és megvédelmezésén fáradozik; óhajtván, hogy Isten áldásaival jutalmazza.

Továbbá felhívják a király figyelmét arra, hogy midőn az utóbbi országgyűléseken hazájok védelméről és belső nyugalmának biztosításáról tanácskoztak, és erre nézve az alkalmas eszközöket felsorolták, mindig első sorban leginkább azt látták szükségesnek, hogy a király állandón az ország területén tartózkodjék.

Es habár a király többször az egész kereszténység fontos érdekei által távozásra kényszerítve, minden eszközt megkísértett, hogy táv oil été alatt Magyarországot a külellenség támadásai ellen megvédje és a belbékét biztosítsa: mindez sikertelennek bizonyult; úgy hogy most már kétségtelenül csak úgy remélhető az ország megmentése a végső veszélytől, ha a király állandón határai között tartózkodik. Felkérük tehát a királyt, teljesítse ezen hő óhajtásukat; ha pedig ezt nem teheti, rendelkezék akként, hogy elsőszülött fia Miksa király lakjék az országban, megfelelő hatalommal felruházva és elégséges számú hadak által környezve. Gondoskodjék arról is, hogy kapitányai és katonái a nemeseket és jobbágyokat jövőben ne nyomják el, és ne károsítsák meg. Utasítsa a nádort, hogy mindazokat, kik az ily erőszakos tetteket hivata-

¹⁾ *Türk Dániel* július 11-éré: »Mane actum est a Regnicolis in Monasterio variis contentioneibus, verum sine finali definitione.« Július 12-re: »Mane usque ad bórám octavarn expectarunt omnes Regnicole, tandem audivimus conclusionem et tractatum summám.« Azután ismer-teti a végzéseket. Július 13-ára: »Congregati Nobiles ex Comitatus inultis contentioneibus ab hóra 6 usque ad 10, tandem vix concluderunt de singulis articulis, ita tamenut ad Magnates oiTeretur. A selmeczi köve-tek július 11-én jelentik. »1st die Landschafft beim Cantzler zusammen khomen, aldo man bewilliget von eineni Panni 11. 1. d. 50. und von 100 Panni alluweg 3 Reitter zu halten.«

los kötelességük daczára meggátolni elmulasztják, vagy azoknak elkövetőit támogatják, kímélet nélkül büntesse meg; senki se merészljen a nádornak ellenszegülni, és a hadaknak s váraknak kapitányai, bármily nemzetiségűek, tőle függenek.

Az igazság kiszolgáltatása tárgyában megállapítják, hogy a nyolczadi törvényszék Pozsonyban szent Mihály és Kassán vizkereszt nyolczad napján kezdje meg működését. A nádor pedig szent Mihály nyolczadától kezdve Pozsonyban, hadjárat idején pedig időszerinti tartózkodása helyén ítéljen a megválasztatása óta elkövetett hatalmaskodási bűntények, vámok és adók illetéktelen beszédese, jószágelfoglalások és letartóztatások tárgyában, úgyszintén a gyámsági, hitbéri, hozomány!, zálogváltásági és összes feljebbviteli ügyekben.

Ezzel kapcsolatban a felső megyék rendei azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy mivel a nagy távolság és a torok veszély miatt, a Pozsonyba való utazás rájuk nézve nagy nehézséggel jár, semmiféle ügyben, a feljebbviteli ügyek kivételével, ne tartozzanak a nádori törvényszékhez fordulni; készek lévén, peres ügyeiket a nádor által Kassára küldendő bírák ítéletére bízni.

A rendek, habár jobbágyaik nemcsak a törökök, hanem a királyi hadak részéről is sokféle zaklatásoknak vannak kitéve, és más csapások által is le vannak sújtva, mégis minden porta után másfél forintnyi adót szavaznak meg, mely új összeírás alapján, két részletben, úgymint szeptember 29-én és február 2-án fizetendő. Elismerik ugyan, hogy az ebből várható segélyösszeg, a király által hadak tartására és a véghegyek megerősítésére fordítandó költségekkel nem áll arányban; de felkéri a királyt, hogy tekintetbe véve a körülményeket, elégedjék meg azzal, és Magyarországnak úgyszintén egyéb tartományainak, melyeknek amaz védbástyául szolgál, királyi jövedelmeit fordítsa ezentúl is a fenyegető veszélyek elhárítására.

Továbbá a rendek minden 100 jobbágy után három jól fegyverzett lovast fognak haladék nélkül kiállítani, és az általok kijelölt kapitányok által meghatározandó helyeken tartani. Kapitányokká a Tiszán túli megyék részére a nagyváradi püspököt, a iszán inneni megyék részére Perényi Gá-

bor főkapitányt, Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Hont és Bars megyék részére Balassa Jánost rendelték; a többi megyék részére a nádorra bízták a kapitány kinevezését. Annak, ki ezen lovasokat kiállítani vonakodnék vagy elmulasztaná, az alispán foglalja le jószágait, és addig tartsa vissza, míg a költségnek, melyet a katonák tartására kellett volna fordítania, kétszeres értéke befolyt,

A török hódoltságban levő jobbágyok a megajánlott adót csak fele részben fizetik, és a három lovas nem százan, hanem kétszázan állítják ki.

Az 1554-iki országgyűlés a talléroknek és féltalléroknek a németországi pénzlab szerint való veretéséhez megegyezését adta. De azóta meggyőződtek a rendek, hogy ezen intézkedés az országra nézve nem előnyös, sőt mindenkifelett káros. Minthogy ugyanis a talléroknek ércztartalma sokkal jobb, mint a magyar dénároké,¹⁾ a külföldi kereskedők és mások is nagy haszonnal kiviszik az országból a tallérokat, és azok helyett csekély értékű pénzeket hoznak be; továbbá a török hódoltság alatt levő jobbágyok adójukat tallérokban kénytelenek fizetni; végre a bányamunkások is tallérokban követelik fizetésüket. Mindezen okoknál fogva a rendek a talléroknek további veret és ét beszüntetendőnek tartják; és felkérlik a királyt, hogy ezen határozatukhoz adja megegyezését, és rendelje el, hogy a dénárok és garasok a körmöczi kamarában régi szokás szerint veretessenek, és azokat a szomszéd tartományokban, különösen pedig Bécsben, igaz értékük szerint fogadják el.

A király gondoskodik arról, hogy minden rendű tisztviselői tartsák tiszteletben az uraknak, nemeseknek és városoknak, a harminczadok és vámok tekintetében ősi időktől fogva bírt szabadságaikat; méltatlan dolog ugyanis, hogy az országgyűlések gyakori törvényei és a király ismételt rendeleti daczára, e tekintetben számos sérelmek fordáinak elő.

A király kezei között levő várak tisztei és katonái ellen is sokféle panaszok emelkedtek; hogy a körülfekvő területen

¹⁾ A tallérok ércztartalma a dénárokéhoz úgy állott mint 14 a 8-hoz.

a tizedeket és földesúri jövedelmeket és jogokat bitorolják, a jobbágyokat ingyen munkák végzésére kényszerítik, és egyéb jogtalan tetteket követnek el. A király vessen valahára véget ezen merényleteknek; mert különben a jobbágyok nem lesznek képesek az adót megfizetni, és komoly zavarok keletkezésétől is lehet tartani.

Gondoskodjék azon végvárakról, melyeket birtokosaik nem képesek védelmi állapotba helyezni.

A katonái által az elmúlt években elkövetett károknak megtérítését rendelje el.

A győri püspökségnek tizedeit, melyeket Hornstein várának területén Fürsth Komád lefoglalt, adassa vissza.

A száraz vámokat, a közelebb tartott országgyűlések végzése értelmében, szüntesse meg.

A némely magyar és ausztriai urak között fenforgó pereket intéztesse el, és a mennyiben az ítélet már meghozott, hajtassa azt végre; a Magyarország és Morvaország közötti határok kiigazításának ügyét is fejeztesse be.

Ezen végzéseket, a királyhoz intézett válaszirat alakjában, július 15-én nyújtották be Miksának.¹⁾

Ugyanekkor a főrendek körében egy fontos indítvány merült fel: hogy a rendek Miksát válaszzák és koronázzák meg magyar királylyá.

Azonban ez eszme az alsó nemességnél nem talált kedvező fogadtatásra. — A megyei követek bizonyára kiemelték, hogy utasításaik a királyválasztásra nem hatalmazák fel őket. E mellett hangsúlyozták, hogy »az öreg királyt is alig győztük eltartani, mikép választhatnánk még egy másikat; és sok pásttor sohasem őrzi jól a nyáját!«

A főrendek nem ragaszkodtak indítványokhoz és keresztülvitelét kedvezőbb alkalomra halasztották.²⁾

¹⁾ Egykorú másolata Pozsony város levéltárában.

²⁾ *Sdniecz* város követ i jnlus 14-dikén jelentik: » Héttön also vernieinet das der Lanndtag bet beseblossen sein sollen, ist von den grossen Herrn ein ander scrupulus eingeworffen worden, nemblich dass die grossen kurtzunib wöllen, man sol'e den Kininig Maximilian um zu cinen hungrisclien Khunig welen, und von Stand an in

Július 16-kán a rendek egy része már haza készült; de Miksa kérette őket, hogy mivel a végzéseket nem volt képes még áttanulmányozni, távozásukat halasztásuk el.²⁾

Több rendbeli módosításokat kívánt eszközölni. Mindenek előtt, hogy az adót másfel forintról két forintra emeljék; továbbá, hogy a tallérok veretésének megszüntetése Ferdinánd király visszatéréig, illetőleg a jövő országgyűlésig maradjon függőben, mivel ezen ügy iránt a rendek nincsenek kellően tájékozva, és az beható tárgyalást igényel.

Végre felhívta a rendeket, határozzák el, hogy a főpápok tizedjövodelmeik után, a törvény követelése szerint, megfelelő számú, hadakat tartsanak; újítsák meg a köz- és részleges felkelésre vonatkozó korábbi törvényeket; és nyugodjanak meg abban, hogy az egri püspökség tizedeit továbbra is a király szedhesse, minthogy azokat Eger, Sáros és Murány várak megerősítésére fordítja.²⁾

Viszont, többi végzéseiket jóváhagyván, a király nevében ígéri, hogy a rendeknek szabadságait a vámok és harminczadok körül tiszteletben fogja tartatni; a várak tiszteit szigorúan el fogja tiltani a rendek és jobbágyok zaklatásától; a katonák által elkövetett károk megtérítéséről intézkedni fog; gondos-

diesen Landtag kronen; welches sich der klaine Adi hart wiedert und saget: sie kiinnen den altan Khunig kaum aushalten, sollen sie den noch cinen welilen: dann viel Hi értén hű ten selten wol. Und ist gleich also stehen blieben über die Feirtag (?). Nach den Feirtageu wirt man weiter daram nandeln.« (Eredetije Selmecz város levéltárában.)

¹⁾ *Türk Danid* július 16-ra: »Mane de articulorum maxima parte conclusum est, ideoque multi parabant abituin; ego expectabo sedutinam non frustra.« Július 17-re: »Congregates Regnicolis de universis articulis conclusum.« Július 19-re: »Conuentum est in Monasterium, ibi Tlominus Mercei petebat nomine Regiae Maiestatis, Palatini et suo, ut expectarent adhuc usque in crastinum diem, quia Maiestas Regia non potuerit omnia relegere.*

²⁾ Miksa válasza a rendek felterjesztésére nem ismíeties. Kétségtelen azonban, hogy mindazon módosítások, melyek a törvény könyv anusága szerint a felterjesztésben foglalt végzéseken történtek. Miksa kívánatára eszközöltettek.

kodni fog azon váraknak megerősítéséről, melyeknek birtokosai arra nem képesek.¹⁾

A rendek, Miksa király felhívására, a másfél forintnyi adót felemelték ugyan két forintra; de a 100 jobbágy után kiállítandó lovasok számát háromról hot töre szállították le. Egyúttal a főpapok által tized jövedelmeik után kiállítandó hadakra, továbbá a köz- és részleges felkelésre vonatkozó régiebb törvények megújítását mondták ki.²⁾

Megnyugodtak ugyan abban, hogy a király tallérokat a legközelebbi országgyűlésig, mint ezelőtt, verethessen; de kívánták, hogy az ezüstnek kivitelét lehetőleg korlátozza. Az ellen sem tettek kifogást, hogy a király az egri püspökség tizedeit a várak megerősítésére használja fel; de úgy, hogy a többi tizedek bérlésére nézve a törvényekben megállapított rendszabályok érvényben maradjanak.³⁾

Tudomásul vevén a királynak ígéreteit, a rendek szabadságainak fentartására és a várak tisztei által okozott sérelmek ismétlésének megakadályozására vonatkozólag, kifejezést adnak azon reményüknek, hogy a király az ekkoráig pénzügyi és hadi tisztei által elkövetett sérelmek orvoslásáról is intézkedni fog.⁴⁾

Ilymódon a nehézségek megnyugtató eredménnyel elhárítván, az országgyűlés július 20-án eloszlott.⁵⁾, és Eerdinánd király már tizenkét nappal utóbb (augusztus 1-én) Augsburgban megerősítette a törvénykönyvet.⁶⁾

¹⁾ A törvénykönyv IX., X., XI. és XVI. cikkei nyomán.'

²⁾ A törvénykönyv III—VT. cikkei nyomán.

³⁾ A VIII. és XV. cikk.

⁴⁾ A IX. és X. cikk.

⁵⁾ *Türk Dániel* július 20-ra: »A prandio Rex animi gratia egressus-erat, ideoque sub quartani vesperi conuocati sunt Regnicolae ad arcéin, tractatum de negotiis, an concludi possit. Deo adiuuante conclusum est sub horam quintain. Et Maiestas Regia voluit diutius differre eos, quod privata nulla liaberent negotia; promisit quoque se mature velle absolute illos quoque, qui propter privata hic differrent,*

XI.

A pozsonyi országgyűlés 1556. Januárban.

Ferdinándnak a portán működő követei, a gazdag aján-dékok és erőfeszítéseik daczára, 1555 tavaszán csak hat hóna-pi fegyverszünetet eszközöltek ki, melynek tartama alatt a szultán határozott nyilatkozatot követelt a királytól az iránt, hajlandó-e Erdélyt és a János király által hírt magyarországi részeket János Zsigmondnak szép szerivel átengedni; ettől feltételezván a magyarországi birtokaira szóló hosszabb béke megkötését.

Ferdinánd császári bátyjához fordít tanácsért és segít-ségért. De ez a francia király és a németországi protestáns fejedelmek által teljesen igénybe véve, csak azon tanácsot ad-hatta öcscsének, hogy igyekezzék időt nyerni, ez alatt pedig elégítse ki Izabellát és *értekezzék magyar országi alattvalói-val*, kiknek véleménye szerint határozza el magát, még ha Erdély átadását ajánlanák is, de viszont megkövetelvén tőlük, hogy őt annak fent adásában, amit tanácsuk szerint tenni fog, támogassák. ')

A király követte e tanácsot. November közepén azon választ küldötte a portára, hogy kész ugyan Izabellának és János Zsigmondnak ellátásáról még jobban gondoskodni, Erdélyért nagyobb adót fizetni, de erről lemondania, mielőtt a többi keresztény fejedelmek és *saját országai rendelnek* véle-ményét meghallgatná, nem áll szabadságában.²⁾

Es valóban midőn ezen válaszszal követét útnak indí-totta, a magyarországi rendeknek 1556. január első napjára Pozsonyba már kihirdette volt az országgyűlést. »Mivel — írja többi között a meghívó-levélben — a szultán abbeli kí-vánságának, hogy Erdélyt s a tiszai részeket ... a néhai Já-nos király fiának visszaadjuk, valamennyi hű rendeink taná-csa és közreműködése nélkül meg nem felelhetünk; hű

¹⁾ Horváth. M. Brüsseli Okmánytár. III. 40. 1.

²⁾ Ugyanott 41.1.

alattvalóinkkal, kiknek vagyonuk, örökségük, sőt életük forog kérdésben, ezen és más ügyek iránt tanácskozni akarunk; hogy minden eshetőségre mindazt, a mit jólétük és megmaradásuk igénye], közértelemmel előkészítsük és eszközöljük.« Különösen kiemeli még, hogy »egyéb ügyek között, a segély két rendes módján, a portánként fizetendő adón és a jószágok után kiállítandó hadakon felül, valamely új és rendkívüli segélyről is, a mennyiben szükségesnek fog mutatkozni« kivan velők tárgyalni; ígérvén, hogy személyesen fog közöttük megjelenni.

Minthogy pedig mindezen ügyek halasztást és késedelmet nem tűnnek, felhívja a rendeket, hogy ha lehetséges a kitűzött határnap előtt, és semmi esetre se később, jelenjenek meg Pozsonyban.¹⁾

A rendes után szétküldött királyi meghívó-levelek mellett, egy a jászói convent, mint hiteles hely, közvetítése által küldetett *Bebek Ferenczhez* és *Györgyhöz*, kik Ferdinándtól nyíltan elpártolván, János Zsigmondhoz szegődtek, s most megidézettek, hogy az ország rendei előtt a hűtlenség vádja ellen védelmezzék magokat.

Azonban ők kijelentették, hogy nem fognak megjelenni. *Bebek Ferencz* tüzetesen indokolta ezen elhatározását.

»Az ő felsége parancsolatját — így szólott a convent küldötteihez — és hivatalját jól értem. Én mind addig ő felségének híven és igazán szolgáltam, meddig esmertem, hogy ő felsége ez szegény nyomorult országot meg akarja oltalmazni. De most immár látom az ő felsége erőtelen voltát, és hogy ő felsége után az ellenség az határra szinte benneket szorított, ő felsége csak paisnak tart benneket. Az mire sokszor ígérte és fogadott hitivel ő felsége, hogy az ellenséggel szemű szerint megví, Magyarországnak minden határát megszabadítja, azt ő felsége mind az mi utolsó veszedelmeinkig nem mívelte, se mívelhette. Én mint hazája és nemzetinek szeretője, megértvén azt, a hőimét minekek megmaradásunk

¹⁾ A Becsben 1555. december 3-án kelt meghívólevélnek egy példánya Szeben város levéltárában.

lenne, kételn azt kellett megkeresnem. Mert nem úgy hogy ő felsége azt megszabadíthatná, és az ő hitinek eleget tehetne, de még az maradikat es, ha mi magyarok eszenkbe ne veszszók magonkat, ő felsége után elveszünk; mert ha ez ideig es ő felsége ez szegény országot meg nem kethelezi vala ennek sok fogadásával, hitivel, és minket nem háborgatott volna fegyverive], boldog életben voltunk volna, az hatalmas Isten után, az mint valánk. Es most immár fejenként búdosóban estünk. Azért az mint én csclckcttem, én úgy mind jámbor hazája szerető, ilyen utolsó veszedelemkort, úgy cseleket tem.«¹⁾

A király intése daczára, a rendek ez alkalommal sem érkeztek meg pontosan a kitűzött határnapra. Midőn a körinöczi követek január 2-án Pozsonyba jöttek, csak az esztergomi érseket, a nádort és a többi királyi tanácsosokat találák itt, nehány városi követtel.²⁾

Azon hír, hogy a király jelentékeny hadi erő által kísérvé fog az országgyűlésen megjelenni, komoly aggodalmakat támasztott;³⁾ de alaptlannak bizonyult.

Ferdinand, január 10-én délelőtt, Károly főherczeggel és szerény kísérettel tartotta bevonulását a pozsonyi várba. ⁴⁾ Még az nap délutáni 3 órakor maga köré gyűjtötte a rendeket, kik időközben tekintélyes számban gyűltek össze, és néhány szóval üdvözölve őket, átnyújtotta az írásba foglalt pro-

¹⁾ A jászói *cunventnek relációját közli Döbre/dei*. Régi magyar nyelvemlékek. II. 118.1.

²⁾ Nuntaller János és Maschko Boldizsár 1556. január 4-iki jelentésük, melyben többi között írják: »I)ie Landschafft nocli nielit aukonunen ist,« Körmöcz város levéltárában.

³⁾ A fennebb idézett jelentésben olvassuk: »Die Bandiiéra besorgen sieli, dan die Königlich Maiestät mit einem grossen volck in landtag konnen wil. Zum Freystettel liegen zwe Felnel knecht auch auff eyn vorwart. Das wir also nielit wissen komiën, was für ein landtag sein wirtt.«

⁴⁾ Nuntaller János január 11-iki jelentésében írja, hogy a király midit mit grossen pracht ankunnen.«

posíciókat, melyek más nap reggeli 8 órakor, a két tábla között ülésén, olvastattak fel. ¹⁾

A király köszönetét mond a rendeknek, hogy meghívására az országgyűlésen megjelentek. Ennek kihirdetését a meghívólevelekben elég tüzetesen indokolta ugyan, hogy a rendek kellően tájékozva és utasításokkal ellátva jelenhessenek meg; mindazáltal szükségesnek látja az előadottakat bővebben ismételni.

Elbeszéli miként sikerült neki az elmúlt években Izabellával, ennek fiával és Fráter Gryörggyel alkura lépve, hihetetlen költségekkel Erdély birtokába jutni, hogy ekként az ország egységét helyreállítva, alattvalóinak jólétét és nyugalalmát biztosíthassa. A királyné és fia a kárpótlásul nyert uradalmak és herczegségek által teljesen kielégítőiteknek nyilatkoztatták magokat. Ekként Erdélynek megtartása ekkoráig több mint harmadfél-százezer forintot vett igénybe.

Ugyanakkor azon is fáradozott, hogy a szultánt tisztességes feltételek alatt, állandó béke megkötésére bírja. Ez azonban követeli, hogy Erdélyt és az egész területet, melyet János király bírt volt, engedje neki át; arra hivatkozván, hogy ő egykor Magyarországot János királynak, és ennek halála után Erdélyt János Zsigmondnak szandzsákság gyanánt adományozta.

A király ezen követelésre illő választ küldött a nagy úrnak, mely őt kielégítheti, és Izabella királynéval is tárgyalásokat folytat; mivel azonban a végleges válaszra a rendek meghallgatása nélkül nem akarta magát elhatározni, felhívja őket, hogy ezen fontos és veszélyes ügy iránt, midőn a magok, családjaik és hazájok üdve forog kérdésben, gondosan és komolyan tanácskozzanak arról, hogy mily úton és módon lehessen fennmaradásukat biztosítani.

Minthogy pedig ezen tanácskozásnak fő tárgya a segély megajánlása, melylyel a sokféle szükségeket ki lehessen elégiteni: a király készséggel ajánlkozik, hogy személyesen, fiaival

¹⁾ Nuntaller és Maschkónak ugyancsak január 11-én írt közös jelentésük.

val, a maga és egyéb országainak s tartományainak összes vagyonyával, úgy szintén a német birodalom segítségével fog az ország védelmére munkálkodni; csakhogy ők magok is megfelelő áldozatokat hozzanak, és az adót nem egy, hanem legalább két vagy három évre ajánlják meg.

Továbbá az ország fenmaradása a belső egyességtől feltételeztetvén, mivel még most is találkoznak az országban a béke és egyetértés ellenségei, kik pártoskodás és lázongás által nem haboznak Isten haragját felidézni; a király inti a rendeket, hogy mindenek előtt az isteni segílyt biztosítandók, az igaz és ősi katholika hithez ragaszkodjanak, a tévtanoktól óvakodjanak, a jobbágyoknak szabad költözési jogát állítsák vissza, és gondoskodjanak arról, hogy a belső béke és összetartás zavartalanul óvassék meg.

Továbbá szükséges, hogy a véghelyek, névszerint Gyula, Várad, Eger, Győr, Pápa, Kanizsa és Slavóniában Sziszek, Ivanes és Kaproncza, kellően megerősíttessenek. Mivel pedig a király erre maga nem képes, a rendek közreműködését veszi igénybe, hivatkozván arra, hogy őseik minden időben gondoskodtak a véghelyekről.

A király végre jelenti, hogy ezen ügyek iránt többi országainak és tartományainak rendéivel tárgyalásokat kezdett, ezeknek folytatása és befejezése végett pedig intézkedett, hogy azok január 15-én teljhatalommal felruházott biztosait küldjék. Felhívja tehát a magyarországi rendeket is, hogy szintén válaszzanak és küldjenek oda teljhatalommal ellátott biztosokat, kik a tárgyalásokban részt vegyenek. ’)

A rendek rövid idő alatt tárgyalták le a királyi propositi ókban foglalt ügyeket.

Válasz-iratukban hálájokat fejezték ki a királynak buzgalma- és áldozatkészségéért, különösen pedig a török béke-

¹⁾ A magyar tanácsosok által kidolgozott javaslat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban. — Habár pozitív tudomásunk nincs arról, hogy a király ezen javaslatot módosítás nélkül fogadta el; a rendek felterjesztéséről és az alkudott végzésekből következtethetjük ezt; kivéve az utolsó pontot, melyre nézve kétség merülhet fel az iránt, vajjon felvétellett-e a k. propositiókba.

alkudozásokra vonatkozó közleményeiért. Helyeselik ma-gatartását és a szultán méltatlan követeléseire adott válaszát, melynek kívánságukra részletes tartalmát is közölte velök; a szultántól várt további üzeneteket a megyékhez intézendő királyi levelek útján az egész országban köztudomásra hozatni kéri.

Minthogy pedig minden oda mutat, hogy a törökök részéről állandó békességre, vagy akár tartós fegyvernyugvásra számítani nem lehet, a hazájokat és szomszéd országokat fenyegető veszedelem elhárítása végett semmi áldozattól nem riadnak vissza; de egyúttal ismételik mindazt, mit a királynak az országban való állandó tartózkodásáról gyakran kiemeltek. Nem ismernek biztosabb módot az ország megmentésére, mint azt, hogy az idegen hatalmaktól kieszközölt és saját egyéb országaiban összegyűjtött hadak élén személyesen jőjön Magyarországra, és itt alkalmas helyen tábort üssön. Ha ennek híre elterjed, az ellenség talán fel fog hagyni tervével, és visszavonul; ellenkező esetben pedig a király képes lesz vele szembeszállani. Ugyanis biztosan remélik, hogy rövid idő alatt oly jelentékeny haderőt gyűjthet össze, mely képessé teendi királyi méltóságához illő módon lépni fel, és híveit megoltalmazni. Alkalmas táborozási helyet, hol a hadsereget nehézség nélkül élelmezni, és honnan mind a védelmi, mind esetleg a támadó hadi munkálatokat intézni lehet, könnyen fog találni. E mellett szükségesnek látják azt is, hogy mind a Dunán, mind a többi folyamokon lehetőleg erős hajóhad szervezi essék, melynek főparancsnokságát a király fiainak egyikére javasolják bízati. Végre a váraknak, különösen Győrnek és Komáromnak megerősítését sürgetik.

Ha a király mindezt gyorsan és kellő módon megteszi, remélteni lehet, hogy az országot további veszteségektől meg fogja óvni, sőt az elvesztetteket is visszaszerezheti. Ellenkező esetben az ország az ellenség előtt nyitva fog állani, minthogy a király személyes vezetése nélkül mindenütt zavar és csüggedés fog mutatkozni; miként az elmúlt években is a király távolléte alatt számos erősség és az országnak egész alsó része, úgyszólván ellenállás nélkül, a törökök hatalmába került. Felkéri tehát a királyt, hogy a birodalmi gyűlésről, hová

most készül, mielőbb térjen vissza, és időközben kezdje meg a hadikészületeket; mert ha késik, féltő, hogy az ország belsejében dúló török csapatok annyira meg fogják törni a nemzetet, hogy a visszatérő király zászlaja alatt csak kevesen ragadhatnak fegyvert; csak négy vagy öt nap előtt is, Komjáti közelében hét falu pusztíthatott el, és kevéssel előbb a Mura vidékén több falut hasonló sors ért. Eltekintve ugyanis egy újabb török hadsereg megjelenése által támadható veszélyektől, a magyarok az országban tartózkodó mintegy tízezernyi (török csapatok támadásai ellen sem bírják magukat megvédeni,

A *pártoskodások* megszüntetése és abelbéke biztosítása czéljából, a rendek ajánlják, hogy a király mindazokat, kik lázadóknak bizonyultak s az engedelmességet megtagadták, és a közbékét megzavarták, kímélet és késedelem nélkül sújtsa az ország törvényei által megszabott büntetésekkel.

A rendek elismerik, hogy »Istennek igaz, őszinte tiszteletét, és a keresztény vallásosságot^ mindenek felett szem előtt kell tartani; de elégségesnek tartják e tekintetben az utóbbi országgyűléseken alkotott törvényeket.

A király felhívására a *jobbágy oknak szabad költözését*, az egész országban, örök időkre visszaállítják; úgy hogy a jobbágyok költözésénél jövőre azon eljárás tartassék meg, mely hajdan, a költözési szabadság eltörlése előtt volt gyakorlatban. Azonban a jobbágyoknak az országból való kiköltözését nem vélik megengedhetőnek, mivel ez által az ország védelmére hivatottaknak és az adófizetőknek száma csökkenne. Ezzel kapcsolatban felkérlik a királyt, ne engedje, hogy kapitányai, tisztei és katonái a jobbágyokat elnyomják, kifosztásák és terheljék; mert ha ez továbbra is történik, a szabad költözés visszaállítása nem fogja a várt gyümölcsöket meghozni.

A királynak felhívására, hogy a rendek *adót* ajánljanak meg, ezek megjegyzik, hogy hábár összes vagyonukat bocsátanák is rendelkezésére, ez igen csekély érzéket képviselne, minthogy a hosszú háborúk alatt számra és vagyonra tetemesen megfogytak; mindamellett erejükön felül is áldozni ki-

vánván, a jelen évre minden jobbágy-telek után két forintot szavaznak meg, mely az utolsó összeírás alapján, két részletben, június 24-én és február 2-án, a királyi kamarának fizetendő. Továbbá az urak, nemesek és összes birtokosok, saját erszényükből, szintén minden jobbágy-telek után, hasonlóan két részletben fizetendő 50 dénárt ajánlanak fel, a melynek behajtására és kezelésére az urak és nemesek rendjéből pénztárnokokat fognak választani; oly c'ólból, hogy a befolyó összeget a várak megerősítésére fordítsák. Viszont felkérlik a királyt, hogy jobbágyaikat a jelen évben erődítési munkálatokra ne használja. Több esztendőre, miként a király kívánja, szavazni meg az adót nehéznek, majdnem lehetetlennek tartják; de ha a következő években is, miként remélik, össze fognak hivatni, a viszonyokhoz képest, minden esztendőben meg fogják szavazni az adót.

Készséggel teljesítik a királynak egy másik kívánságát, a mennyiben a múlt évi országgyűlés által minden 100 jobbágy után felajánlott két lovas helyett három lovasnak tartását határozzák el. Közfelkelés esetében pedig az urak és nemesek minden 100 jobbágy után 10 lovast, beszámítva a fennebbi hármat, fognak a magok, és 10 gyalogot a jobbágyok költségén kiállítani, és személyesen a királyi zászló alá vezetni. A török hódoltság alatt levő jobbágyok mindezen terheket csak fele részben viselik; az egy-telkes nemesek három cúria után egy lovast küldenek a táborba.

A nádor által, kisebb török támadás vagy valamely vár ostroma esetére kihirdetendő felkelésben a fenyegetett vidéken lakó urak és nemesek kötelesek fejenként részt venni, a várak és urak szolgálatában álló nemesek magok helyett egy lovast, az egy-telkes nemesek öt cúria után szintén egy lovast küldeni.

Az igazság folytonos kiszolgáltatása érdekében, a rendek felkérlik a királyt, engedje meg az ország birájának, hogy az alországbíróval, ítélő mesterével és néhány ülnökkel, ha pedig néki távoznia kellene, az alországbíró, az ítélőmesterrel és ülnökökkel, Kassán, a Tiszán inneni és túli ország rész lakóinak mindazon pereiben szünet nélkül Ítéljenek, melyek a ná-

dóri tői vényszék köiéhez tartoznak; a fellebbezések kivételével, melyek ezentúl is a nádor és a királyi felség előtt tárgyalandók. A Dunán inneni és túli megyék részére a nádor, és akadályoztatása esetében az alnádor, az ítélőmesterrel, ülnökkel és az ország egyéb rendes bíráival, Pozsonyban tartson törvénszéket.

Mint hogy a rendek ekkoráig eredménytelenül sürgették a *száraz vámok* eltörlését, határozzák, hogy a jelen országgyűlés törvényeinek kihirdetését követő tizenötödik napon, minden megyében az alispán az ily törvénytelen vámokat szüntesse meg. Azokat, kik az alispánnak ellenszegülnek, vagy a megszüntetett vámot visszaállítják, a király büntesse meg, s foszsa meg azon falutól, melynek területén az ily vám fennállott. És hogy ezen határozat végrehajtását biztosítsák, felkérlik a királyt, hogy saját birtokain, Pozsonyban és egyebütt az ily vámokat rögtön szüntesse meg.

A rendek továbbá megújítják a következő korábbi kérelmeiket: hogy a harminczadokat régi helyéikre állítsa vissza; a barmi nczadok körül tartassa tiszteletben az ország rendéinek szabadságait; a királyi tisztviselőket, főleg az idegeneket kötelezze, hogy az ország rendes bíróinak engedelmeskedjenek, és ha ezt nem teszik, szigorúan büntesse meg; a talléroknek veretését a körmöczi kamarában szüntesse meg; az esztergomi káptalan részére adott királyi felhatalmazást, mely szerint a hiteles helyi teendőket Magyarország egész területén végezheti, igtassa törvénybe; az A usztriának elzálogosított magyarországi várakat végre valahára csatolja vissza; a határok kiigazítását és a határvillongásokat intézze el.

A rendek szükségesnek látták, hogy az ő nevükben haladéktalanul követek menjenek a keresztény hatalmakhoz, névszerint a római pápához, a császárhoz és a birodalmi gyűlésre, továbbá Angol-Francia-Lengyel-és Olaszország fejedelmeihez; kik az ország veszélyes helyzetét előadván, segílyt kérjenek. A követségek útiköltségeire nézve a királyhoz fordultak azon kérelemmel, hogy azokat a harminczadok és bányák jövedelmeiből, vagy egyéb forrásokból utalványozza,

minthogy a kieszközlendő segélylyel egészen belátása szerint fog a hadjárat céljaira rendelkezhetni.

Végre a király figyelmébe ajánlják Hrussóy Jánosnak az országgyűlés elé terjesztett kérelmét, hogy Hrussó várát, melyet a király, a törvényes perfolyam bevégezése előtt, a Tapolcsáni családnak, mely ama várra igényt tartott, átadatta, bocsássa vissza. ¹⁾

A király ezen végzésekben többféle *módosításokat* kívánt.

Mindenek előtt, hogy a megajánlott két forintnyi adó második részletét november elsején, nem pedig február 2-án; az urak és nemesek által saját erszényükből megszavazott ötven dénár két részletét, június 24-ike és a jövő év február 2-a helyett már a jelen év február 2-án és június 24-én fizessék le; az utóbbit az alispánok, nem pedig a rendek által választandó külön pénztárnokok kezeihez. Egyúttal ezen áldozat daczára, nem hitte a jobbágyokat teljesen felmentetni a várak erődítési munkálataiban való közreműködéstől. Kívánta, hogy a földbirtokosok minden száz jobbágy után négy kocsit, mind-egyiket négy lóval vagy hat ökörrel, három napi szolgálatra a kijelölendő várakhoz küldjenek; négy ló után 80, és hat ökör után 60 dénár napibér fogván fizettetni. Azon urak s nemesek ellen, kik e kötelezettségnek nem tesznek eleget, a fő- és alispánok úgy járjanak el, mintha az országos adó fizetését tagadnák meg.

A király megnyugodott abban, hogy a rendek, a vallás ügyére vonatkozólag a korábbi törvényije megújítására szorítottak; de kívánta, hogy az urak és nemesek a birtokaikon találtató keresztségismétlőket négy hét alatt távolítsák el. ²⁾

A száraz vámok eltörlését és a tallérok veretésének megszüntetését illető végzéseket jóváhagyta; kijelentette,

¹⁾ A felterjesztésnek egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban

²⁾ Ezen kívánság és annak a törvénykönyvbe való igtatása a Luther követői ellen a mohácsi vész előtt alkotott büntető törvényeket hallgatagon érvényen kívül helyezte.

hogy amazt saját birtokain is végre fogja hajtani, és a körinöczi kamarában a tallérok veretését be fogja szüntetni. De az ausztriai főhercegség által zálogozímn bírt magyarországi várak visszacsatolása és a határok kiigazítása iránt csak azt ígéri, hogy »a mennyire leheti eleget fog tenni a rendek óhajtásainak.

A többi végzésekre nem tett észrevételt. ¹⁾

A rendek a király által kívánt módosításokat nehézség nélkül tették inog végzéseikben. ²⁾

A mi a várak erődítési munkálataiban a jobbágyok részvételét illeti, a Dunán inneni és túli megyék követei, küldötteiktől nyert utasításaik alapján, kijelölték az egyes várakat, melyekhez az urak és nemesek jobbágyaikat küldeni tartoznak; ugyanazon várakra fordítván a rendek által saját erszényükből megajánlott adó is. De a Tiszán inneni és túli megyék követei kijelentették, hogy ily ajánlatokra utasításaikban nem nyertek felhatalmazást; mindazáltal kifejezték reményüket, hogy haza térvén küldőiket rá fogják bírni, hogy Eger várának, vagy Nagyváradnak és Gyulának megerősítésére ők is rendeljék ki jobbágyaikat. ³⁾

A rendek ezzel kapcsolatban felkérték a királyt, hogy az erődítési munkálatok vezetésére alkalmas építészeket

¹⁾ A királyi válasziratnak teljes tartalmát, illetőleg a király által kívánt módosításokat és ígéreteket feltüntetik a törvény könyvnek III., IV., XXVI., XXXVI., XXVIII. és XLI. cikkei, ha ezeket a rendek fennebb ismertetett felterjesztésének megfelelő pontjaival összehasonlítjuk. A királyi válasziratnak csak egy kis töredéke maradt reánk, mely a jobbágyok költözéséről szól. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A rendeknek második fel terjesztését sem ismerjük. Engedményeiket a III., IV., XXVI. cikkek tartalmazzák.

³⁾ A rendek első feliratukban, midőn az 50 dénárt a várak megerősítésére felajánlották, kiemelték, hogy hova fordítása iránt »limitatio maiestati snae descripta offerretur.« A törvénykönyv V—XVII. cikkei tartalmazzák e »limitatiót;« minthogy az V. törvényczikk előtt e felirat áll: «Liinitatio super distributione taxae 50 denariorum, nec non curruuin ad munitionem flnitimorum locorum oblatae.« Az V. cikkben azután olvassuk: »Comitatus Szaladiensis, domini scilicet et nobiles

küldjön. ¹⁾ És kimondották, hogy azokat, kik a gondviselősökre bízott várakat és erősségeket árulókig feladták, vagy gyáván elhagyták, akárki foghassa el és tartóztathassa le, a király pedig irgalom nélkül sújtsa a megérdemlőit büntetéssel. ²⁾

Egyúttal a *jobbágyok* szabad költözésének visszaállítása által szükségessé vált intézkedéseket is megállapították. ³⁾ Ezek a következők. Ha valamely jobbágy költözési szabadságával élni akar, jövő földesurának kérésére, az illető megye egyik szolgabírája, egy esküdt nemessel, a jobbágy lakóhelyére fog menni, ki itt leteszi a földbért, régi szokás szerint két dénárt, és kijelenti költözési szándékát; mire a szolgabíró tizenöt napi határidőt tűz ki, mely alatt a jobbágy minden tartozásait kifizetni tartozik; a tizenöt nap letelte után a szolgabíró és társa ismét megjelennek, és ha a jobbágy tartozásait csakugyan kifizette, őt szabadon bocsátják. A földesurnak joga van Ítéletüktől a megyei törvényszékhez fellebbezni; de ha ennek határozata után sem bocsátaná. el jobbágyát, makacsságáért ugyanazon szolgabíró, bírói megintés előrebocsátása után, első ízben 100 forint, második ízben 200 forint lefizetésében, harmadik ízben pedig az illető jószág elvesztésében marasztalja el. Ugyanezen büntetések érik a földesurat, ha másnak megszőkött vagy erőszakosan elvitt jobbágyát vissza nem bocsátja; hatalmában állván a korábbi földesurnak az ily jobbágyot erőhatalommal is visszavezetni.

in eo Comitatu bona babén te.®, inter se concluderunt . . . « A IX. cikkben: »Comitatus Soproniensis, Vesprimiensis et Castrici rei ita inter se concluderunt.« A XU-ikben: »In Comitatu Nitriensi et Troncbiniensi inter dominos et nobiles . . . ita concluderunt. A XVI f-ikben; > (oinitatus autem par tunc in superiorum, qui haec. mnis quoque ad A gr iam laborarunt, ad ejus aris munitionem ita idem so pnratos oHerunt. (iomitatus vero qui circa Tibiscum, tam citra quam ultra sunt, nullam partem ionem ... facere poterant. quoniam mneii eorum tale mandatum vel instructionem secum non attulisse asserant . . . «

¹⁾ A XVIII. cikk.

²⁾ A XLVT. cikk.

³⁾ A rendek első feliratukban csak az elvet mondják ki, és megjegyzik, hogy »modus et ordo in ordinem articulorum huius dietae redigetur.«

A költöző jobbágnak joga van saját pénzén vett vagy épített házát, irtva nyait és a jobbágy telekhez nem tartozó szellőket áruba bocsátani; az utóbbiakat, ha a földesúr nem váltja magához, elköltözése után is megtarthatja, a ház ellenben, ha azt elköltözéséig el nem adhatja, a földesúr birtokába megy át. A költöző jobbágy által előbbi urának tett károk iránt, új földcsura a jobbágy emberdija lefizetésének és a károk megtérítésének terhe alatt, igazságot tartozik szolgáltatni. Végre a király felkéretik, hogy egyéb országainak lakóit a magyarországi jobbágyok erőszakos elvitelétől, vagy uraik írásbeli engedélye nélkül való befogadásától tiltsa el. 9

Az országgyűlés tartama, alatt a király megindította a törvényes eljárást Bebek Frcencz és fia ellen, kik meg nem jelentek, és őket a hűtlenség büntetésében marasztalta el. A rendek ezen eléjük terjesztett ítéletet megerősítették, oly hozzáadással, hogy ugyanazon büntetés érje a két four mindazon szolgálit és párthiveit is, kik 40 nap alatt a király iránti hűségre és engedelmességre vissza nem térnek. 2)

Ferdinand ezután, január 25-én megerősítette a törvénykönyvet. 3)

A törvénykönyv a külhatalmakhoz bocsátandó követések felől nem tesz említést.*

A rendek, úgy látszik, csak a német birodalmi gyűlésre küldöttek követeket, két főpapot, továbbá *Sárkány Antalt* és *Macedóniai Pétert*. De midőn az év végén útnak kellett indul-

1) A XXVII—XXXIII. czikkek.

2) A XXLI. XXIV. czikkek.

3) Az ismertetett czikkeken kívül, a XLIII-ban a rendek felkérlik a királyt, utasítsa tisztviselőit, hogy az egri tizedekből beszedett bor- és gabona darusításánál az illető földesuraknak adjanak elsőséget; a XLIV. a király kivételesen, es bizonyos fentartások mellett, megengedi hogy Brink ausztriai mezőváros némely lakói bizonyos mosonymegyei, birtokokat vásárolhassanak; végre a XLV-ben ismét a rendek felkérlik a királyt, hogy l'raudoit és Gatha határszéli helységek területi határait állapítsa meg. — A törvénykönyvnek egykorú példánya az egykori magyar cancellária levéltárában.

niok Kegensburgba, Sárkány Antal akadályozva lévén, helyébe *Hozzutóti György* küldetett. Úti költség eikről, a rendek kívánsága szerint, a király gondoskodott. ¹⁾

¹⁾ Egy 1556. deczember 20-dikán kelt kamarai számadásban olvassuk, hogy útiköltség gyanánt a nagyváradi és knini püspököknek 600, Sárkány Antalnak 400, Macedóniai Péternek 200 forint utalványoztatott. Sárkánynál meg van jegyezve: »Loco isto missus est D. Georgius Hozzutoti.« (A budai kamarai levéltárban.) Ekkor *Forgách Ferencz* volt a nagyváradi püspök, és ez csakugyan, mint maga írja, vezére volt a követségnek. De minthogy *Forgách* csak ez év végén lett püspökké, alig tehető fel, hogy az országgyűlés őt helyezte volna a követség élére.

XII.

Horvát- és tótországi gyűlések 1546—1555.

I.

Habár Horvát- és Tótország a magyarországi országgyűléseken rend szerint képviselve volt, ezen időben szokásba jött hogy a király a magyarországi országgyűlések befejezése után a horvát- és tótországi rendeket is összehívta, hogy az amazonokon alkotott végzéseket általok elfogadtassa.

E czélből hirdetett 1546 május első napjára *Zágrábba* gyűlést, melyre biztosaivá *Batthyányi Kristóf* királyi főpohárnak- mestert és *Zékd* Lukács királyi tanácsost rendelte. ²⁾ Ezeknek ugyanis kötelességükké tette, hogy az egybegyűlendő rendeket üdvözölve, és időlegesen előadva, mily buzgalmat fejteit ki trón rálép tótól kezdve alattvalóinak érdekében, azokra hívják fel figyelmüket, a mik a néhány hónap előtt tartott pozsonyi országgyűlésen történtek.

A biztosoknak buzdítaniok kellett a rendeket, hogy a körükben netán uralkodó egyenetlenségeknek véget vetve, hazájok fentartása- és megoltalmazásáról gondoskodjanak; különösen pedig ajánlják meg azon adót, melyet a pozsonyi országgyűlés megszavazott. A király jól ismeri ugyan ama súlyos bajokat, melyek reájok nehezednek; de mindamellett szükséges, hogy

¹⁾ Az 1546 inárczins 21-kén kelt királyi meghívólevelet, a Pekry Lajoshoz intézett példányból közli Kovachich. *Vestigia*. 674. 1.

²⁾ Az 1546 márczius 20-kán a két biztoshoz intézett királyi rendelet eredetije a hg Batthyányi család körmendi levéltárában.

a fenyegető veszélyek elhárításában és hazájuk védelmében közreműködésüket meg ne vonják.

Mint hogy a tótországi rendek, a pozsonyi országgyűlés alatt, kérvényt intéztek a királyhoz, melyben váraiknak megerősítését és felszerelését ajánlották figyelmébe; ígéri, hogy közelebb gróf Salm Miklós főkapitányt fogja Tótországba küldeni, ki az egyes erősségeket megvizsgálván, azokat melyek a tartomány megvédelmezésére szükségesek, kellően el fogja látni, a többieket ellenben leromboltatja.

Oláh Miklós zágrábi püspök, ki mint királyi cancellár a biztosok ezen utasítását szerkesztette, abba a maga érdekében is igtatott egy pontot. Ugyanis a tótországi rendek nagy része a zágrábi püspökséget illető egyházi tizedeket maguk számára tartották vissza. A király e miatt felhívja őket, hogy ezentúl a tizedeket pontosan és nehézség nélkül szolgáltatassák be a püspöki javak kezelőjének; annál inkább, mert a püspök azoknak jövedelmeiből nemcsak az isteni tisztelet költségeit fedezi, hanem a birtokain levő várakat is ellátja. ‘)

Mily sikerrel jártak el a királyi biztosok küldetésükben, és mikép folyt le a zágrábi gyűlés: arról nincs tudomásunk.

II.

Az 1548-ik év őszén tartott pozsonyi országgyűlésen ismét megjelentek a tótországi rendek követői, és újból azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy a tótországi végvárok megerősítésére tegye meg a szükséges intézkedéseket. -)

Ferdinand ennek sürgető szükségességét belátta, de ahoz a tótországi rendek közműködését akarta igénybe venni. E miatt meghagyta *Zrínyi Miklós* bánnak, hogy 1549. márczius első napjára gyűlést hirdessen.

Biztosaiavá ez alkalommal is *Batthyányi Kristófit* és Ze-

¹⁾ A királyi utasítás végre felhívja a biztosokat, hogy egy birtokügyi perben, mely Blágay Ursinus és a menichi nemesek között forgott fenn, ítéletet hozzanak. — Az 1546 márczius 18-án kelt utasítás egykorú másolata a körmendi levéltárban.

²⁾ Ferdinand ezt 1549 január 12-iki, alább tárgyalandó utasításában említi.

kel Lukácsot nevezte, kik hivatva voltak kívánatait előterjeszteni, és azok teljesítésére a rendeket buzdítani. ¹⁾

A király üdvözli a rendeket, és tudomásukra hozza, hogy alattvalóinak javát és biztonságát tartva szem előtt, a török szultánnal fegyverszünetet kötött. Mivel azonban ez a török hadakat nem fogja pusztító hadjárataik folytatásától visszatartani, a végvárakat oly állapotba kell hozni, hogy az ellenség támadásaival daczol hassanak. A király, miként eddig megtett, úgy ezentúl is mindent meg fog tenni a mi hatalmában áll, és kész egyéb országainak összes jövedelmeit Magyar- és Tótország érdekében használni fel. Azonban ennek daczára a kitűzött czélt tótországi híveinek hozzájárulása és közreműködése nélkül nem érheti el. Ennél fogva felhívja őket, hogy adót ajánljanak meg; ekként tegyék lehetővé hazájok megvédelmezését, és áldozatkészségük által a többi keresztény uralkodókat is további segélynyújtásra buzdítsák.

Végre inti őket, hogy vallásos és istenes tettek által igyekezzenek magok részére Isten irgalmasságát biztosítani; különösen pedig a jogtalanul letartóztatott birtokokat, tizedeket és más egyházi jövedelmeket mielőbb szolgáltatassák vissza törvényes uraiknak, és jövőre azok bitorlásától tartózkodjanak. ²⁾

A gyűlés, melyhez ezen királyi előterjesztés intézve volt, márczius elseje helyett, csak május végén vagy június elején, és pedig *Körös* városában tartatott meg. Végzéseit nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy a király azokkal meg volt elégedve, mert Batthyányi Kristófhoz intézett iratában buzgó és sikeres eljárásáról magasztaló kifejezésekkel szól. ³⁾

¹⁾ Ferdinand királynak biztosaikhoz intézett, 1549 január 12-kén kelt rendel éte a könnendi levéltárban.

²⁾ Az 1549 január 12-én kelt királyi utasítás eredeti példánya a körmendi l e vél tár ban.

³⁾ Ferdinand 1549 június 24-én Batthyányi Kristófhoz intézett levelében írja:» Ex litem's tuis ad nos datis intelligimus te, pro nostra commiissione, congregation! Regni Sclauonie proximo Crisii habite interfuisse, et nostram tibi dataim commissionem apud fideles status et online» diligenter exequutum fuisse, quod a te dementi aniino accipimus, ac nostra clemencia erga te rependemus. Quod ad articulos per fidele s

III.

A tótországi rendek az 1552-iki év folytán is tartottak gyűlést. Hol és mely napon, nem tudjuk.

A tanácskozások tárgyát a véghelyek megerősítése képezte. A rendek húszezer darab épületefát ajánlottak, és két mészégető kemence felállítását határozták el.

Azonban e végzések még két évvel utóbb sem voltak foganatosítva.

IV.

A horvát- és tótországi véghelyek éveken át azon elhagyott állapotban maradtak, a melyben 1546-ban voltak.

Vége 1554. nyarán Ferdinánd báró *l iny nád Jánost* Horvát- és Tótországba főkapitánynya nevezte, és utasította, hogy a gondjaira bízott váraknak megerősítéséről intézkedjék. Ugyanakkor felhívta *Zrínyi Miklós* bánt, hogy a rendeket hívja össze, és őket mind pénzsegélynek, mind pedig ingyen munkáknak megajánlására bírja. ²⁾

status et ordines eiusdem regni nostri confectos attin[^]t, ad eosdein per proprium hominem nostrum respondimus.« (Eredetije a körmendi levéltárban.)

¹⁾ Ezen gyűlésről csak egy adattal bírunk, melyet Ungnad Jánosnak 1554-iki, alább idézendő, előterjesztésében találunk, melyben olvasuk: »Cum anno 52 preterito Domini Regni cole unanimi voto inter se conuenissent, atque viginti millia lignorum et cementum fornaces duas hue ad fortificationem concessissent; nichil tamen quiqnam tale, ad frequent! ssi mám instanciám domini generalisconsequi potuit.«

²⁾ Ferdinand, midőn 1554 augusztus 26-án Zrínyi Miklóst Ungnad János kineveztetéséről értesíti, arra hívja fel a bánt, hogy csak részleges gyűlést tartson, melyre a megerősítendő várak közelében lakó rendeket hívja meg. »Maiestas eius Regia decreuit et vult, quod praefatus Dominus Banus *p irticulareni Conventuni* agat, Comitatus praenominatis arcibus et locis vicinos, et maximé Episcopum et Capitulum Zagradiense primo quoque tempore convocet, adhibitoque die, to etiam Capitano generáli . . . omni diligentia et studio cum illis de conferendis ad hoc opus auxiliis in bona summa et operis agat atque tractet.« (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) Ellenben 1554 október 6-án, a Batthyányi Kristófhöz intézett meghívó levélben írja, hogy meghagyta Zrínyi Miklósnak »ut . . . Statibus et ordjnibus regnorum nostrorum Croacie et

A gyűlésre biztosaivá *Ithothynai Pál* knini püspököt és *Batthyányi Kristófot* rendelte,¹⁾ és *Ungnád Jánosnak* is meghagyta hogy ő is jelenjen mega gyűlésen, és a véghe-lyek körüi szükséges teendők iránt részletes előterjesztéseket mutasson be.

Zrínyi Miklós a gyűlést 1554. deczember első napjára Z á g r á b b a hívta Össze. A két biztos és a főkapitány egy nappal korábban érkeztek meg.

Amazok, utasításuk szerint, megnyitó előadásukban a király üdvözetét jelentvén az egybegyííH rendeknek, előadták, mily veszélyes helyzetbe jutott Horvát- és Tótország, mióta területének nagy része és *1 öbb fontos végvár* a törökök ha-talmába jutott, az utóbbiak főleg a miatt, mivel vagy elég-séges számú őrséggel ellátva, 'agy kellően megerősítve nem voltak. Ekkoráig a király, a, mennyire képes volt, maga gon-doskodott a várakról, és pedig örökös tartományainak jöve-delmeiből; minthogy Horvát-és Tótország igen csekély, úgy szólván semmi jövedelmet nem nyújtott. De ezentúl csakúgy lesz képes ama várakat a szükségesekekkel ellátni, ha a ren-dek is támogatják. A maguk, családjaik és javaik biztossága érdekében ne rettenjenek vissza semmi áldozattól, és teljes erővel működjenek közre végheleik megerősítésében. Sza-vazzanak meg adót, és ajánlják fel jobbágyaikat, hogy koc-sik- és lovakkal a véghelekek megerősítése, illetőleg lerom-bolása körül szükségesnek mutat ko ó munkákat elvégezzék.

Mivel igen jól ismerik a törököknek állhat .tlanságát és ravaszságát, és tudják, hogy azok váratlanul szeretik meg-lepni a készületlen lakosságot; emiatt határozzák el, hogy állandón fegyverben fognak állani, készen a, bán felhívására rögtön táborba szállani, és az ellenséggel megmérkőzni.

A királynak tudomására jutott, hogy az igazság kiszol-gáltatása nehézségekbe ütközik, mivel a tótországi ítélőmes-ter hivatala egy idő óta üresedésben van. Felhívja tehát a

Sclauonie *tjencraltm comienium . . . indicere . . . debeat.*« (Eredetije a körmendi levéltárban.)

1) Λ Batthyányi Kristófhöz intézett, 1554 november 16-án kelt királyi rendelet eredeti példánya a körmendi levéltárban,

bánt és a rendeket, hogy alkalmas egyéneket hozzanak javaslatba.

Végre a biztosok intették a rendeket, hogy az Ungnád János főkapitány által előterjesztendő kíván átok at készséggel teljesítsék, és őt feladatának megoldásában buzgón támogassák.⁹

Ungnád az általa kidolgozott emlékiratot a királyi biztosok útján közölte a rendekkel.

Felhívja ezeket, hogy a véghelyek megerősítésére ingyen munkát ajánljanak meg. Részletesen szól az egyes várak: Dombró, Ivanics, Kőrös, Sziszek stb. szükségéről. E mellett egy vagy két új erősség építését is javaslatba hozta, a mely háború idején nagyobb számú népség befogadására alkalmas legyen, és a hol nagy mennyiségű élelmi szerezet lehessen készletben tartani.

Figyelmezteti a gyűlést, hogy a katonaság ellátására szükséges élelmi szerek szállításának ügyét vegye tárgyalás alá, és rendelkezék az 1552-iki tartományi gyűlés végzéseinek foganatosítása iránt.²⁾

A rendek készséggel szavaztak meg némi adót, de azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy az abból befolyó pénzüsszeget kizárólag Ivanics és Kőrös várak megerősítésére fordítsa.³⁾

A többi várak erődítményeire pedig épületfát ajánlottak, megállapítván, hogy minden megye melyik várhoz tartozzék azt szállítani.⁴⁾

¹⁾ Az 1554 november 15-én kelt királyi utasítás eredeti példánya a körmendi levéltárban.

²⁾ Ungnád emlékiratának egykorú másolata a körmendi levéltárban. Hibás és több helyen érthetetlen latiusága azon feltevésre vezet, hogy eredetije német nyelven volt írva, és a latin szöveg fordítás.

³⁾ *Zrínyi Miklós* 1555 május 22-én Ungnád Jánoshoz intézett levelében említi: »Dominatio Vestra meminissee poterit in Conuentu prima die mens is Decembris proxime praeterito Zagrabiae celebrate dominos regnicolas et nobiles supplicasse in articulis Maiestatis Ilegiae, ne subsidium ipsnm alias cornier teret (piám ad Iwauith et Crisium.« (Egykorú másolata a bécsi császári udvari kamara levéltárában.)

⁴⁾ *Zrínyi Miklós* 1555 május 21-én Ungnád Jánoshoz intézett levelében említi, hogy Miksa királytól parancsot vett »ut atixilium et aliqua

A király ezen ajánlatokkal és a gyűlés eredményével meg volt elégedve.

V.

Az 1555-ik év május havában a tótországi rendek nagy számban gyűltek össze Zágórában, hol a báni törvényszék üléseit tartotta.

Ungnád János főkapitány ezen alkalmából felhívta Zrínyi Miklóst, bírja rá a rendeket, hogy »a kostaniczai vár megerősítésére szükséges épületfának szállítása iránt rendelkezzenek.« Azonban a bán kijelentette, hogy miután a rendek közül csak azok jelentek meg, kiknek pereik vannak, ezek más ügyek tárgyalására nem illetékesek.³⁾

lignorum pars circa municionem arcis prefate Koztanyicza preberetnr, a<l quas sue Serenitatis literas reseripseramus quod per Dominos Regnicolas et nobiles terminatum el conclusum esset, ad que loca finitima singlin' Uomitatus huiusmodi ligna et robora conducere debeant . . . Unde sua Serenissima Maiestas nobis elei neuter reseripsit, ne dominorum Regnicolarum e.onstitutionem mutaremus.* (Ugyanott.)

¹⁾ *Ferdindtul* 1555 január 20-án Augsburgból Batthyányi Kristófnak írja: »Accepimus literas tuas, una cmn responso fidelimn regnicolarum regni nostri Uroacie et Sclauonie, ex quibus intelleximus tuam et college túi diligentiam, quatinus potuit fieri, per vos prestitani * Köszönetét fejezi ki. (Eredetije a körmendi levéltárban.)

²⁾ *Zrínyi Miklós* 1555 május 21-én Ungnád Jánosnak írja, hogy vette levelét, melyben "Miksa cseh király rendeletére hivatkozik »ut in hot- praesenti Conuentu Zagrabiae, cum dominis Regnkolis et Nobilibus tractaremus, quo ipsi de priori contribution!» lignorum seu roborum . . . partem aliquam lignorum ad . . . reparacionem castri Koztanyicza contibuerent.'': Oa bán ily remieletet nem vett. Egyébként kijelenti* presentem Conuentum non de talibus tractaturum, séd solummodo esse celebracionein iudiciorum, in qua non singuli doininini aut nobiles adsunt, séd causantes duntaxat.< (A bécsi kamarai levéltárban.)